

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 128 сторінок, 17 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел з 108 найменувань, 6 додатків.

Актуальність теми. Головною задачею сучасного етапу розвитку банківської справи є уникнення або мінімізація ризику при одночасному отриманні достатніх прибутків з метою збереження коштів вкладників і підтримання життєдіяльності комерційного банку. Кредитний ризик – це невід'ємна складова процесу існування комерційного банку на ринку, саме тому вказаний ризик є для банку особливим об'єктом аналізу і управління, оскільки дохід банку є залежним від ефективності управління ризиком. Одночасно, кредитний ризик вважається одним з основних внутрішніх ризиків, що виникають безпосередньо в зв'язку з діяльністю конкретного комерційного банку. Отже, банківські установи мають досить серйозно відноситися до вказаної проблеми, проблеми управління кредитним ризиком, невід'ємною складовою якого є моніторинг ризику. У вказаному зв'язку дослідження питань управління кредитним ризиком, зокрема, моніторингу останнього, набуває особливого значення, чим зумовлена актуальність обраної теми і доречність проведення досліджень задля розвитку вказаного питання.

Предметом дослідження є система фінансових відносин, зумовлених механізмами моніторингу кредитного ризику банку.

Об'єктом дослідження є кредитний ризик як системоутворюючий чинник функціонування банків у системі грошово-кредитних відносин за умов наявності конкурентного середовища.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні системи заходів з моніторингу кредитного ризику банку; виробленні методичних та практичних рекомендацій щодо її впровадження у вітчизняну банківську систему.

Методи дослідження: системної оцінки; вибірки, узагальнення, порівняння, методи графічного зображення даних.

За результатами дослідження сформовані наступні висновки: моніторингом кредитного ризику є процедура систематичного відстежування, ідентифікації, оцінки і аналізу зміни даних про стан кредитного ризику на рівні кредитного портфелю банку, індивідуального позичальника та показників кредитного ризику з метою оптимізації кредитного ризику та оцінювання якості й ефективності, управління та контролю, динаміки та прогнозування розвитку кредитної діяльності; фінансовий стан ПАТ «УкрСиббанк» можна охарактеризувати як задовільний, про що свідчить поступове збільшення показників ефективності діяльності, фінансової стійкості та ліквідності; у ПАТ «УкрСиббанк» моніторинг кредитного ризику визначають як комплекс дій банку по отриманню та аналізу інформації по клієнту та кредитній угоді протягом строку дії кредитного договору; в банку в процес моніторингу кредитного ризику задіяно різні комітети; інтегрування в економіко-математичну модель диверсифікації елемента експертної оцінки надмірної диверсифікації дозволяє більш точно визначити оптимальну глибину диверсифікації, сприяє вирішенню проблеми відсутності необхідної статистичної бази в банківській установі у частині виникнення ризику надмірної диверсифікації. Охорона праці у ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється відповідно до діючих нормативно-правових актів, що регулюють зазначені питання. За результатами проведеного дослідження суттєвих порушень в охороні праці та безпеки життєдіяльності не виявлено.

Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності ПАТ «УкрСиббанк».

Ключові слова: кредитний ризик, управління кредитним ризиком, методичні засади управління кредитним ризиком, організаційно-інформаційне забезпечення, технологія управління, рейтинг, експертне оцінювання надлишкової диверсифікації.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	10
1.1 Сутність і необхідність моніторингу кредитного ризику в банківській діяльності.....	10
1.2 Методичні засади моніторингу кредитного ризику.....	22
1.3 Організаційно-інформаційне забезпечення моніторингу кредитного ризику.....	37
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2 МОНІТОРИНГ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ПАТ «УКРСИББАНК».....	48
2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «УкрСиббанк».....	48
2.2 Аналіз фінансового стану ПАТ «УкрСиббанк».....	52
2.3 Організаційне та методичне забезпечення моніторингу кредитного ризику у ПАТ «УкрСиббанк».....	60
Висновки до розділу 2.....	72
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ПАТ «УКРСИББАНК».....	75
3.1 Розвиток рейтингової системи оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника ПАТ «УкрСиббанк».....	75
3.2 Впровадження експертної оцінки надлишкової диверсифікації кредитного портфеля ПАТ «УкрСиббанк» у систему моніторингу кредитного ризику банку.....	87
Висновки до розділу 3.....	98
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В ПАТ «УКРСИББАНК».....	100
4.1 Система управління охороною праці в ПАТ «УкрСиббанк».....	100
4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в ПАТ «УкрСиббанк».....	104

	7
4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «УкрСиббанк».....	107
Висновки до розділу 4.....	110
ВИСНОВКИ.....	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	118
ДОДАТКИ.....	129

ВСТУП

Головною задачею сучасного етапу розвитку банківської справи є уникнення або мінімізація ризику при одночасному отриманні достатніх прибутків з метою схоронності коштів вкладників і підтримання діяльності комерційного банку. Кредитний ризик – це невід’ємна складова процесу існування комерційного банку на ринку, саме тому вказаний ризик є для банку особливим об’єктом аналізу і управління, поскільки дохід банку є залежним від ефективності управління ризиком. Одночасно, кредитний ризик вважається одним з основних внутрішніх ризиків, що виникають безпосередньо в зв’язку з діяльністю конкретного комерційного банку. Це є пов’язаним із тим, що зростаючий кредитний ризик трансформується у головне джерело банківського ризику загалом. Отже, банківські установи мають досить серйозно відноситися до вказаної проблеми, проблеми управління кредитним ризиком, невід’ємною складовою якого є моніторинг ризику.

У вказаному зв’язку дослідження питань управління кредитним ризиком, зокрема, моніторингу останнього, набуває особливого значення, чим зумовлена актуальність обраної теми і доречність проведення досліджень задля розвитку вказаного питання.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні системи заходів із моніторингу кредитного ризику комерційного банку; виробленні методичних і практичних рекомендацій відносно її запровадження у вітчизняну банківську систему.

Реалізацією вказаної мети зумовлена необхідність постановки і вирішення наступних завдань:

- з’ясувати сутність і необхідність моніторингу кредитного ризику банку;
- дослідити методичні засади моніторингу кредитного ризику банку;
- навести організаційно-інформаційне забезпечення моніторингу

кредитного ризику банку;

- здійснити загальну характеристику діяльності ПАТ «УкрСиббанк»;
- проаналізувати фінансовий стан банку;
- дослідити організаційне та методичне забезпечення управління кредитним ризиком у ПАТ «УкрСиббанк»;
- розвинути рейтингову систему оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника ПАТ «УкрСиббанк»;
- впровадити експертну оцінку надлишкової диверсифікації кредитного портфеля ПАТ «УкрСиббанк» у систему моніторингу кредитного ризику банку;
- здійснити аналіз системи управління охороною праці в банку;
- проаналізувати небезпечні і шкідливі фактори умов праці в банку;
- дослідити безпеку в надзвичайних ситуаціях в організації.

Об'єктом дослідження є кредитний ризик як системоутворюючий чинник функціонування банків у системі грошово-кредитних відносин за умов наявності конкурентного середовища.

Предметом дослідження є система фінансових відносин, зумовлених механізмами моніторингу кредитного ризику банку.

У процесі роботи використовувалися такі методи досліджень: системної оцінки при аналізі в 3-му розділі; вибірки, узагальнення придідведенні підсумків дослідження, порівняння з іншими банками, методи графічного зображення даних при складання таблиць.

Теоретико-інформаційною базою дослідження є нормативні і законодавчі акти, якими регулюється діяльність комерційних банків, зокрема, банківське законодавство, інструкції і положення НБУ, роботи вітчизняних та зарубіжних економістів з визначеної тематики, тощо.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність і необхідність моніторингу кредитного ризику в банківській діяльності

Банкам, як і будь-яким підприємницьким структурам, притаманна ризикованість в процесі здійснення активних операцій. Як відомо, найбільш прибутковими для банків є операції, що мають високий рівень ризику. Такими операціями є кредитні операції банків. Оскільки надання кредитів є основним джерелом прибутку для банку, а їх неповернення спричиняє великі збитки банку, кредитні ризики є визначальними в діяльності банків. Проте, наразі в економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття кредитного ризику.

Укладачі словника фінансових термінів навели визначення кредитного ризику узагальненого характеру як ризику втрат, що є пов'язаними із погіршенням становища дебітора, контрагента за угодою, емітента цінних паперів, що надає можливість зробити висновок про те, що сфери виникнення кредитного ризику не є обмеженими тільки процесом банківського кредитування [88]. Зазначеної позиції притримуються також і інші автори, зокрема, П. Ковальов та Л. Слобода, на думку яких сутність кредитного ризику є можливість описати як ситуацію, в якій у контрагента операції немає можливостей або бажання виконати зобов'язання, що виникли в момент укладання фінансового договору [44; 87].

Подібне до вищевикладеного визначення кредитних ризиків приведене в методичних вказівках НБУ, що стосуються інспектування банків «Система кількісної оцінки ризиків», а саме, кредитним ризиком є наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, що обумовлений

неспроможністю сторони, яка взяла на себе зобов'язання, виконати умови фінансового договору з банком.

В той же час, поняття кредитного ризику банку є ототожненим з ризиком неповернення позичальником основного тіла кредиту і процентів за ним. На вказане розуміння кредитного ризику в процесі визначення класифікаційних ознак ризику загального характеру, вказував Дж. Кейнс, на думку якого, ризиком кредитора є ризик неповернення кредиту [42]. Подібні визначення можна зустріти і в сучасних наукових працях. Зокрема, Дж. Сінкі визначається кредитний ризик або ризик непогашення як ймовірність неповернення позичальником отриманої позики [86].

Переважає більшість сучасних науковців в роботах, що присвячені з'ясуванню сутності кредитного ризику, дотримується вказаного традиційного підходу, лише конкретизуючи у наданих визначеннях, порушення яких саме умов кредитування призводить до виникнення кредитного ризику [6; 35; 36; 41; 49]. При цьому, до основних таких умов відносяться обсяги та час повного повернення боргу. Так, зокрема, О. Євтух визначається кредитний ризик в якості ризику неповернення у встановлений строк основного боргу та процентів за позичкою, що належать кредитору [36], а В. Романовим – як ризик того, що учасник-контрагент не виконує власних зобов'язань у повному обсязі та на визначену дату, або на інший час після визначеного строку [80]. Т. Пустоваловою наводиться таке визначення кредитного ризику: кредитний ризик є ризиком втрати активів в результаті невиконання позичальником взятих на себе зобов'язань за угодою [77]. Авторами енциклопедії фінансового ризик-менеджменту кредитний ризик визначається як ризик, що пов'язаний з кредитною діяльністю і відсутністю упевненості відносно своєчасного та повного повернення кредитних засобів клієнтом банку [99].

Слід зробити зауваження, що вказаний підхід знайшов своє відображення і в нормативно-правовій базі, якою регулюється банківська діяльність. Зокрема, у положенні НБУ «Про порядок формування та використання банками України

резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» вказано, що показником ризику активу є кількісний показник ризику невиконання боржником (контрагентом) власних зобов'язань перед банком [73].

Одночасно, окремі науковці в процесі з'ясування сутності кредитного ризику виходять з позиціонування останнього як різновиду фінансового ризику, що супроводжує процес кредитування. В рамках вказаного підходу кредитний ризик визначається як імовірність зниження вартості частини активів у вигляді суми наданих кредитів або зниження прибутковості від вказаної частини активів суттєво нижче рівня, який очікується [45]. Так, С. Павлюк розглядається кредитний ризик як вартісний вираз ймовірної події в процесі здійснення кредитної операції, яка може призвести до збитків, тобто, до відхилення фактичних показників від передбачуваних у кредитора [62]. Як вважає Р. Яворський, кредитним ризиком є імовірність зміни грошового потоку як в кількісному, так і в часовому вимірі під час кредитної операції як з боку кредитора, так і з боку позичальника [100, с. 107]. В свою чергу, згідно твердження О. Буздаліна, кредитний ризик є мірою суб'єктивної впевненості експертів, що є залежною від обсягів інформації, яка у них є [9].

Привертає увагу визначення, що сформульоване А. О. Єпіфановим, І. В. Сало та О. А. Криклій [37; 51]. Зазначені автори під кредитним ризиком пропонують розуміти можливість того, що в майбутньому у певний момент часу вартість банківських активів зменшиться в зв'язку із неповерненням або неповним або несвоєчасним поверненням вказаних активів.

Визначеним недоліком приведених означень є їхня універсальність з боку наявності можливості використання для визначення будь-якого виду фінансового ризику при умови усунення вказівки на приналежність до здійснення кредитних операцій. Ми вважаємо, що поняттю кредитного ризику слід більш чітко відбивати сутність негативних змін, що характерні лише для кредитних операцій, з виникненням яких вказаний ризик є пов'язаним.

Подібний підхід до визначення кредитного ризику зводиться до оцінювання імовірності виконання контрагентом власних зобов'язань.

Саме тому більш слушними, враховуючи наведені вище зауваження, є такі визначення поняття кредитного ризику:

– кредитним ризиком є ступень невизначеності відносно виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, сутність яких полягає в тому, що контрагент банку не має можливості виконання взятих на себе за договором зобов'язань і при цьому одночасно відсутня можливість скористатися забезпеченням повернення позичених засобів [64];

– кредитним ризиком є можливість виникнення непередбачуваних подій, що спричиняють негативний вплив на результати діяльності банківської установи в сфері кредитних відносин та призводять до втрати частини активів банку та недоотримання прибутку у вигляді процентів [7].

Ми вважаємо, що досить слушним є тлумачення поняття кредитного ризику, що приведено в праці В. Грушко, О. Пилипченко, Р. Пікус, у відповідності до якого кредитний ризик слід розглядати як відсутність впевненості кредитора в тому, що боржник буде здатним і матиме намір виконати власні зобов'язання відповідно до строків та умов кредитного договору [32, с. 24]. У вказаному понятті узагальнено усі можливі причини виникнення кредитного ризику, поскільки порушення будь-яких умов кредитного договору відносно порядку визначення суми заборгованості і здійснення платежів, зокрема, періодичності нарахування процентів і періодичності погашення основного тіла кредиту та процентів по ньому, супроводжується фінансовими втратами для банку, порушенням запланованого руху фінансових потоків.

Отже, проводячи узагальнення вищевикладеного, слід зробити висновок, що кредитним ризиком як таким супроводжується увесь комплекс кредитних відносин, що виникають в процесі здійснення певного кредитного договору і надання позики потенційному клієнтові банку.

Ураховуючи вказане вище, в узагальненому вигляді особливі елементи суті кредитного ризику як різновиду банківських ризиків наведені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Специфічні сутнісні елементи поняття «кредитний ризик банку»

Елемент	Характеристика елемента
Об'єкт кредитного ризику банку	Процес банківського кредитування, яким є упорядкована послідовність взаємопов'язаних етапів, дотримання яких забезпечує надійність та прибутковість кредитних операцій комерційного банку
Причини виникнення кредитного ризику банку	Порушення будь-яких умов кредитного договору відносно порядку визначення суми боргу і здійснення платежів: порушення періодичності і часової регламентації здійснення платежів відносно погашення основної суми боргу; порушення періодичності і часової регламентації здійснення платежів відносно сплати процентів; порушення порядку нарахування процентів за користування кредитом
Характер дії кредитного ризику банку	Зміна об'єгових, просторових і часових характеристик грошових потоків банку
Результат кредитного ризику банку	Виникнення фінансових втрат, зменшення ліквідності і зменшення фінансової стійкості комерційного банку
Функції кредитного ризику банку	Регулятивна функція, що проявляється у конструктивній, аналітичній і захисній підфункціях

Слід зробити зауваження, що кредитний ризик є присутнім у всіх економічних відносинах банку, де відбувається рух позикової вартості, але не всюди зазначений ризик відіграє визначальну роль. З врахуванням вказаного, не є доцільним пов'язувати кредитний ризик лише з наданням банківського кредиту або кредитною операцією. Кредитний ризик є присутнім у випадках із будь-яким іншим інструментом, коли присутній контракт [77].

Таким чином, кредитний ризик переважає у тих банківських процесах, які є пов'язаними з проведенням активних операцій із юридичними та фізичними особами і здійсненням операцій на ринку міжбанківських операцій. З врахуванням сказаного, окрім безпосередньо кредитної операції (угоди

відносно надання кредиту, яка супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника), процесом банківського кредитування охоплюються також визначені дії, що пов'язані із виконанням функцій ризик-менеджменту:

- з'ясування кредитоспроможності потенційного клієнта, обґрунтування умов кредитного договору з врахуванням реального фінансового стану потенційного позичальника і прогнозу його зміни на період процесу кредитування;

- розроблення і здійснення системи заходів відносно забезпечення повернення кредиту і сплати процентів за ним (моніторинг дотримання ліміту кредитування, цільового використання кредиту, повноти та своєчасності повернення кредиту та процентів за його користування, коригування окремих умов кредитного договору задля мінімізації фінансових втрат; система нагадувань і попередження клієнтів, перевірка стану і наявності майна, що заставлене, контроль за грошовими потоками, за рахунками клієнта і т.і.);

- управління кредитним портфелем банку в якості сукупності конкретних наданих кредитів;

- управління діяльністю персоналу кредитного підрозділу комерційного банку, яким здійснюються кредитні операції, в т.ч., прозора інструктивно-методологічна регламентація порядку та змісту виконання обов'язків персоналом, що бере участь в процесі кредитування.

Зазначимо, що кредитування в якості прояву бізнес-процесу комерційного банку є однією з форм його відповідних виробничих відносин, при цьому, рушійною силою її є економічні інтереси учасників. Із зазначеної позиції кредитування є можливість представити в якості засобу сумісного досягнення економічних цілей банком та його контрагентами – отримання доходів або прибутку. Одночасно, існування кредитного ризику – це обмежуючий фактор відносно розвинення бізнес-процесів комерційного банку, своєрідна контрмотивація відносно збільшення обсягів кредитування. Таким чином, економічна мотивація банку в процесі управління кредитним

ризиком є в рамках максимізації прибутку при мінімально можливому ризику, що відбиває подвійну природу економічного ризику загалом.

Пошук оптимального балансу між доходом та ризиком є важливим завданням, що вимагає своєчасного прийняття рішення та врахування взаємодії багатьох чинників кількісного та якісного характеру. Отже, з'ясовуючи сутність кредитного ризику, слід чітко усвідомлювати, що його рівень напряму з'язаний з ефективністю системи управління процесом банківського кредитування. В цьому контексті кредитний ризик можемо визначити як грошовий вираз ймовірного відхилення дійсності від очікуваних результатів внаслідок невизначеності реакції екзогенних та ендогенних факторів у відповідь на управлінські рішення, що зв'язані із кредитним процесом. Кредитний ризик не обмежений рамками грошового вимірювання ймовірного відхилення реалій від прогнозів, що базуються на фінансових наслідках (збиток або банкрутство), та охоплює сферу отримання додаткової незапланованої вигоди (доходу або прибутку) у порівнянні із прогнозованими ризиковими подіями за умови подолання невизначеності в русі позиченої вартості [44].

Окрім виділених специфічних сутнісних елементів кредитного ризику, багато дослідників зауважують на доцільності вивчення його із позиції вивчення функцій, що він виконує у процесі банківській діяльності. В більшості випадків виділяються регулятивна і захисна функції економічного ризику в цілому та кредитного ризику зокрема [19]. Окремі дослідники, зокрема, А. Альгін, М. Лапуста, Л. Шаршукова, доповнюють вказаний перелік інноваційною і аналітичною функціями [1; 53].

Ми вважаємо, що основна функція кредитного ризику – це регулятивна, що надає можливість подолання негативних наслідків дії вказаного ризику. Конструктивна форма зазначеної функції сприяє розвитку методології і інструментарію запобігання і нівелювання негативних впливів кредитного ризику. Згідно діючого законодавства, комерційний банк створює постійно діючий підрозділ із питань аналізу і управління ризиками, якому слід

відповідати за встановлення лімітів відносно окремих операцій, лімітів ризиків контрагентів, країн контрагентів, структури балансу згідно рішень правління із питань політики відносно ризиковості і прибутковості діяльності комерційного банку [70]. Реалізацією вказаної функції передбачено також дотримання економічних нормативів, що встановлюються з огляду на безпечність здійснення кредитного процесу задля попередження відносно виникнення непередбачуваних погроз. З огляду на розвиток реалізації конструктивної підфункції регулятивної функції кредитного ризику, є можливість розглядати в її складі визначену інноваційну складову, що спрямована на запровадження нових кредитних продуктів, механізмів захисту від ризику.

Ми вважаємо, є недоцільним виділяти деструктивну форму регулятивної функції кредитного ризику, що деякими авторами інтерпретується в якості прийняття непродуманих рішень. Деструкція – це прояв дії кредитного ризику, а не його функція – вияв ролі і значення у процесі банківської діяльності.

Одночасно ми вважаємо, що іншою формою регулятивної функції кредитного ризику слід виділяти захисну, а не надавати їй самостійне значення. Захисна підфункція певною мірою підсилює дію конструктивної складової регуляторної функції та виникає лише за умови належної її реалізації. Прояв її можна спостерігати у умовах, коли розроблена система заходів відносно запобігання негативним наслідкам дії кредитного ризику дійсно приводить к мінімізації їхніх впливів на діяльність комерційного банку.

Окрім того, поскільки розроблення регулятивних заходів можливе тільки при умові попереднього оцінювання інформації відносно платіжних можливостей позичальника, прогнозних змін зовнішнього і внутрішнього середовища комерційного банку, а також обґрунтування прийнятих управлінських рішень, третя підфункція регулятивної функції – це аналітична, що надає можливість здійснити вибір в сфері кредитної політики комерційного банку відносно стабільної реалізації кредитного процесу як задля мінімізації

виникнення кредитного ризику, так і задля запобігання наслідкам його негативного впливу на діяльність комерційного банку. При цьому, важливим є урахування ретроспективи розвитку кредитних відносин комерційного банку із позичальниками, наявного досвіду ведення кредитного процесу, надання кредитних послуг.

Слід зробити зауваження, що з погляду на множинність можливих першопричин і характеру невиконання позичальником умов укладеного з банком кредитного договору, кредитний ризик – це комплексна система окремих його різновидів. Єдиний загальноприйнятий підхід відносно складу і взаємодії елементів вказаної системи в наукових колах наразі відсутній. Розглянемо узагальнення найбільш розповсюджених типових підходів до вказаної класифікації (табл. 1.2).

Як бачимо із наведеної класифікації, в більшості випадків науковці справедливо обґрунтовують доцільність дослідження кредитного ризику комерційних банків на двох рівнях, якими є індивідуальний та загальний. Індивідуальним рівнем охоплюється система індивідуальних кредитних ризиків, що можуть бути згрупованими за позичальниками, які сегментовані за різноманітними класифікаційними ознаками: сферами економічної діяльності, якістю фінансового становища, засобом забезпечення позики, строками кредитування, ін. На загальному рівні слід виділяти ризик портфеля кредитних вкладень, в якому до визначеної міри здійснюється усереднення індивідуальних ризиків позичальників з врахуванням структури їхньої системи.

Таким чином, слід зробити зауваження, що оптимізація складу і структури портфеля кредитних вкладень надає можливість комерційному банку нівелювання негативного впливу кредитного ризику у цілому, мінімізувати його рівень при умові адекватного і достовірного урахування особливостей кожного індивідуального ризику у процесі управління ним. Однак, сутність кредитного ризику у всіх його проявах (індивідуальному або загальному), полягає у грошовому або вартісному виразі у банківському

балансі відхилень ймовірнісних подій, що обумовлені дією факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру на обсяги, динаміку і збалансованість грошових потоків в процесі банківського кредитування.

Таблиця 1.2 – Узагальнення наукових підходів відносно класифікації кредитних ризиків

Автор	Різновиди кредитного ризику
Дж. Кейнс [42]	Юридичний ризик Ризик недостатності забезпечення позики
Я. Благодир [7]	Індивідуальний кредитний ризик Портфельний кредитний ризик Кредитний ризик відносно банку-позичальника Ринковий кредитний ризик Балансовий кредитний ризик
Л. Бондаренко [8]	Індивідуальний кредитний ризик Портфельний кредитний ризик
В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний та О. Пернарівський [17, 18]	Кредитний ризик відносно позичальника Кредитний ризик відносно засобу забезпечення позики Кредитний ризик відносно кредитної угоди Зважений кредитний ризик Портфельний кредитний ризик
О. Криклій, Н. Маслак [51]	Індивідуальний кредитний ризик Портфельний кредитний ризик
О. Серебрякова [84]	Ризик непогашення кредиту Ризик ліквідності Ризик забезпечення кредиту Діловий ризик Ризик кредитоспроможності позичальника Валютний ризик Процентний ризик Інфляційний ризик
О. Притоманова [69]	Ризик конкретного позичальника Ризик портфеля вкладень

В. Фурсова визначила підхід до розуміння кредитного ризику у вузькому і широкому сенсі [97]. Вузьким розумінням кредитного ризику передбачено визначення принципів кредитування як факторів появи ризику під час видачі кредитів, а широким – зосереджується увага на структурних елементах вказаного ризику: об'єктах, суб'єктах кредитних операцій, а також фінансових посередниках в процесі проведення кредитних операцій.

Більш традиційний та розповсюджений – це підхід, яким передбачено поділ кредитних ризиків комерційного банку на такі види:

- прямий ризик процесу кредитування (що пов'язаний зі втратою тіла кредиту та процентів);
- умовний ризик процесу кредитування (що пов'язаний із зменшенням активів комерційного банку і його сукупних доходів);
- ризик відсутності ліквідності у застави кредиту;
- ризик сторони договору;
- ризик концентрації кредитного портфеля;
- ризик форс-мажорних обставин, ін.

Таким чином, кредитний ризик – це єдність окремих різновидів ризиків, які виділяються в залежності від характеру причин їх виникнення і напрямків прояву в процесі здійснення процесу банківського кредитування. Відповідно, як справедливо зауважено Н. Подольчаком, поскільки всі вказані ризики в кредитному процесі володіють спільним результатом, є практично неможливим провести чітку межу між наслідками дії кожного із них окремо, а кредитний ризик у цілому проявляється у спільному їхньому впливі [65].

Слід зробити зауваження, що в процесі формування ефективних систем управління кредитним ризиком комерційних банків, окрім взаємозалежності окремих різновидів кредитного ризику, слід ураховувати його взаємозв'язок із іншими ризиками банківської діяльності, насамперед, процентним в складі ризиків-факторів і ризиків-результатів, ризиком ліквідності та ризиком втрати фінансової стійкості.

Отже, кредитний ризик для банку полягає не лише в погрозі неповернення кредиту і процентів за ним, а й у загрозі втрати комерційним банком частини прибутку із-за перевищення депозитних ставок над ставками за кредитами.

При цьому, слід пам'ятати, що ризики, що виникають в разі неповернення процентів за наданими кредитами, належать як до кредитних,

так і до процентних, проте, в будь-якому разі вони є пов'язаними з управлінням кредитним процесом.

Отже, задля збільшення ефективності управління кредитним ризиком комерційного банку найбільш доцільною є побудова системи управління ним ґрунтуючись на ідентифікації різновидів кредитного ризику за етапами процесу кредитування з подальшою диференціацією їх за характером впливу на прямі, що пов'язані із втратою тіла кредиту та процентів, та непрямі.

Проводячи узагальнення вищевикладеного, кредитний ризик слід визначити у такий спосіб: кредитним ризиком є кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових і часових параметрів фінансових потоків, що пов'язані із поверненням тіл кредитів і процентів за ними, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку реалізації процесу банківського кредитування, що призводить до зміни фінансового стану і динаміки розвитку комерційного банку.

Приведене визначення поняття кредитного ризику ґрунтуючись на розгляді розвинення кредитного процесу в часі також надає можливість більш точної структуризації окремих напрямків удосконалення процесу управління ризиками.

По-перше, вказане структурування вбачається в напрямку розмежування окремих етапів кредитного процесу і визначення ймовірних чинників впливу відносно виникнення відповідних ризиків.

Важлива складова процесу управління кредитним ризиком – це моніторинг останнього, під яким пропонуємо розуміти процедуру систематичного відстежування, ідентифікації, оцінювання та аналізу зміни даних про стан кредитного ризику на рівні кредитного портфелю комерційного банку, індивідуального позичальника і показників кредитного ризику задля оптимізації кредитного ризику і оцінювання якості й ефективності, управління і контролю, динаміки і прогнозування розвитку кредитного процесу.

Отже, в процесі здійснення моніторингу кредитного ризику ми виділяємо індивідуальний та портфельний ризику. Джерелом першого є окремих позичальник, другого – сукупна заборгованість комерційного банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик.

Моніторинг кредитного ризику індивідуальних позичальників реалізується як на стадії відбору (моніторинг суб'єктів господарювання і їх фінансового становища), так і в процесі використання отриманого кредиту позичальником (моніторинг дотримання позичальником умов кредитного договору, поточний моніторинг фінансового становища позичальників, моніторинг цільового використання кредитних коштів, моніторинг забезпечення, моніторинг інформації нефінансового характеру).

Періодичний моніторинг рівня кредитного ризику по портфелю у цілому є необхідним як при видачі нових кредитів, так і без видачі останніх. Останнє є актуальним у зв'язку із тим, що рівень ризику може змінюватися із зміною фінансового становища позичальника під дією цінових чинників, ситуації на ринку різних товарів, зміни динаміки курсів валют і т.ін. Вказаний моніторинг має реалізуватися відповідним підрозділом комерційного банку.

Важливе значення для здійснення моніторингу кредитного портфеля комерційного банку має його поділ на чотири основні напрями: моніторинг динаміки та структури, диверсифікованості, чутливості до ризику і якості кредитного портфеля комерційного банку.

Таким чином, проявом різноманітних функцій кредитного ризику підкреслюється важливість вивчення вказаного поняття в контексті функціонування комерційного банку.

Подвійний характер кредитного ризику для банківської установи, що виражається в умовному розподілі на кредитні ризику окремої активної операції та ризику, що пов'язані із управлінням портфелем активних операцій, обумовлює відповідне структурування процесу управління кредитними ризиками, яким передбачено використання у кожному із вказаних випадків специфічних методів та прийомів ризик-менеджменту.

Задля розкриття і конкретизації дій комерційного банку відносно запобігання розвитку негативних явищ внаслідок впливу кредитного ризику необхідним є узагальнення методичних основ управління вказаним видом ризику, зокрема, моніторингу останнього.

1.2 Методичні засади моніторингу кредитного ризику

Методологією управління кредитним ризиком передбачено здійснення розподілу елементів моніторингу останнього між окремими етапами процесу управління. Зокрема, ідентифікація кредитного ризику є передбаченою в реалізації практично усіх функцій управління, поскільки вона є спрямованою на визначення ступеня відповідності параметрів ризикової позиції характеристикам, що заплановані. На вказаній основі формується якісна оцінка або рейтинг кредитного ризику задля окреслення кола управлінських методів і заходів, серед яких є доцільним здійснення вибору задля ефективного управління.

Відповідно, ідентифікація кредитного ризику є логічно пов'язаною з реалізацією функцій аналізу, планування і контролю, поскільки саме її виконання надає можливість прогнозування результатів управління для всіх можливих комбінацій чинників виникнення ризикової ситуації, порівняння варіантів розроблених управлінських рішень та відбору оптимальних із них за визначеними критеріями.

З іншого боку, серед всіх елементів моніторингу кредитного ризику універсальним характером, з точки зору важливості для повноцінної реалізації процесу управління, володіє елемент аналізу. Одночасно, серед завдань елементу аналізу, ми вважаємо, найбільш вагомим є оцінювання рівня ризику, саме воно є об'єктивною основою задля обґрунтування і вибору рішень з ліквідації можливих негативних наслідків невизначеностей в процесі реалізації

процесу кредитування. Повноцінне виконання завдань аналізу у системі моніторингу кредитного ризику комерційного банку є можливим тільки при умови наявності своєчасної і достовірної інформації, що органічно поєднує її ефективність із якістю інформаційно-нормативного забезпечення, що сформоване організаційною функцією [33].

При розгляді методології оцінювання кредитного ризику слід зауважити, що із урахуванням подвійного характеру його прояву – на індивідуальному рівні, і в цілому – за сукупністю позичальників, в її складі є можливість чітко виділити два напрями оцінки:

- оцінювання кредитоспроможності позичальника, завданням якого є ідентифікація міри кредитного ризику, що пов'язаний з визначеним кредитом;
- оцінювання ризику кредитного портфеля загалом.

Значимість оцінювання ризику кредитного портфеля в управлінні ризиками доведена Л. Примосткою, яка вважає, що ризиками не можна управляти автономно, без врахування і аналізу їхнього впливу на фінансові результати діяльності банків [67].

В найбільш поширених методах аналізу кредитного ризику слід виділити наступні:

- розрахунок імовірності дефолту позичальника, що заснований на базовій формулі, якою визначається зв'язок залежності між основними фінансовими показниками його діяльності;
- модель дефолту, що блукає;
- модель Альтмана оцінювання кредитоспроможності позичальника;
- матриця міграції кредитних ризиків;
- рейтингове оцінювання позичальників комерційних банків;
- множинні моделі ризику портфеля, зокрема, CreditMetrics, CreditRisk, ін. [14-18].

Відповідна їх порівняльна характеристика наведена в табл. 1.3.

Необхідність здійснення аналізу портфельного кредитного ризику є зумовленою т. зв. ефектом концентрації ризику.

Таблиця 1.3 – Порівняльний аналіз методик оцінки кредитного ризику

Назва методу або методики	Сутність	Недоліки	Переваги
1	2	3	4
R-аналіз потенційного позичальника	Оцінка та аналіз кредитоспроможності позичальника на основі вивчення динаміки відповідних фінансових коефіцієнтів задля формування уявлення про якість фінансового стану позичальника з огляду потенційних можливостей останнього обслуговувати кредит відповідно до умов угоди	Враховується лише чинник фінансового ризику, а фактори, що характеризують зовнішні умови, ігноруються, що може призвести до виникнення помилок при видачі кредитів	Оцінювання фінансових коефіцієнтів є необхідною складовою вивчення кредитоспроможності позичальника; простота у використанні
Класифікаційні моделі	Дискримінантні моделі надають можливість класифікації типу фінансового стану позичальника згідно рівня його платоспроможності на основі узагальнення в одному кількісному показнику фактичних значень основних фінансових коефіцієнтів	Не повністю відбивають індивідуальні особливості фінансових процесів у певного позичальника	Простота використання; невелика потреба у ресурсах
Методики бальної оцінки кредитів	Відбувається визначення адитивного показника кредитного ризику на базі узагальнення балів, що виставлені позичальнику за визначеною системою критеріїв та напрямків оцінювання	Невеликий рівень достовірності отриманих оцінок з огляду на експертне оцінювання окремих факторів формування ризикової ситуації; відсутня можливість отримання кількісної оцінки рівня ризику	Враховуються фактори, якими характеризуються зовнішні умови, якість управління, кредитна історія клієнта, параметри кредитної заявки та інші аспекти відносин позичальника з банком
Методи портфельного аналізу	Відбувається узагальнення кредитного ризику по всій організації з врахуванням зміни останнього, що викликана зростанням, зменшенням кредитного рейтингу позичальників, а також банкрутством	Порівняно більша потреба в ресурсах та трудомісткість виконання процедури оцінки	Обґрунтовується єдиний критерій оцінки кредитного ризику для різних кредитних інструментів; є можливість для моніторингу

Як правило, фахівцями із управління ризиком оцінювався ризик концентрації інтуїтивно, ґрунтуючись на основі лімітування кредитів для одного або групи пов'язаних позичальників, обсягів вкладень у визначену галузь або групу галузей, що взаємопов'язані [77].

Слід зробити зауваження, що наразі використання фіксованих лімітів, якими не враховується співвідношення між ризиком та доходом, не є достатнім. Так, В. Буряк та В. Волоховим наголошується, що одним з головних напрямів зростання ефективності кредитної діяльності комерційних банків є з'ясування меж нарощування пропозиції позик у поєднанні із динамічним аналізом їхньої результативності [10].

Розвинення методології оцінювання кредитного ризику і управління ним відбувається в напрямі розгляду кредитного портфеля загалом як єдиного організму, що надає можливість використовувати більш раціональний та обґрунтований підхід до його диверсифікації.

Отже, в процесі ідентифікації кредитного ризику застосуванням портфельного підходу передбачене чітке з'ясування організаційної і продуктової структур комерційного банку, формування сегментованої за окремими бізнес-процесами карти ризиків. Побудова карти ризиків є основним методом проведення узагальнення результатів ідентифікації ризиків. За своєю суттю, карта ризиків зіставляє організаційну і продуктову структуру комерційного банку, з одного боку, та обрану комерційним банком класифікацію кредитних ризиків, з другого, що у підсумку є узагальненим переліком ризикових позицій комерційного банку [44].

Здійснивши ідентифікування потенційних ризикових подій, з'являється можливість переходу до безпосередньої оцінки імовірних наслідків появи з'ясованих кредитних ризиків і ухвалення на вказаній основі рішення щодо використання тієї або іншої стратегії управління ризиками.

Узагальнення результатів різноманітних досліджень із проблематики оцінювання кредитного ризику надає можливість ствердження, що наразі відсутній абсолютний критерій з'ясування ступеня кредитного ризику. Задля

цього більшістю науковців і практиків аналізується ймовірність настання кредитного ризику, ступень його поширення і рівень впливу на окремі складові діяльності комерційного банку з допомогою стандартизованого переліку коефіцієнтів, якими відображається співвідношення між агрегованими показниками об'ємів капіталу, активів і пасивів. Серед зазначених показників особливим значенням з огляду на управління кредитним ризиком володіють так звані коефіцієнти стандартів [66, 78]:

- співвідношення балансового капіталу і доходних активів, яким характеризується ступень захищеності вкладень комерційного банку в ризиковані активи;

- співвідношення доходних активів і сукупних активів, яким відображається схильність комерційного банку до здійснення ризикованих операцій;

- співвідношення обсягу проблемних кредитів і балансового капіталу, яким характеризується можливість капіталу комерційного банку до покриття ризиків при вкладанні в проблемні активи;

- питома вага проблемних кредитів в кредитному портфелі банку, якою визначається якість кредитного портфеля комерційного банку;

- питома вага капіталу у активах комерційного банку, оцінювання рівня і динаміки якої надає можливість виявлення надійності, стійкості функціонування та розвитку комерційного банку тощо.

Слід зауважити, що визначальна роль оцінки ризиків діяльності банку відводиться в сучасній методології банківського нагляду. Так, у червні 2004 р. Базельським комітетом із банківського нагляду було прийнято концептуальну основу Угоди про капітал (або Базель II), відкоригована версія якої була опублікована в листопаді 2005 р. [107].

Визначення кредитного ризику за Базельською угодою про капітал здійснювалося ґрунтуючись на основі застосування одного із двох альтернативних підходів – стандартизованого підходу і підходу внутрішніх рейтингів.

Порівняльний аналіз зазначених підходів надає можливість зробити висновок, що для більшості вітчизняних комерційних банків більш прийнятним є застосування спрощеного стандартизованого підходу, яким не вимагаються додаткові витрати на здійснення рейтингової оцінки. Одночасно, слід враховувати, що вимогами Базельської угоди передбачено диференціацію комерційних банків в залежності від складності прийнятих ними методик управління ризиками і підходів до розрахунку їхніх кредитних ризиків. В зазначених умовах застосування комерційним банком внутрішніх кредитних рейтингів є певним чином ознакою стабільності його функціонування і надійності, непрямим чинником стимулювання розвитку комерційного банку на основі ефекту прихованих переваг.

На нашу думку, кількісний критерій оцінювання кредитного ризику є в площині з'ясування ризикової позиції не лише як певного потоку платежів та конкретної амплітуди коливань вартості, але і як засобу грошового визначення ймовірного відхилення в залежності від обраного сценарію управління ризиковою ситуацією [2].

Саме вказаний підхід є передбаченим Базельською угодою про капітал, якою передбачено, що вимоги власного капіталу до кредитних інститутів мають формуватися із врахуванням рівня економічного ризику наданих кредитів, тобто, так званого ризику втрати позичальника. Він визначається без урахування наявного забезпечення за кредитом на основі узагальнення банківської статистики відносно його фінансового стану і прогнозування його зміни в частині кредитоспроможності на подальший рік. В термінології Базеля II відповідний показник називається ймовірністю дефолту (або Probability of Default – PD).

В енциклопедії фінансового ризик-менеджменту поняття дефолту визначається як невиконання контрагентом із-за нездатності або небажання умов кредитного договору або ринкової операції, що, враховуючи сформульоване вище визначення кредитного ризику, надає можливість

ствердження, що саме дефолт – ключова характеристика останнього та найбільш яскравий його прояв [99].

Провідними світовими рейтинговими агентствами використовуються певним чином відмінні підходи щодо визначення поняття дефолту. Зокрема, Standard & Poor's визначається дефолт як перший пропущений платіж основної суми боргу або процентних відрахувань, а рейтинговим агентством Moody's – як будь-який пропущений або відстрочений платіж, або реструктуризація боргу, що є спрямованою на зменшення обсягу зобов'язань позичальника або інше спрощення умов первинної угоди позики [102].

Враховуючи варіативність рішень позичальника відносно розподілу власних платіжних засобів між погашенням основної суми боргу і сплатою процентів за кредитом у випадку втрати ним платоспроможності, є необхідним виділ двох видів дефолту позичальника:

- дефолт за основною сумою боргу;
- дефолт за процентами.

Вказані ситуації можуть виникати як окремо, так і одномоментно. Одночасно, кожна з них характеризується визначеною імовірністю настання, чим зумовлюється необхідність статистичного оцінювання вказаних величин: PD_c – імовірності дефолту позичальника за основною сумою боргу; PD_p – імовірності дефолту позичальника за процентами.

Поскільки імовірність дефолту є величиною безперервною, з метою її дискретизації комерційному банку слід самостійно визначати шкалу внутрішніх кредитних рейтингів, в яких кожним позичальником, в залежності від оцінених імовірностей вказаних вище різновидів дефолту, отримується визначений кредитний рейтинг, яким характеризується рівень його кредитоспроможності.

Кількість категорій за шкалою внутрішніх кредитних рейтингів вибирається комерційним банком довільно, але, як відзначається у дослідженнях Базельського комітету із банківського нагляду, середня кількість категорій внутрішніх кредитних рейтингів у банках європейських країн становить приблизно десять [101].

Слід зробити зауваження, що в банківській практиці найбільше поширення набули дві економетричні моделі оцінювання імовірності дефолту – ґрунтуючись на основі функції нормального розподілу (або probit) та ґрунтуючись на основі логістичного розподілу (або logit). Відповідний вибір обумовлений бінарним характером залежної змінної, що приймає лише два можливих значення, якими є дефолт або його відсутність. Ними передбачено перетворення індексу кредитоспроможності в імовірність дефолту позичальника (або PD). Отже, сучасна практика здійснення банківської діяльності є зосередженою на оцінюванні дефолту позичальника ґрунтуючись на основі з'ясування комплексного взаємовпливу усіх складових його фінансового становища на спроможність в повному обсязі і своєчасно повернути кошти за отриманим кредитом.

Отже, імовірність дефолту, що є отриманою ґрунтуючись на основі оцінювання кредитоспроможності позичальників, що узагальнює всю інформацію відносно забезпеченості діяльності позичальника фінансовими ресурсами, збалансованості його активів і пасивів, спроможності до самофінансування і ефективності функціонування, більшою мірою відповідає оцінюванню очікування повернення основної суми боргу за отриманим кредитом. Це можна пояснити тим, що мінімальною вимогою ефективності інвестицій вимагається, щоб за рахунок отриманих від них доходів забезпечувалася сплата процентів за позиковим капіталом, що залучений задля фінансування вказаних інвестиційних вкладень. Відповідно, у випадку мінімально допустимої ефективності застосування позикового капіталу позичальником, як правило, очікується, що основна сума боргу може бути повернутою за рахунок активів позичальника. Одночасно, головною ознакою мінімальної кредитоспроможності позичальника стає його здатність зберегти вартість власних активів на період дії кредитної угоди. Таким чином, оцінки імовірності дефолту, які застосовуються при побудові внутрішніх кредитних рейтингів комерційними банками, за своєю суттю є оцінками імовірності дефолту за основною сумою боргу за кредитною угодою.

Орієнтовну оцінку значень імовірності дефолту за основною сумою боргу, можна отримати, зокрема, в процесі узагальнення даних провідних рейтингових агентств світу. У таблиці. 1.4 наведено порівняння імовірності дефолту кожної категорії кредитного рейтингу рейтингових агентств Standard & Poor's і Moody's. Їхній порівняльний аналіз надає можливість визначення головної властивості кредитних рейтингів – властивості збільшення імовірності дефолту при погіршенні категорії кредитного рейтингу.

Таблиця 1.4 – Ймовірності дефолту, що використовуються рейтинговими агентствами Standard & Poor's і Moody's [106]

Standard & Poor's, %		Moody's, %		Агреговані рейтинги	
Позначення	Імовірність дефолту	Позначення	Імовірність дефолту	Позначення	Імовірність дефолту за основною сумою боргу PDc, %
AAA	0,00	Aaa	0,00	R1	0,000
AA+	0,00	Aa1	0,00		
AA	0,00	Aa2	0,00	R2	0,015
AA-	0,03	Aa3	0,06		
A+	0,02	A1	0,00	R3	0,035
A	0,05	A2	0,00		
A-	0,05	A3	0,00	R4	0,085
BBB+	0,12	Baa1	0,07		
BBB	0,22	Baa2	0,06	R5	0,285
BBB-	0,35	Baa3	0,39		
BB+	0,44	Ba1	0,64	R6	0,690
BB	0,94	Ba2	0,54		
BB-	1,33	Ba3	2,47	R7	2,120
B+	2,91	B1	3,48		
B	8,38	B2	6,23	R8	9,350
B-	10,32	B3	11,88		
CCC	21,94	Caа	18,85	R9	21,940
D	100,00	D	100,00	R10	100,000

Зокрема, відповідно до методології Standard & Poor's, імовірність дефолту збільшується з 0 % для компаній, що володіють кредитним рейтингом AAA, до 21,94 % для компаній, що володіють кредитним рейтингом CCC.

Послідовним виконанням вказаної властивості передбачено монотонність змінювання імовірності дефолту при змінюванні кредитного рейтингу. Зазначена вимога порушується в методиках обох рейтингових агентств, зокрема, в оцінках агентства Standard & Poor's для категорії AA- ймовірність дефолту є вище, ніж для нижчої категорії A+.

Усунути з'ясований вище недолік можна шляхом згладжування та агрегування кредитних рейтингів, результат яких наведено у двох останніх стовпчиках табл. 1.4. Отже, сформовано десять класів кредитного рейтингу позичальників за їхньою спроможністю повернути основну суму боргу за отриманим кредитом. Для вказаних агрегованих категорій кредитних рейтингів імовірність дефолту є отриманою як середнє арифметичне значення імовірностей дефолту категорії, які є узагальненими в обох вказаних методиках.

Отримані в табл. 1.4 агреговані значення імовірностей дефолту за категоріями кредитного рейтингу позичальника є орієнтовним значенням для встановлення імовірності дефолту за основною сумою боргу.

Імовірність дефолту позичальника, ми вважаємо, визначається спроможністю позичальника покривати проценти за рахунок валового прибутку. На вказаному принципі є побудованим загальновідомий ефект фінансового важеля, яким передбачено можливість збільшення рентабельності власного капіталу суб'єкта господарювання тільки у випадку додатної величини диференціалу фінансового важеля, яким є різниця між валовою рентабельністю активів і середньозваженою ставкою процента за позиковим капіталом. Відповідно, будь-який позичальник – суб'єкт господарювання буде гарантовано спроможним погасити проценти за отриманим кредитом у разі, якщо валова рентабельність його активів перевищує середньозважену ставку

процента за позиковим капіталом після його поповнення за рахунок нового отриманого кредиту.

Для позначення різниці між фактичною валовою рентабельністю активів позичальника і середньозваженою ставкою процента за позиковим капіталом цього позичальника після його можливого поповнення за рахунок нового отриманого кредиту доцільне використання поняття запасу процентної кредитоспроможності.

Є можливість припущення, що імовірність дефолту позичальника за процентами визначається в першу чергу якістю валової рентабельності активів в звітному періоді, що передує кредитуванню, а також рівнем запасу процентної кредитоспроможності – співвідношенням диференціалу фінансового важеля та валової рентабельності активів. Одночасно, вказану залежність є можливість перетворити в кількісне значення імовірності дефолту за процентом на основі функції нормального стандартного розподілу.

Враховуючи вищевикладене, імовірність дефолту за процентами є можливість визначати за таким алгоритмом:

– при наявності запасу процентної кредитоспроможності, якщо ним перевищується поточний рівень валової рентабельності активів позичальника, імовірність дефолту за процентами є відсутньою;

– при наявності запасу процентної кредитоспроможності в об'ємах, що не перевищують поточний рівень валової рентабельності активів позичальника, а також відсутності запасу процентної кредитоспроможності і додатній величині валової рентабельності активів позичальника, імовірність дефолту за процентами відповідає функції нормального стандартного розподілу в точці $(1-k_{зпк})$, тобто, ґрунтуючись на обсязі умовної «нестачі» валової рентабельності активів для покриття процентів за кредитами, де $k_{зпк}$ – відповідний рівень запасу процентної кредитоспроможності.

Присутність забезпечення ураховується в оцінках можливих збитків (або Loss given Default – LGD) у випадку настання ризикованої ситуації втрати позичальника. Незабезпечені кредитні вимоги володіють більш високим

розміром очікуваних збитків, аніж забезпечені. На розрахункову величину загального кредитного ризику комерційного банку також здійснює вплив комплекс параметрів, яким характеризується експозиція дефолту (або Exposure at Default – EaD) – строк кредитування, сума кредиту на дату дефолту, індивідуальний річний оборот підприємства (Sizefaktor).

Всі вищеуказані компоненти кредитного ризику надають можливість формування його кількісної оцінки у вигляді абсолютного показника очікуваного збитку (або Expected Loss – EL), що є мультиплікативним коригуванням можливої величини фінансових втрат на імовірність дефолту позичальника і експозицію дефолту. Показник можна розрахувати за формулою (1.1):

$$EL = LGD \times PD \times EaD. \quad (1.1)$$

Слід зробити зауваження, що у випадку раціонально побудованої системи моніторингу кредитного ризику комерційний банк може визначитися із територіально-галузевими пріоритетами формування кредитного портфеля із врахуванням загальносвітових і національних стратегічних напрямів та пріоритетів розвитку, а також реальної можливості притягнення відповідних сегментів до складу власного кредитного портфелю.

Динамічністю кредитного ризику обумовлена необхідність моніторингу його змін для своєчасного управлінського реагування в разі раптових відхилень значень ризикованої позиції від запланованих величин. На важливість вказаного елемента вказують, зокрема, С. Козьменко, Ф. Шпиг, І. Волошко, поскільки саме ним забезпечується можливість своєчасного коригування управлінських заходів у випадку зниження ефективності попередніх [47]. В свою чергу, Т. Струченковою наголошується на тому, що під час зміни традиційних підходів до банківського регулювання і нагляду все більшої уваги набуває моніторинг процесу управління ризиками, а не моніторинг дотримання банківського законодавства загалом [95].

Слід зазначити, що моніторинг кредитного ризику слід організувати як постійний циклічний процес, в якому кожний з етапів є нерозривно пов'язаним із іншими як з функціонального, так і з організаційного боку.

Враховуючи вищесказане, базовий елемент в системі моніторингу банківського кредитного ризику – це розробка методики оцінювання індивідуального кредитного ризику позичальника. Сучасна методологія оцінювання вказаного ризику ґрунтується на визначенні індексів кредитоспроможності окремого позичальника, які, як правило, формуються як лінійне співвідношення показників його економічної діяльності.

Практично, виділяється кілька методологічних підходів до відбору показників економічної діяльності позичальника, якими визначається рівень його кредитоспроможності. Зокрема, т. зв. підходом «5С» передбачене оцінювання наступних характеристик позичальника: характер (або Character), доходи (або Capacity), капітал (або Capital), забезпечення (або Collateral) та умови (або Conditions).

Слід зробити зауваження, що у вказаному випадку перелік характеристик позичальника, що використовуються для оцінювання його кредитоспроможності, є різним для різних груп позичальників, що визначається їх галузевою належністю, специфікою їх організаційно-правової форми і іншими чинниками.

Одночасно, існуючі методичні підходи не задовольняють принцип універсалізації процедури оцінювання кредитного ризику, яким зумовлена відносна складність їхньої реалізації при недостатньо високому рівні адекватності отримуваних результатів.

Слід зробити зауваження, що проблема оцінювання сукупної величини кредитного ризику володіє істотною практичною значущістю. З однієї сторони, завищення величини кредитного ризику – це причина зростання об'ємів резервів під можливі втрати, чим суттєво знижується прибутковість операцій комерційного банку. З другої сторони, заниженою оцінкою величини

кредитного ризику знижується фінансова стійкість комерційного банку та підвищується імовірність його банкрутства.

Подолати зазначений недолік дозволяє максимальне використання у оцінках кредитного ризику статистичних даних відносно імовірності дефолту, а також урахування її впливу на ринкову доходність кредитної операції для комерційного банку.

Відносно кредитного портфеля комерційного банку слід зазначити, що управлінням кредитним ризиком банку на рівні портфеля передбачено оцінювання сукупного кредитного ризику портфеля банківських кредитів, а також з'ясування оптимальної структури кредитного портфеля з врахуванням обмеженості кредитних ресурсів комерційного банку. Важливий етап у оцінюванні кредитного ризику – це оцінювання ступеню взаємозв'язку різних позичальників. В більшості моделей оцінювання сукупного кредитного ризику вона базується на дослідженні матриці коваріацій доходностей активів позичальників, якими формується кредитний портфель. Одночасно, оцінювання коваріацій здійснюється ґрунтуючись на основі економетричної моделі регресії, де в якості залежної змінної використовується прибутковість активів компанії, а незалежних змінних – вектор чинників ризику [3]. При цьому, рівень взаємозв'язку різних позичальників в портфелі традиційно оцінюється з допомогою коефіцієнтів попарної кореляції прибутковості активів суб'єктів господарювання – складових кредитного портфеля банку. За оцінками Базельського комітету із банківського нагляду, коефіцієнти кореляції субпортфелів корпоративних позичальників в складі кредитного портфеля комерційного банку мають знаходитися у інтервалі $[0,12; 0,24]$.

Аналіз стану кредитного портфеля, як правило, здійснюється у вигляді моніторингу його структури за рухом кредитів, за галузями або видами економічної діяльності, за строками погашення, за рівнем кредитного ризику, за процентними ставками, за забезпеченістю позик, погашенням та поворотністю кредитів і т.і. Він надає можливість судження щодо сукупного ризику портфелю, оцінювання величини резерву на можливі втрати за позиками,

відповідності кредитного портфеля цілям та стратегії кредитної політики комерційного банку. Слід зробити зауваження, що в сучасній практиці банківської діяльності найбільшого поширення у сфері оцінювання величини сукупного кредитного ризику портфеля і його відповідності кредитній політиці комерційного банку набули такі моделі, як CreditMetrics (J.P. Morgan), CreditRisk+ (Credit Suisse Financial Products), CreditPortfolioView (McKinsey), Portfolio Manager (KMV) тощо. Порівняльна характеристика зазначених основних моделей приведена в табл. 1.5.

Таблиця 1.5 – Порівнювання моделей оцінювання сукупного кредитного ризику портфеля

Напрямки порівняння	Модель				
	CreditMetrics	CreditPortfolio View	KMV	CreditRisk+	Kamakura
Базовий підхід	Оцінювання кредитної міграції		Імовірнісний підхід	Актuarний підхід	Спрощений формальний підхід
Підхід до визначення ризику	Ринкова вартість	Ринкова вартість	Втрати від дефолту	Втрати від дефолту	Втрати від дефолту
Характеристика кредитної події	Збиток і дефолт	Збиток і дефолт	Безперервна оцінка імовірності дефолту	Дефолт	Дефолт
Чинники ризику	Вартість активів	Макроекономічні фактори	Вартість активів	Математичне очікування дефолту	Норма ризику
Динаміка імовірностей	Постійна величина	Керована макроекономічними факторами	Визначається: - індивідуальною структурою запозичень за строками; - процесом зміни вартості активів в часі	Не враховується	Не враховується
Оцінювання взаємозв'язку складових кредитного портфеля	Стандартна багатофакторна модель в умовах нормального розподілу	Умовне значення імовірності дефолту як функція макроекономічних параметрів	Стандартна багатофакторна модель в умовах нормального повернення активів	Умовне значення імовірності дефолту як функція загальних факторів ризику	Умовне значення імовірності дефолту як функція макроекономічних факторів
Норми дохідності	Випадкова величина (бета-розподіл)	Випадкова величина (емпіричний розподіл)	Випадкова величина (бета-розподіл)	Визначається розміром втрат у випадку дефолту	Визначається розміром втрат у випадку дефолту

Як видно з таблиці 1.5, всі вказані моделі є спрямованими на побудову розподілу імовірності потенційних втрат за кредитним портфелем, що надає можливість оцінювання математичного очікування втрат та обсяг капіталу під ризиком, який є максимально можливою величиною втрат для визначеного кредитного портфеля протягом певного періоду часу і з заданим рівнем достовірності.

Таким чином, нами з'ясовано, що методологія управління кредитним ризиком передбачає розподіл елементів моніторингу останнього між окремими етапами процесу управління. На основі ідентифікації кредитного ризику формується якісна оцінка або рейтинг кредитного ризику. Серед усіх елементів моніторингу кредитного ризику універсальний характер, з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління, має елемент аналізу. Ідентифікувавши потенційні ризикові події, можна переходити до безпосередньої оцінки ймовірних наслідків настання виявлених кредитних ризиків.

1.3 Організаційно-інформаційне забезпечення моніторингу кредитного ризику

В загальному випадку, методичною основою моніторингу кредитного ризику є класичні положення теорії управління, якими передбачена послідовна та взаємозв'язана реалізація системи управлінських функцій, що з врахуванням специфіки кредитного ризику як об'єкта управління можна окреслити так:

- формування необхідного інформаційно-нормативного та інституційно-організаційного забезпечення кредитного процесу;
- облік та аналіз інформації щодо поточного стану та тенденцій зміни факторів, які визначають формування ризикової ситуації, виникнення кризових явищ під час здійснення кредитного процесу;

- прогнозування можливості виникнення окремих різновидів кредитного ризику банку;
- планування дій щодо попередження виникнення кризових явищ під час здійснення кредитного процесу та мінімізації впливу таких явищ на сталість функціонування банку;
- контроль за дотриманням основних об'ємних, часових та просторових параметрів проходження кредитного процесу, їх відповідністю умовам, зазначеним у кредитному договорі;
- регулювання, яке передбачає здійснення заходів щодо мінімізації впливу кризових явищ на стан банку, сталість його функціонування із відповідним коригуванням планових показників;
- оцінка ефективності системи моніторингу кредитного ризику [4].

Досить поширеною у наукових колах є думка про винятково важливу роль організаційної функції в процесі моніторингу кредитного ризику, оскільки саме ефективна організація забезпечує належну узгодженість управлінських рішень у межах єдиної технології процесу управління. На підтвердження зазначеної думки можна навести таку тезу з досліджень О. Серебрякової: «для реалізації цілеспрямованого та ефективного управління ризиками необхідні значні організаційні зусилля» [84].

Крім формування впорядкованої організаційної структури – розподілу функцій та формування зв'язків між підрозділами банку, важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур, зокрема, визначення кола посадових обов'язків і технології здійснення операцій працівниками банку, а також ступінь їх відповідальності [82].

Організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення: системи відповідної управлінської звітності, принципів обліку і документування всіх процедур, положень та регламентів, нормативів ризиків, прийнятої методології і відповідних методик аналізу та оцінки ризику тощо.

Отже, до процесу моніторингу кредитного ризику мають бути залучені наступні функціональні і структурні департаменти комерційного банку:

- спостережна рада – в межах власних функцій і відповідальності перед власниками комерційного банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд;

- правління банку – в межах власних повноважень і відповідальності перед спостережною радою комерційного банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд;

- підрозділ із ризик-менеджменту – в межах власних функцій відносно з'ясування, кількісного і якісного оцінювання, контролю і моніторингу наявних ризиків;

- бек-офіси – в межах власних функцій контролю за дотриманням встановлених вимог;

- фронт-офіси – в межах власних функцій прийняття комерційним банком ризиків в рамках встановлених повноважень [51].

Виходячи із особливостей побудови організаційної структури, комерційним банкам надано наступні рекомендації із:

- створення на рівні вищих колегіальних органів комерційного банку окремих профільних комітетів;

- залучення незалежних експертів і інших спеціалістів задля побудови систем внутрішнього контролю і оцінки їхньої адекватності. Вказана рекомендація може бути виконана за допомогою притягнення внутрішніх аудиторів комерційного банку в якості консультантів відносно побудови систем внутрішнього контролю, укладання договорів з аутсорсингу консультаційних або аудиторських послуг, а також через залучення зовнішніх аудиторів в процес тестування систем внутрішнього контролю;

- в залежності від обраної організаційної структури комерційного банку, а також обсягу і рівня складності операцій, здійснювати виділення підрозділів і проводити розподілення функцій між ними на рівні територіальних або інших підрозділів (філій, відділень, департаментів, управлінь і т.і.) [48].

Підрозділ з ризик-менеджменту виконує наступні функції:

- проводить розгляд звітів, які надаються підрозділами з ризик-менеджменту, службою внутрішнього аудиту, органами банківського нагляду та зовнішніми аудиторами;
- розглядає звіти правління банку з питань ризик-менеджменту;
- звітування перед спостережною радою за результати своєї діяльності, яке проводиться щоквартально;
- забезпечення одержання інформації від правління, профільних комітетів, а також інформації, яка стосується співвідношення ризику та винагороди для всіх продуктів та послуг банку [50].

Правління банку співпрацює із спостережною радою банку у контексті управління ризиками у двох напрямках: звітування та надання рекомендацій. Звітування перед спостережною радою передбачає надання звітів, які стосуються реалізації політики діяльності банку та бізнес-планів фактичних операцій і фінансових результатів банку та їх відповідність прогнозним показникам, а також надання інформації про управління значними кредитними ризиками та заходів їх контролю. В рамках функції внесення рекомендацій правління банку здійснює розробку стратегії діяльності та бізнес-план банку, а також зміни до них.

До функцій Кредитного комітету відноситься:

- здійснення формування кредитної стратегії і кредитної політики банку;
- затвердження організаційної структури процесу банківського кредитування;
- з'ясування відповідних лімітів за країнами, галузями, кредитними інструментами, позичальниками комерційного банку;
- оцінювання адекватності резерву, призначеного для відшкодування можливих втрат за наданими кредитами;
- здійснення аналізу кредитного ризику портфеля і інших суттєвих ризиків, що пов'язані із процесом кредитування;
- прийняття рішень щодо надання великих кредитів;

– періодичне списання кредитів безнадійного характеру [38].

У процесі моніторингу кредитного ризику комерційним банком можуть бути використані різноманітні джерела інформації, що у цілому містять три групи:

– інформація, що отримана безпосередньо від клієнта комерційного банку;

– інформація внутрішньобанківського характеру;

– зовнішні джерела інформації [11].

До першої групи належать:

– фінансова та бухгалтерська звітність;

– документація, якою підтверджується правовий та юридичний статус клієнта банку: статут, договір засновників, свідоцтво щодо реєстрації, дані щодо юридичної адреси і т. ін.;

– документація, що пов'язана із кредитним заходом, якою є техніко-економічне обґрунтування кредитування, розрахунки очікуваних надходжень від реалізації відповідного проекту, для середньо- і довгострокових кредитів – бізнес-план, копії контрактів, угод і інших документів, що мають відношення до реалізації заходу, зобов'язання із забезпечення своєчасного повернення отриманого кредиту (договір застави, гарантійний листок, страхове свідоцтво та т. ін.);

– інформація, що одержана в процесі попередньої бесіди із майбутнім позичальником, під час якої кредитному працівнику слід здійснити оцінювання моральних, етичних і професійних якостей працівників суб'єкта господарювання (директора, заступників директора, головного бухгалтера), визначити перспективи розвитку і росту, з'ясувати специфічні особливості і деталі, що пов'язані з даним наданим кредитом, сформулювати думку щодо клієнта.

Всі дані, що одержані під час зустрічі із клієнтом, слід занотувати й зберігати у сформованій кредитній справі [39].

Загалом, інформація, яку банк отримує від клієнта включає:

- документи, що посвідчують юридично-правовий статус контрагента (свідоцтво про реєстрацію, статут, установчий договір тощо);

- документи, пов'язані із фінансовою та бухгалтерською звітністю позичальника;

- документація, що пов'язана з об'єктом кредитування (бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування, копії контрактів, договорів тощо);

- інформація, яка додатково подається за вимогою банку (довідка з податкової інспекції, довідка про наявність рахунків в інших банках, документація, пов'язана з деякими видами застави тощо). При кредитуванні фізичних осіб важливою є інформація, що включає в себе основні документи, які посвідчують особу (паспорт та ідентифікаційний код), дані із місця роботи щодо доходів позичальника, копія трудової книжки. В разі необхідності можуть надаватися документи щодо інших доходів позичальника та доходів членів його сім'ї. Багато із комерційних банків розробили спеціальні формуляри і анкети, що містять стандартизовані питання, на які повинен дати відповіді клієнт;

- інформація додаткового характеру, що подається на вимогу комерційного банку – довідки щодо наявності рахунків в інших комерційних банках, виписки із рахунків в інших комерційних банках, довідки із податкової інспекції, довідки щодо юридичних прав на заставу, технічна документація, що пов'язана з визначеними видами застави і т.і.

Внутрішньобанківські джерела інформації містять відомості щодо попередніх угод із клієнтом в сфері як кредитних, так і некредитних відносин. Велике значення у вказаному випадку мають архіви комерційного банку, такі, як картотека кредитної інформації (далі – ККІ), де здійснюється зберігання даних щодо кредитів, які раніше були надані клієнтові, про затримки і порушення при погашенні отриманої позики [60].

Третя група джерел інформації містить відомості, що були здобуті за межами комерційного банку і що надійшли:

- від департаменту, що здійснює банківський нагляд;

- інших комерційних банків, що обслуговували даного клієнта;
- ділових партнерів, що мали контакти із позичальником комерційного банку;
- засобів масової інформації;
- статистичних агенств і статистичних інформаційних збірників, звідки можна взяти дані щодо загального стану виробництва в галузі і перспективи розвитку, а також про місце суб'єкта господарювання і його продукції на відповідному ринку;
- від відвідування підприємства, в процесі якого є важливим виявлення рівня компетенції працівників, якими очолюється бухгалтерська, фінансова і маркетингові служби, адміністративний апарат, скласти уявлення щодо складу та стану майна суб'єкта господарювання, здійснити оцінювання якості та конкурентоспроможності продукції і послуг підприємства, можливостей експорту, залежності від джерел сировини тощо.

НБУ рекомендується кожному банку здійснити розроблення своєї власної системи показників фінансової діяльності позичальників. Методика проведення оцінювання фінансового стану позичальників має оформлятися окремим положенням та затверджуватися правлінням банку [57].

Нормативне забезпечення моніторингу кредитного ризику можна поділити на зовнішнє та внутрішнє. Зовнішнє нормативне забезпечення включає в себе сукупність законодавчих та нормативних актів, що визначають умови функціонування ризик-менеджменту в банку.

Правові засади банківської діяльності базуються насамперед на конституційних засадах. Регулювання кредитної діяльності визначається Господарським кодексом, Цивільним кодексом, Законом України «Про банки і банківську діяльність». При вирішенні питань проблемної заборгованості керуються нормами Кримінального кодексу. В процесі оформлення забезпечення користуються вимогами Законів України «Про заставу» та «Про іпотеку» та інших.

Таким чином, нами з'ясовано, що крім формування впорядкованої організаційної структури, яким є розподіл функцій та формування зв'язків між підрозділами банку, в процесі моніторингу кредитного ризику важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур, зокрема, визначення кола посадових обов'язків і технології здійснення операцій працівниками банку, а також ступінь їх відповідальності. Ми визначили, що організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення: системи відповідної управлінської звітності, принципів обліку і документування всіх процедур, положень та регламентів, нормативів ризиків, прийнятої методології і відповідних методик аналізу та оцінки ризику тощо. Ми довели, що в процес моніторингу кредитного ризику слід залучати наступні функціональні та структурні підрозділи комерційного банку: спостережну раду – в межах власних функцій і відповідальності перед власниками комерційного банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; правління банку – в межах власних повноважень і відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; підрозділ із ризик-менеджменту – в межах власних функцій відносно з'ясування, кількісного та якісного оцінювання, контролю і моніторингу ризиків; бек-офіси – в межах власних функцій відносно контролю за дотриманням встановлених вимог; фронт-офіси – в межах власних функцій прийняття комерційним банком ризиків в рамках встановлених повноважень.

Висновки до розділу 1

У ході здійсненого дослідження нами встановлено, що кредитним ризиком апріорі супроводжується весь комплекс кредитних відносин, що

виникають в процесі здійснення визначеної кредитної угоди і надання позики потенційному клієнтові комерційного банку. Кредитний ризик слід визначити в такий спосіб: це – кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових і часових параметрів фінансових потоків, що пов'язані із поверненням тіл кредитів та процентів за ними, в результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку реалізації процесу банківського кредитування, що призводить до зміни фінансового становища і динаміки розвитку комерційного банку. Кредитний ризик представляє собою єдність окремих різновидів ризиків, що виділяються в залежності від характеру причин їхнього виникнення і напрямів прояву у процесі здійснення банківського кредитування.

Нами визначено, що важливою складовою процесу управління кредитним ризиком є моніторинг останнього, під яким пропонуємо розуміти процедуру систематичного відстежування, ідентифікації, оцінки і аналізу змінювання даних щодо стану кредитного ризику на рівні кредитного портфелю комерційного банку, індивідуального позичальника і показників кредитного ризику задля оптимізації кредитного ризику і оцінки якості і ефективності, управління і контролю, динаміки і прогнозування розвитку кредитної діяльності банку.

Нами з'ясовано, що методологія управління кредитним ризиком передбачає розподіл елементів моніторингу останнього між окремими етапами процесу управління. На основі ідентифікації кредитного ризику формується якісна оцінка або рейтинг кредитного ризику. Серед усіх елементів моніторингу кредитного ризику універсальний характер, з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління, має елемент аналізу. Ідентифікувавши потенційні ризикові події, можна переходити до безпосередньої оцінки ймовірних наслідків настання виявлених кредитних ризиків.

Крім формування впорядкованої організаційної структури, яким є розподіл функцій та формування зв'язків між підрозділами банку, в процесі

моніторингу кредитного ризику важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур. Ми визначили, що організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення.

В загальному випадку, до процесу моніторингу кредитного ризику слід залучити такі функціональні та структурні підрозділи банку: спостережну раду – в межах власних функцій і відповідальності перед власниками комерційного банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; правління банку – в межах власних повноважень і відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками (або контрагентами) і органами, що здійснюють банківський нагляд; підрозділ із ризик-менеджменту – в межах власних функцій відносно з'ясування, кількісного та якісного оцінювання, контролю і моніторингу ризиків; бек-офіси – в межах власних функцій відносно контролю за дотриманням встановлених вимог; фронт-офіси – в межах власних функцій прийняття комерційним банком ризиків в рамках встановлених повноважень.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ПАТ «УКРСИББАНК».

2.1 Загальна характеристика діяльності ПАТ «УкрСиббанк»

ПАТ «УкрСиббанк» – це правонаступник комерційного інноваційного банку «Харківінкомбанк», що був заснований 4 травня 1990 року зборами засновників та зареєстрований Держбанком СРСР 18 червня 1990 року та перереєстрований у НБУ 28 жовтня 1991 року [61].

У відповідності до рішення установчої конференції від 21 жовтня 1991 р. комерційний інноваційний банк «Харківінкомбанк» було перереєстровано в закрите акціонерне товариство. У відповідності до рішення загальних зборів акціонерів від 18 червня 1992 року було змінено найменування банку на Акціонерний комерційний інноваційний банк «УкрСиббанк». Наступним рішенням загальних зборів акціонерів від 25 серпня 1993 р. було змінено організаційну форму банку на відкрите акціонерне товариство.

Рішенням загальних зборів акціонерів від 27 жовтня 2009 р. Акціонерним комерційним інноваційним банком «УкрСиббанк» в зв'язку із приведенням своєї діяльності у відповідність із нормами Закону України «Про акціонерні товариства» було змінено власне найменування на ПАТ «УкрСиббанк», що виступає правонаступником за всіма правами і зобов'язаннями Акціонерного комерційного інноваційного банку «УкрСиббанк».

Свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи А01 № 423320, дата проведення державної реєстрації 18.12.2009р. Номер запису про заміну свідоцтва 1 480 105 0045 005624.

Банк є юридичною особою у формі публічного акціонерного товариства відповідно до чинного законодавства України та має цей статус з дати його реєстрації в Єдиному Державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Основною довгостроковою стратегічною метою ПАТ «УкрСиббанк» є збільшення кількості активних клієнтів в два рази на період до 2015 року, одночасно, у середньостроковій перспективі пріоритетом є збільшення доходності бізнесу та зростання ефективності діяльності банку. ПАТ «УкрСиббанк» є націленим в найкоротші строки стати більш дохідним після витрат на резервування.

В процесі вибору напрямку розвитку та покращення ПАТ «УкрСиббанк» керується потребами та побажаннями власних клієнтів. В планах банку є нові програми лояльності, кредитні і депозитні продукти, «пакетні пропозиції», нові можливості з управління рахунком і здійснення переказів та платежів. В 2011 році є запуском нова модель дистрибуції, запровадження якої повністю завершено в 2012 році. Новою «клієнто-орієнтованою моделлю» передбачено нову операційну модель, нові формати відділень, нову комерційну організацію та мотиваційну систему для персоналу банку. Запровадження вказаної моделі надало можливість збільшення часу спілкування із клієнтами при одночасному зменшенні часу на обслуговування, збільшенні рівня продажів і крос-продажів, а також виходу на якісно новий рівень культури обслуговування клієнтів банку.

На завершальній стадії знаходиться модернізація мережі банкоматів та розширення функціоналу АТМ. Стане широкодоступним використання повнофункціональних банкоматів нового покоління із функцією прийому готівки (cash-in) і кіосків самообслуговування. Отже, зміни нададуть додаткову можливість із залучення нових клієнтів та утримання існуючих.

Крім вдосконалення процесів обслуговування клієнтів, ПАТ «УкрСиббанк» зосередиться на процесі оптимізації внутрішніх процесів, автоматизації, покращенні операційної ефективності, усуненні бюрократії, в тому числі, оптимізації витрат на обслуговування інфраструктури, передачі непрофільних функцій діяльності на аутсорсінг, поліпшенні управління нерухомістю та процесом закупівель, продовженні оптимізації організаційної

структури та іншому задля досягнення найбільш ефективної організації діяльності банку та зниження операційних витрат діяльності.

ПАТ «УкрСиббанк» в якості частини групи BNP Paribas проводиться зважена політика ризик-менеджменту при звертанні особливої уваги на можливі валютні та кредитні ризики, а також ризик ліквідності, що пов'язані з загальною макроекономічною ситуацією та ситуацією на банківському ринку України.

ПАТ «УкрСиббанк» продовжується повернення наданих кредитів і боротьба з простроченою заборгованістю. Задля цього банком постійно планується проведення акцій, що спрямовані на погашення довгострокової простроченої заборгованості клієнтів, проведення реструктуризації портфелю неякісних кредитів, запровадження прогресивних програм добровільної реалізації заставного майна, а також у планах – частковий продаж портфеля проблемних кредитів. Одночасно, в центрі уваги також залишається боротьба із простроченою заборгованістю менше 180 днів та моніторинг кредитного рейтингу поточних клієнтів.

ПАТ «УкрСиббанк» прагне створити сильну і професійну команду. Розпочалися глобальні програми оцінювання, навчання та розвитку персоналу, зокрема: школа менеджменту, школа лідерства та школа переговорів. В 2012 р. була розроблена система кар'єрного зростання для типових посад роздрібного бізнесу, споживчого кредитування та Контакт Центру.

Роздрібний бізнес є ключовим напрямком для ПАТ «УкрСиббанк», його метою є стати основним обслуговуючим банком для власних клієнтів. Задля цього клієнтам будуть запропоновані комплексні або пакетні рішення, які відповідають їхнім потребам, з різними каналами комунікацій із банком і широким спектром функціональних можливостей здійснення операцій.

ПАТ «УкрСиббанк» активно розвиватиме споживче кредитування, збільшуватиме частку на ринку та залучатиме нових клієнтів, при цьому, пропонуючи нові кредитні продукти і пропозиції. Вже сьогодні кредити на купівлю автомобілів є можливість отримати як у відділенні, так і в мережі авто

дилерів. Кредити готівкою будуть доступнішими, клієнт матиме можливість обрати кредитну пропозицію, що максимально йому підходить. Час на фінансування клієнта, що містить заповнення анкети, підготовку документів, прийняття рішення, видачу коштів, зменшиться. Банком планується випуск нового кредитного продукту, яким є револьверна кредитна картка.

Задля збільшення ефективності бізнесу клієнта ПАТ «УкрСиббанк» розвиватиметься напрямок корпоративного бізнесу, пропонуватимуться високоякісні і інноваційні продукти, зокрема, факторинг та лізинг, а також удосконалюватимуться існуючі продуктові рішення: управління грошовими потоками, депозити, кредитування, страхування, при концентрації уваги на індивідуальному підході до кожного клієнта і його бізнесу.

Проте, в першу чергу, діяльність корпоративного бізнесу буде спрямованою на залучення нових клієнтів, зокрема, міжнародних компаній, а також на притягнення депозитів, кредитування із урахуванням ризику. Основний наголос робитиметься на просування таких послуг, як дилінговий зал, управління готівковими потоками та торгове фінансування.

ПАТ «УкрСиббанк» зосередиться на зміцненні власних позицій на інвестиційному ринку. Банком планується автоматизація існуючих внутрішніх процесів та впровадження програмного забезпечення задля якісного контролю та моніторингу інвестиційної активності.

Станом на 31.12.2012 ПАТ «УкрСиббанк» є провідним українським банком та найбільшим банком з іноземними інвестиціями в Україні, входить до 1-ї категорії банків України за класифікацією Національного банку України.

Процес відновлення бізнес-діяльності банку, що був розпочатий в 2010-2012 роках, буде продовжуватися в 2013 році за рахунок розвитку бізнесу в усіх клієнтських сегментах: корпоративному, індивідуальному, малому та середньому.

В 2013 р. пріоритетними напрямками розвитку банку є:

- продовжити зменшення негативно-класифікованих активів для подальшої реструктуризації балансу банку та спрямування фінансових та організаційних ресурсів на підтримку розвитку банку;
- розвивати свою активність крізь всю роздрібну торгову мережу та за рахунок мульти-канальних комерційних пропозицій;
- збільшити обсяги кредитування корпоративних клієнтів (як локальних, так і мультинаціональних компаній) та роздрібних клієнтів з прозорими ризик-процесами;
- продовжити розвиток споживчого кредитування в обсягах, каналах продажу та кількості продуктів;
- продовжити залучення активних клієнтів: збільшити кількість активних клієнтів на 15 % протягом року;
- покращити ефективність своєї діяльності за рахунок оптимізації структури балансу та збільшити прибутковість кожного окремого бізнесу;
- покращити структуру управління в головному офісі та використовувати аутсорсингові послуги для підтримки бізнесу в тих сферах, де це може привести до покращення його прибутковості;
- основною ціллю на 2013 рік є досягнення беззбиткового рівня діяльності (у випадку відсутності суттєвої девальвації курсу гривні).

2.2 Аналіз фінансового стану ПАТ «УкрСиббанк»

В процесі аналізу фінансового стану ПАТ «УкрСиббанк» в першу чергу проаналізуємо пасиви останнього, оскільки вони є вихідною ресурсною базою подальшого функціонування банківської установи (табл. Б.1 Додатку Б).

Отже, аналіз динаміки пасивів ПАТ «УкрСиббанк» свідчить про зменшення загального обсягу пасивів за період аналізу із 46234326 до 25345639 тис. грн., тобто, на 20888687 тис. грн. або на 54,82 % (рис. 2.1).

Вказане зменшення було обумовлено зменшенням зобов'язань (із 41272744 до 22567102 тис. грн., тобто, на 18705642 тис. грн. або на 54,68 %) і зменшенням власного капіталу (із 4961582 до 2778537 тис. грн., тобто, на 2183045 тис. грн. або 56,00 %).

Порівняно з темпами зростання загального обсягу пасивів по I групі банків, спостерігаємо, що темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж в цілому по банківській системі.

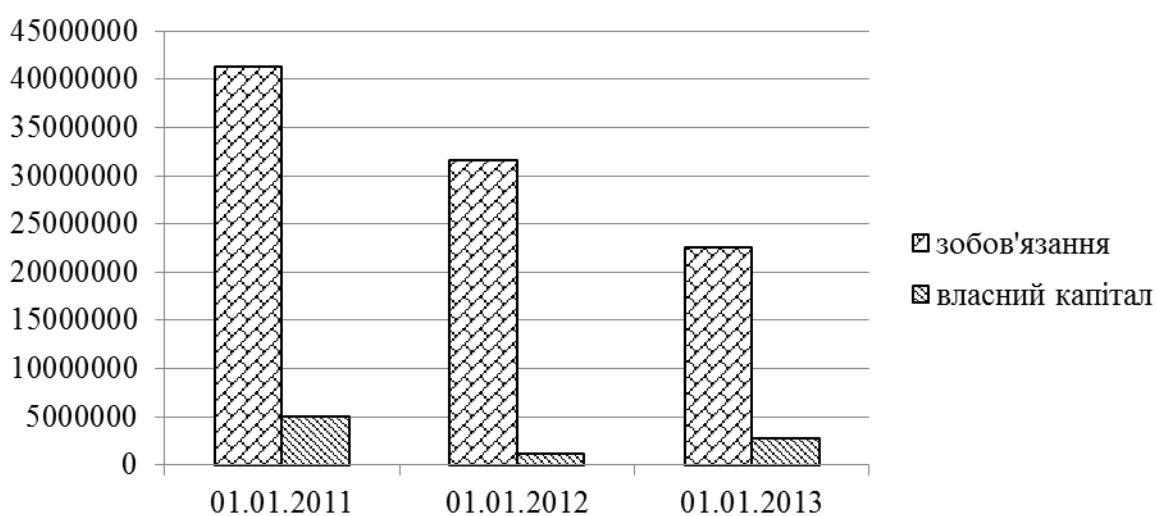

Рисунок 2.1 – Динаміка пасивів ПАТ «УкрСиббанк» з 01.01.2011 по 01.01.2013 р., тис. грн.

Щодо структури пасивів, то за період дослідження в ній відбулися незначні зміни у бік збільшення частки власного капіталу (із 10,73 % станом на 01.01.2011 р. до 10,96 % станом на 01.01.2013 р.) з одночасним зменшенням питомої ваги зобов'язань (із 89,27 % станом на 01.01.2011 р. до 89,04 % станом на 01.01.2013 р.). Отже, збільшення питомої ваги власного капіталу збільшує фінансову надійність і стабільність банку з погляду його вкладників і кредиторів.

Далі детально визначимося із складовими пасиву балансу ПАТ «УкрСиббанк» та з'ясуємо, за рахунок чого відбулися динамічні та структурні

зміни, проаналізовані вище (табл. Б.2-Б.3). Проведений аналіз власного капіталу довів, що за визначений період він зменшився у першу чергу за рахунок зменшення статутного капіталу. Що стосується структури балансового капіталу, то переважаючу роль у ній на протязі періоду дослідження продовжував займати статутний капітал. Щодо інших складових, то спостерігався нерозподілений прибуток (164964 тис. грн. станом на 01.01.2013 р).

Щодо динаміки зобов'язань банку, то на зменшення їх загального обсягу вплинуло значне зменшення такої їх складової, як кошти банків (рис. 2.2).

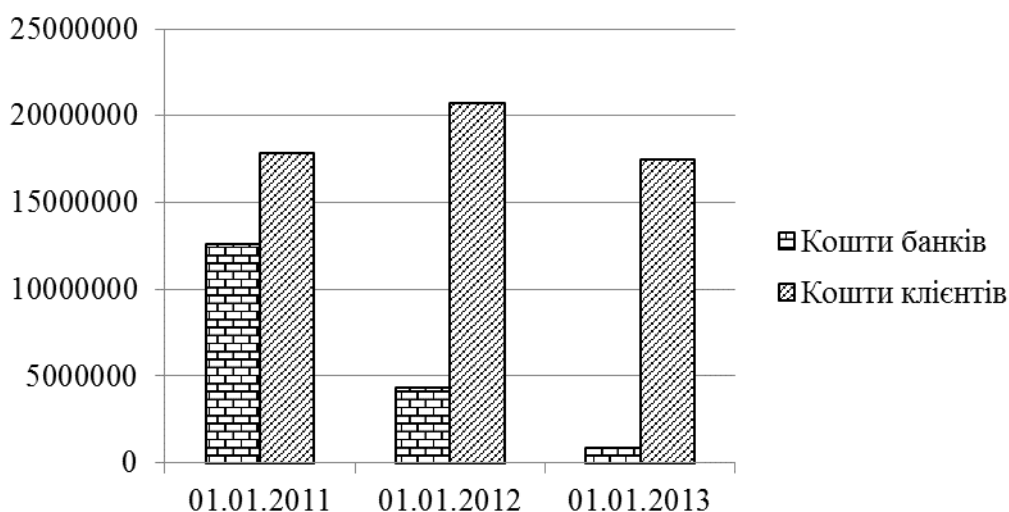

Рисунок 2.2 – Динаміка коштів клієнтів та коштів банків ПАТ «УкрСиббанк» з 01.01.2011 по 01.01.2013 р., тис. грн.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу зобов'язань по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Що стосується структури зобов'язань, то у ній переважали кошти клієнтів, одночасно відмітимо, що їх частка з роками збільшується (із 43,29 % станом на 01.01.2011 р. до 77,32 % станом на 01.01.2013 р.), кошти банків, питома вага яких знижується (із 30,55 % станом на 01.01.2011 р. до 3,83 %

станом на 01.01.2013 р.), субординований борг (питома вага зростає із 10,03 % станом на 01.01.2011 р. до 15,78 % станом на 01.01.2013 р.) (рис. 2.3).

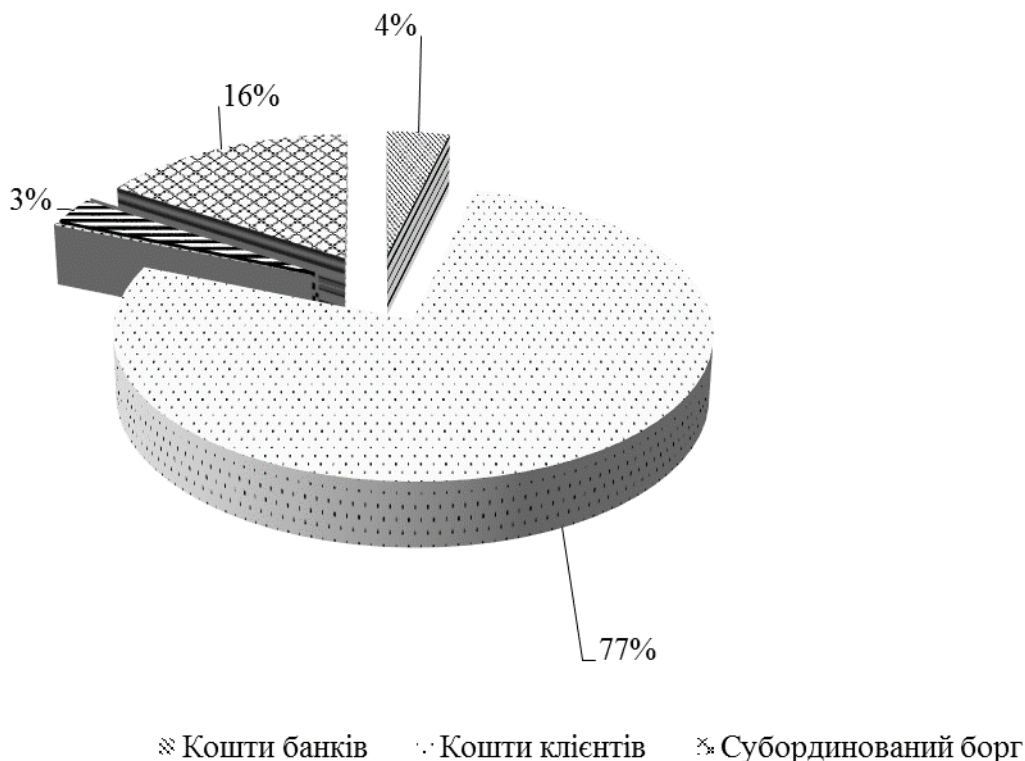

Рисунок 2.3 – Структура зобов'язань ПАТ «УкрСиббанк» станом на 01.01.2013 р., %

Вказана тенденція може бути свідченням зниження диверсифікації джерел залучення коштів та послаблення позицій банку як учасника міжбанківського ринку. В подальшому, наступне зростання частки коштів, залучених від клієнтів, може негативно характеризувати діяльність банку, оскільки виразить його неспроможність залучати кошти у вигляді міжбанківських кредитів і депозитів.

Оцінимо активи ПАТ «УкрСиббанк», в процесі якого аналізуються ресурси, контрольовані банком, що використовуються у його діяльності і приносять йому певні економічні вигоди (табл. Б.4). Зокрема, аналіз динаміки активів ПАТ «УкрСиббанк» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. свідчить про зменшення загального обсягу активів із 46234326 до 25345639 тис. грн., тобто, на 20888687 тис. грн. або на 54,82 %. Ці зміни відбулися переважно за рахунок

зменшення кредитів та заборгованості клієнтів (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Динаміка окремих складових активів ПАТ «УкрСиббанк» з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р., тис. грн.

Що стосується структури активів станом на 01.01.2013 р., то найбільшу питому вагу у ній займає кредитний портфель (60,64 %) та грошові кошти та їх еквіваленти (20,05 %). Враховуючи ці факти, необхідно зазначити, що активи банку є слабо диверсифікованими, що є негативним явищем у діяльності банку, оскільки це підвищує ризиковість його функціонування.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу активів по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу активів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Аналіз динаміки фінансових результатів ПАТ «УкрСиббанк» за 2010-2012 рр. вказано в додатку В. Зазначимо, що станом на кінець 2010 року банк мав чистий збиток у розмірі 3039046 тис. грн. Проте, вже станом на кінець 2012 року чистий прибуток банку становив 128877 тис. грн., що є безумовно позитивною тенденцією діяльності (табл. В.1).

Розглянемо детальніше динаміку і структуру доходів і витрат, щоб краще зрозуміти, що вплинуло на зміну фінансових результатів банку. Так, за період дослідження бруто-доходи банку зменшилися із 7559444 тис. грн. станом на 01.01.2011 р. до 3561964 тис. грн. станом на 01.01.2013, тобто, на 3997480 тис. грн. або 47,12 % (табл. В.2).

Загалом, за період дослідження у розрізі періодів спостерігалась неоднозначна ситуація, а саме, абсолютний приріст статей доходів мав як негативне, так і позитивне значення (табл. В.2). Щодо структури доходів, то станом на 01.01.2013 р. найбільшу питому вагу у ній мали процентні доходи і комісійні доходи (табл. В.2) (рис. 2.5).

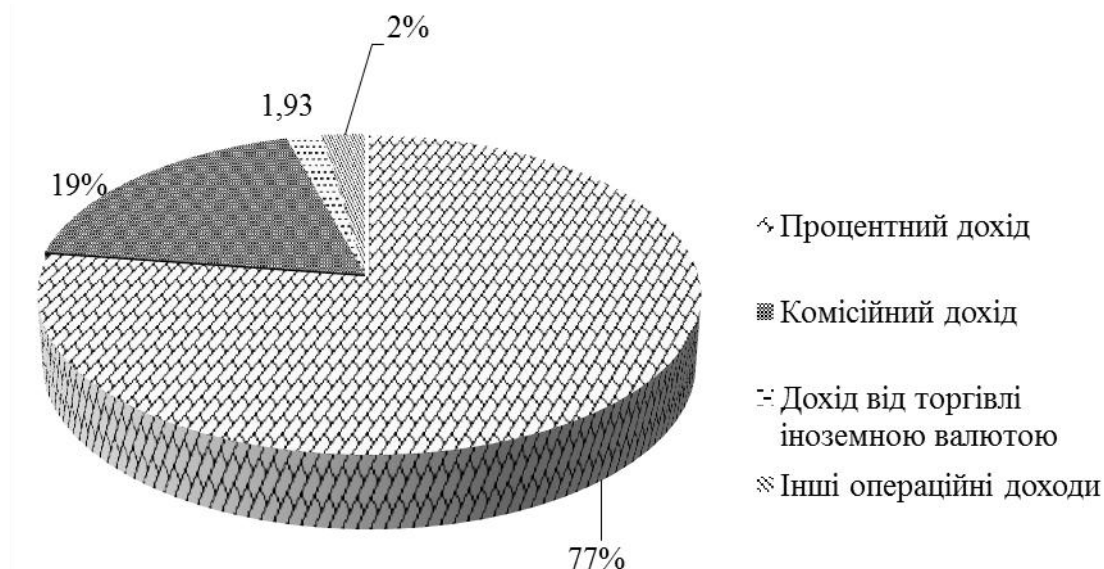

Рисунок 2.5 – Структура доходів ПАТ «УкрСиббанк» у 2012 році, %

Аналіз динаміки витрат свідчить про зменшення загального їх обсягу із 10598490 тис. грн. станом на 01.01.2011 р. до 3702889 тис. грн. станом на 01.01.2013 р., тобто, на 6895601 тис. грн. або 34,94 % (табл. В.3). Зазначене зменшення, в основному, було обумовлене зменшенням за період дослідження чистих витрат на формування резервів на 4815863 тис. грн. (табл. В.3).

Проаналізувавши показники ефективності діяльності (табл. В.4), можна зробити висновки, що ефективність діяльності ПАТ «УкрСиббанк» у 2012 році порівняно з 2011 роком зростає, про що свідчить збільшення показників: прибутковості статутного капіталу на 0,525, прибутковості балансового капіталу на 3,165, прибутковості активів на 0,120. Порівняно з 2010 роком наведені показники змінилися наступним чином: прибутковість статутного капіталу збільшилася на 0,438; прибутковість балансового капіталу збільшилася на 0,659; прибутковість активів збільшилася на 0,071. Зміна наведених показників свідчить що ефективність діяльності ПАТ «УкрСиббанк» поступово зростає.

Щодо аналізу показників фінансової стійкості банку, то вони дозволяють визначити позицію банку з точки зору її надійності, стабільності, забезпеченості, що є дуже важливим при його оцінці з боку НБУ, банків-контрагентів, акціонерів, клієнтів. В якості основних коефіцієнтів, що характеризують фінансову стійкість ПАТ «УкрСиббанк», було розраховано наступні показники (табл.2.1).

Таблиця 2.1 – Показники фінансової стійкості ПАТ «УкрСиббанк» за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.
Коефіцієнт надійності	0,12	0,04	0,13
Коефіцієнт фінансового важеля	8,32	26,16	8,12
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	0,11	0,04	0,12
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,31	1,23	0,49
Коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу	5,56	3,94	14,28
Коефіцієнт захищеності дохідних активів	-0,13	-0,53	-0,33

Аналіз показників, що характеризують фінансову стійкість ПАТ «УкрСиббанк» станом на 1.01.2013 р. порівняно з 1.01.2011 р. показує, що стійкість та надійність банку підвищується, про що свідчить підвищення коефіцієнта надійності і зниження коефіцієнта фінансового важеля.

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів також збільшився, що свідчить про підвищення рівня захищеності активів банку власним капіталом.

Коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу станом на 1.01.2013 збільшився порівняно з 1.01.2012 р. на 10,34, а порівняно з 1.01.2011 р. – збільшився на 8,73. Отже, зміна наведених показників свідчить про підвищення стійкості та надійності банку.

Негативно впливає на ділову активність банку наявність значних проблемних кредитів у ПАТ «УкрСиббанк».

Поряд з показником адекватності регулятивного капіталу, для досягнення високого рівня платоспроможності банк повинен виконувати нормативи ліквідності. Показники ліквідності ПАТ «УкрСиббанк» за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р. наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Показники ліквідності ПАТ «УкрСиббанк» за період з 01.01.2011 р. по 01.01.2013 р.

	Норма	01.01.2011 р.	01.01.2012 р.	01.01.2013 р.
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	> 20 %	62,3	61,9	55,57
Коефіцієнт поточної ліквідності	> 40 %	66	67	63,12
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	> 20 %	69,1	68,2	66,85
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку		0,18	0,37	0,30

Показники ліквідності у 2011 та 2012 рр. мають тенденцію до незначного коливання, але вона знаходяться в допустимих межах для уникнення ризику неспроможності банку вчасно розрахуватися за своїми зобов'язаннями перед кредиторами та клієнтами.

Підсумовуючи аналіз всіх вище наведених показників, можна охарактеризувати фінансовий стан ПАТ «УкрСиббанк» як задовільний, про що

свідчить поступове збільшення показників ефективності діяльності, фінансової стійкості та ліквідності.

2.3 Організаційне та методичне забезпечення моніторингу кредитного ризику у ПАТ «УкрСиббанк»

ПАТ «УкрСиббанк» у своїй діяльності наражається на кредитний ризик, який, як нами з'ясовано у першому розділі роботи, є ризиком того, що одна зі сторін операції із фінансовим інструментом обумовить фінансові збитки іншій стороні з огляду на невиконання зобов'язання за угодою. Кредитний ризик з'являється в результаті кредитних і інших операцій банку з власними контрагентами, які обумовлюють виникнення фінансових активів [61].

Кредитний ризик є наявним або потенційним ризиком втрати кредитних засобів, що виникає в банку з огляду на неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якого фінансового договору з банком або іншим способом виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик наявний у всіх видах діяльності банку, результат яких обумовлений діями позичальників, емітентів, інших контрагентів та виникає кожного разу, коли банк позичає засоби, бере на себе зобов'язання з їх надання, або здійснює інвестиційну діяльність.

Процес визначення кредитного ризику у ПАТ «УкрСиббанк» поділяється на оцінювання індивідуального і портфельного кредитного ризику. Джерело індивідуального кредитного ризику – це окремий конкретний контрагент ПАТ «УкрСиббанк», яким можуть бути позичальники, боржники, емітенти цінних паперів. Оцінюванням індивідуального кредитного ризику передбачено оцінювання кредитоспроможності вказаного контрагента, тобто, індивідуальної здатності останнього своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання.

Портфельний ризик виявляється у зменшенні вартості активів ПАТ «УкрСиббанк». Джерело портфельного ризику – це сукупна заборгованість перед ПАТ «УкрСиббанк» з операцій, яким притаманний кредитний ризик, тобто, портфель однорідних (подібних) кредитних операцій. Оцінюванням портфельного кредитного ризику передбачено оцінювання концентрації і диверсифікації активів банку.

Управління кредитним ризиком у ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється за допомогою оцінювання і моніторингу кредитоспроможності позичальників, визначення і постійної актуалізації рейтингу якості кредитного договору, структурування кредитних договорів, визначення і установлення лімітів самостійних повноважень регіональних підрозділів банку, постійного моніторингу якості кредитного портфеля ПАТ «УкрСиббанк» в розрізі регіонів і програм кредитування, вдосконалення внутрішніх процедур проведення активних операцій ті методик аналізу кредитоспроможності контрагентів банку.

Приватним акціонерним товариством «УкрСиббанк» здійснюється структурування ступеня кредитного ризику, встановлення граничних ризиків по відношенню до конкретного позичальника або групи позичальників, а також по гомогенних категоріях позичальників. Такі ризики підлягають регулярному контролю та перегляду. Кредитним комітетом банку встановлюються ліміти кредитування для кожного окремого позичальника на підставі колегіального рішення. Кредитними лімітами передбачено обмеження по сумі та строку погашення кожного кредитного договору, а також можливість включення обмеження по цільовому використанню кредитних засобів.

В процесі структурування ризиків з кредитування корпоративних клієнтів банком встановлюються графіки погашення кредитів з врахуванням сезонності бізнесу клієнта та при необхідності отримуються гарантії його пов'язаних структур, укладаються договори із забезпечення відповідних кредитів, фіксуються частки власних вкладень позичальників на усіх етапах реалізації кредитного проекту, вимагається переведення грошових потоків з

договору в ПАТ «УкрСиббанк» та ін. Оскільки кредитна політика банку встановлює пріоритетність якості позичальника над якістю забезпечення, рішення про надання кредиту базується, перш за все, на оцінюванні кредитоспроможності клієнта.

ПАТ «УкрСиббанк» віддається перевага максимально ліквідній формі забезпечення з максимальною вартістю повторного продажу, одночасно, банк бере в увагу регіональні фактори при з'ясуванні вартості забезпечення. Банком проводиться послідовна політика диверсифікації кредитного портфеля задля зменшення кредитних ризиків.

ПАТ «УкрСиббанк» – активний учасник ринку міжбанківських ресурсів. Міжбанківські операції також володіють кредитним ризиком. Задля обмеження вказаного кредитного ризику в банку визначаються ліміти на проведення міжбанківських операцій з банками-контрагентами на основі комплексного оцінювання фінансового стану, а також з'ясування факторів нефінансового характеру, які можуть вплинути на банк-контрагент в цілому. Ліміти на проведення міжбанківських операцій встановлює Кредитний комітет вищого рівня банку та постійно переглядає Департамент ризик-менеджменту (далі – ДРМ). При отриманні інформації відносно погіршення або можливого погіршення фінансового стану того або іншого банку-контрагента ДРМ оперативно зупиняється дія відповідних лімітів та проводиться інформування про це керівництва ПАТ «УкрСиббанк».

У ПАТ «УкрСиббанк» моніторинг кредитного ризику визначається як комплексні дії банку з отримання та аналізу інформації по клієнту та кредитному договору на протязі строку дії кредитного договору. Моніторинг надає можливість оперативного реагування на виникаючі ризики виконання зобов'язань з кредитної операції позичальником та зниження обсягу проблемної заборгованості.

Моніторинг кредитного договору містить:

– моніторинг виконання позичальником умов кредитного договору, в першу чергу – своєчасності розрахунків з кредиту та процентів;

- моніторинг фінансового стану позичальника на основі представленої фінансової інформації, що міститься у звітності;
- моніторинг цільового використання кредитних засобів, досягнення запланованих показників бізнес-плану або техніко-економічного обґрунтування позичальника;
- моніторинг забезпечення за договором;
- моніторинг інформації нефінансового характеру, якою є юридичні аспекти, репутація позичальника тощо.

Моніторинг кредитних операцій постійно здійснюється всіма регіональними підрозділами ПАТ «УкрСиббанк» [61].

ПАТ «УкрСиббанк» використовує структуру органів, що залучені до процесу моніторингу кредитного ризику, яка наведена на рис. 2.6.

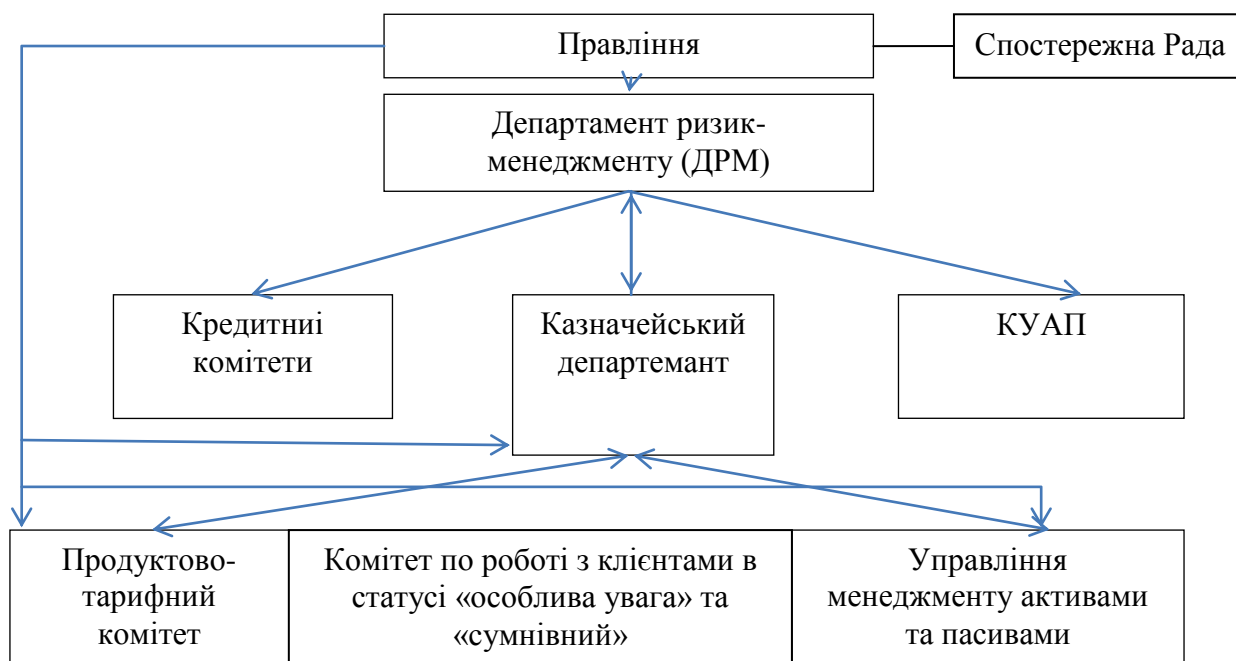

Рисунок 2.6 – Схема взаємодії органів, що залучені у процес моніторингу кредитного ризику у ПАТ «УкрСиббанк»

Загалом, управлінням ризиками як одним із ключових напрямів роботи ПАТ «УкрСиббанк» охоплюються всі види діяльності банку. Сутність

вказаного управління полягає в безперервному аналізі ситуації і оточення, в яких виникають ризики, задля забезпечення високої якості активів та ефективного використання капіталу банку. Повний комплекс заходів, що пов'язані з ідентифікацією, оцінюванням та контролем ризиків на усіх рівнях роботи ПАТ «УкрСиббанк», здійснюється Департаментом ризик-менеджменту.

За управління ризиком ліквідності, процентним та валютним ризиками є відповідальним Управління менеджменту активів та пасивів. Його функції містять оперативне управління активами та пасивами, оцінювання, а також щоденне і щомісячне планування відкритих позицій ПАТ «УкрСиббанк».

Основні принципи управління ризиками в ПАТ «УкрСиббанк» – це:

- комплексний характер управління усіма видами ризиків;
- здійснення централізації процесу управління усіма видами ризиків;
- ефективність у підтримці бізнес-підрозділів.

Процес управління ризиками в ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється шляхом розроблення, затвердження і упровадження внутрішньо-банківських нормативних документів, якими є політики, положення, процедури, методики – спрямовані на управління і контроль всіх ризиків, що є притаманними банківській справі. Вказані документи постійно переглядаються і вдосконалюються у відповідності із змінами ринкових умов, банківських продуктів, стратегії ПАТ «УкрСиббанк» та організаційної структури останнього. Вони відповідають всім вимогам законів та нормативно-правових актів НБУ, стандартам Групи БНП Паріба та рекомендаціям Базельського комітету з управління банківськими ризиками.

Департаментом ризик-менеджменту здійснюється постійний контроль відповідності рівня ризику, що банк приймає на себе в процесі діяльності, вказаним внутрішньо-банківським нормативним документам.

В банку є створеними і постійно діючими наступні комітети:

- комітет з управління активами і пасивами банку. Комітет з управління активами і пасивами (далі – КУАП) – це колегіальний орган, який очолюється Головою Правління банку. Засідання КУАП проводяться на регулярній основі.

КУАП визначається політика у сфері управління активами і пасивами, обсяги, структура активів та пасивів в розрізі статей і портфелів. КУАП проводить моніторинг дотримання внутрішніх лімітів, зокрема, розглядає звітність, що стосується ризиків ліквідності, процентного та валютного ризиків, визначення методології в області розрахунку і управління ризиками, встановлення лімітів та нормативів, що спрямовані на оптимізацію рівня ризику та прибутковості операцій ПАТ «УкрСиббанк». Окрім вказаного, важливою функцією КУАП є управління реалізацією затвердженої політики з управління активами, пасивами і ризиками банку;

– продуктово-тарифний комітет банку. ПАТ «УкрСиббанк» регулярно аналізується співвідношення собівартості послуг і ринкової конкурентоспроможності тарифів, що діють, а також здійснюється аналіз ризиків, що притаманні упровадженню нових продуктів в банку. У зв'язку зі сказаним, задля проведення єдиної тарифної політики та затвердження нових продуктів в ПАТ «УкрСиббанк» є створеним продуктово-тарифний комітет. Основні завдання продуктово-тарифного комітету – це: затвердження нових продуктів банку; розгляд системи тарифів, унесення змін; розгляд і затвердження тарифів на нові продукти або послуги. В процесі конкретизації основних напрямків контролю необхідно зауважити, що ПАТ «УкрСиббанк» завжди керується принципами обережності і зваженості в процесі формування власного кредитного портфеля. Реалізація цих принципів забезпечується завдяки системі лімітів на активні операції, якісній оцінці платоспроможності клієнта і вартості забезпечення за кредитним договором, регулярному моніторингу обслуговування заборгованості та стану забезпечення протягом строку дії кредитного договору;

– кредитні комітети банку. Функції кредитних комітетів є централізованими на рівні головного офісу ПАТ «УкрСиббанк». Кредитний комітет є колегіальним органом з чітко встановленими лімітами повноважень з ухвалення необхідних рішень. Завданнями кредитного комітету є реалізація кредитної стратегії банку, управління та контроль рівня кредитного ризику,

затвердження кредитних процедур, ухвалення рішень зі здійснення активних операцій, формування збалансованого і диверсифікованого кредитного портфелю. Повноваження кредитних комітетів є обмеженими відповідними рішеннями Правління та Спостережної Ради ПАТ «УкрСиббанк». Склад кредитних комітетів ПАТ «УкрСиббанк» містить співробітників департаменту ризик-менеджменту, що володіють правом «вето».

ПАТ «УкрСиббанк» управляє кредитним ризиком на рівні як сукупного портфеля активів, так і окремих позичальників, операцій та кредитних продуктів.

Процес управління кредитними ризиками містить такі етапи:

- ідентифікування відповідного ризику;
- кількісне оцінювання ризику;
- ухвалення рішення із зміни рівня відповідного ризику;
- вибір та реалізація заходів із зниження ризику;
- контроль за рівнем ризику та ефективністю вжитих заходів.

Головною метою управління кредитними ризиками є максимізація прибутковості активів банку із врахуванням ризику шляхом утримання величини очікуваних втрат в рамках прийнятних параметрів та скорочення волатильності вказаних втрат.

В 2010-2012 рр. ПАТ «УкрСиббанк» стабільно дотримувався нормативів кредитного ризику, що встановлені НБУ. Зокрема, на 01.01.2012 значення вказаних нормативів становили:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – 7,43 % (при нормативному значенні – не більше 25 %);
- норматив великих кредитних ризиків (Н8) – 7,43 % (при нормативному значенні – не більше 800 %);
- норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, виданих одному інсайдеру (Н9) – 2,19 % (при нормативному значенні – не більше 5 %);

– норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, виданих інсайдерам (Н10) – 2,66 % (при нормативному значенні – не більше 30 %).

Комітет з роботи з клієнтами у статусі «особлива увага» і «сумнівний» – це колегіальний орган банку, що в рамках делегованих йому Спостережною Радою Банку повноважень ухвалює управлінські рішення відносно клієнтів, віднесених, у відповідності до діючої в банку рейтингової політики, до категорії клієнтів «особлива увага» і «дефолт». Основні завдання комітету – це збільшення ефективності праці ПАТ «УкрСиббанк» із простроченою заборгованістю, проблемними активами і ризиками, що виникають в процесі банківської діяльності.

Безпосереднє управління активами і зобов'язаннями банку здійснюється Управлінням менеджменту активами і пасивами (УМАП) та Казначейським департаментом.

УМАП є відповідальним за оцінювання і планування відкритих позицій ПАТ «УкрСиббанк», що здійснюються щоденно відносно ризику ліквідності і валютного ризику і щомісячно відносно ризику процентної ставки, а також за підготовлення пропозицій керівництву банку відносно управлінських заходів в сфері управління активами і пасивами. Окрім цього, УМАП займається щоденним плануванням і управлінням дотримання визначених економічних нормативів і лімітів, що встановлені НБУ (зокрема, нормативів капіталу, нормативів ліквідності, лімітів відкритої валютної позиції). УМАП сприяє КУАП і іншим комітетам в виконанні їхніх функцій.

Казначейським департаментом управляється миттєва ліквідність, а також короткострокова (до 3 місяців) позиція ліквідності ПАТ «УкрСиббанк».

У процесі управління відкритими позиціями УМАП співробітничав із Казначейським департаментом і підрозділами банку, що здійснюють залучення середньострокових і довгострокових запозичень, якими є Служба міжнародної банківської діяльності і Служба інвестиційного бізнесу.

Управлінські звіти готуються для керівництва різних рівнів на основі результатів оцінювання відкритих позицій, виконаного УМАП.

Департамент ризик-менеджменту є незалежною від бізнес підрозділів організаційною структурою ПАТ «УкрСиббанк». Структура вказаного Департаменту повністю відповідає основним принципам функціонування ризик – менеджменту у Групі БНП Паріба і складається із Управління ризик – менеджменту корпоративного бізнесу, Управління кредитного контролю та моніторингу Управління оцінки застав та відділів, що безпосередньо підпорядковані керівнику Департаменту (відділ консолідації та портфельних ризиків, відділ аналізу та контролю операцій з фінансовими інститутами, відділ ринкових ризиків та ліквідності).

Управління ризик-менеджменту роздрібного бізнесу, Управління ризиків споживчого та масового кредитування та Управління менеджменту активів та пасивів є організаційно відокремленими від Департаменту ризик-менеджменту підрозділами. Водночас, дані управління, як і Департамент ризик – менеджменту, структурно підпорядковані та підзвітні Голові Правління банку, а функціонально підпорядковані та підзвітні Ризик Менеджменту Групи БНП Паріба.

Структурні підрозділи ризик-менеджменту банку – Управління кредитних ризиків – також представлені у Регіональних Департаментах банку і функціонально підпорядковані відповідним підрозділам Департаменту ризикменеджменту у Головному банку.

Функції ДРМ базуються на диференційованому підході відносно управління і контролю ризиками (кредитним, ризиком ліквідності, процентним, ціновим) та містять оцінювання і аналіз фінансових ризиків, контроль за дотриманням встановлених лімітів, розроблення рекомендацій відносно збалансованості структури ризику і прибутковості, ґрунтуючись на загальному рівні ризику і ризиках, що пов'язані із конкретними сферами діяльності і банківськими продуктами, розроблення рекомендацій на затвердження і заміну повноважень кредитних комітетів банку на прийняття кредитних рішень.

Представники ризик-менеджменту є членами кредитних комітетів ПАТ «УкрСиббанк», комітету по роботі із клієнтами в статусі «особлива увага» і «сумнівний», комітету з управління активами і пасивами банку, продуктово-тарифного комітету. Будучи членами комітету, представники ризик-менеджменту мають можливість скористатися правом «вето» в процесі прийняття кредитних рішень. Правом «вето» є право безумовної відмови бізнес підрозділу в кредитній заявці.

ДРМ оцінюються фінансові ризики на основі інформації щодо якості активів і зобов'язань, інформації щодо лімітів ризику, процедури і методики управління ризиками та подаються на розгляд КУАП результати проведеного аналізу і моніторингу разом із своїми рекомендаціями відносно встановлення або зміни лімітів валютного, процентного ризику або ризику ліквідності.

На основі інформації, що є у кредитній заявці, наданій бізнес-підрозділами, а також інформації щодо благонадійності та репутації клієнта, що надана департаментом безпеки, та інформації про юридичні ризики, що можуть виникнути в процесі кредитування, що надана юридичним департаментом, ДРМ визначається рівень платоспроможності клієнта і імовірність його дефолту та передається власній висновок на розгляд кредитного комітету разом із оцінкою ризиків кредитної операції, рівня відшкодування з огляду на предоставлене забезпечення та рекомендаціями щодо встановлення або зміну лімітів кредитування.

Окрім вказаного, ДРМ визначається необхідна сума резервів за кредитною операцією згідно стандартів Групи БНП Паріба та у відповідності із вимогами НБУ. Винесена на розгляд кредитного комітету заявка може бути відхилена представником ДРМ шляхом використання праваюо «вето».

Загальний контроль за управлінням ризиками здійснюється правлінням та спостережною радою ПАТ «УкрСиббанк».

До компетенції спостережної ради ПАТ «УкрСиббанк», у т. ч., входить винесення на загальні збори акціонерів пропозицій відносно основних напрямів діяльності банку; ухвалення стратегічного плану банку; затвердження річного

бюджету банку; затвердження річного бізнес-плану банку, внесення змін і доповнень в нього, здійснення контролю за його виконанням; затвердження планів капіталізації і здійснення контролю за їхнім виконанням; контроль і аналіз діяльності правління та інші питання, якими визначаються основні напрямки розвитку ПАТ «УкрСиббанк».

Правління ПАТ «УкрСиббанк», у т. ч., є відповідальним за організацію виконання рішень загальних зборів акціонерів і спостережної ради, розробку проектів основних напрямів розвитку банку, стратегічного плану банку, річних бюджетів, бізнес-плану, планів капіталізації і капітальних вкладень; вирішення питань керівництва діяльністю банку, його філій, представництв; вирішення питань з організації поточного обліку і контролю, своєчасного подання звітності; розробку і затвердження обсягів повноважень уповноважених органів і осіб банку відносно здійснення банківських операцій і укладання договорів. Компетенція правління банку, отже, надає йому можливість повноцінного здійснення управління і контролю за системою управління ризиками.

Управлінський облік в процесі моніторингу кредитного ризику в ПАТ «УкрСиббанк» ведеться задля забезпечення керівництва банку і його підрозділів фінансовою і нефінансовою інформацією оперативного характеру у встановленій ними формі задля планування, оцінювання, контролю і використання власних ресурсів.

Управлінський облік ведеться ПАТ «УкрСиббанк» задля забезпечення внутрішніх потреб у інформації, виходячи із специфіки і особливостей діяльності та структури управління банку. ПАТ «УкрСиббанк» самостійно обрав метод обліку затрат та калькулювання собівартості послуг, визначив зміст внутрішньої звітності, а також терміни її подання на різні рівні управління банку. В процесі організації управлінського обліку забезпечується ідентичність інформації та розрахунків, що здійснені ґрунтуючись на основі даних фінансового обліку.

Управлінською звітністю є звітність щодо стану і результатів діяльності банку, яка використовується керівництвом з метою планування, контролю і

прийняття відповідних управлінських та економічних рішень. Мета управлінської звітності – це надання можливостей оперативного управління банківськими ресурсами і оцінювання ризиків.

Періодичність та рівень деталізації управлінської інформації є залежними від внутрішньої організації банку і вимог менеджменту. Зміст звітів може змінюватися в залежності від користувача і їх призначення.

Отже, формами управлінської звітності в діяльності ПАТ «УкрСиббанк» є:

- звіт щодо змін у балансі;
- аналіз змін статей балансу;
- звіт щодо змін доходів і витрат;
- аналіз змін доходів і витрат;
- зведений фінансовий звіт;
- звіт щодо змін в капіталі;
- аналіз процентної доходності і збитковості;
- звіт щодо позабалансових ризиків;
- звіт про активи, що були придбані з метою подальшого продажу;
- звіт щодо змін вартості портфеля інвестиційних цінних паперів;
- звіт щодо забалансових зобов'язань;
- звіт щодо прострочених кредитів і інших активів, розмір відповідних резервів і пояснень щодо їх розрахунку;
- звіт щодо платоспроможності та ліквідності.

Управлінська звітність складається відповідним підрозділом банку шляхом корекції та деталізації фінансової звітності, наприклад:

- виключення залишків за взаємними розрахунками при консолідації;
- перекласифікація за суттю значних сум, що обліковуються на транзитних та технічних рахунках;
- корекція акціонерного капіталу та активів;
- корекція відповідності звітних періодів;

– виправлення помилок згідно з інформацією та поясненнями, наданими відповідними підрозділами.

Формування управлінської звітності здійснюється шляхом використання додаткових параметрів рахунків аналітичного обліку.

Висновки до розділу 2

Отже, нами дійдено висновків, що, порівняно з темпами зростання загального обсягу пасивів по I групі банків, темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж в цілому по банківській системі. Проведений аналіз власного капіталу довів, що за визначений період він зменшився у першу чергу за рахунок зменшення статутного капіталу. Щодо структури балансового капіталу, то переважаючу роль у ній на протязі періоду дослідження продовжував займати статутний капітал.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу зобов'язань по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу активів по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу активів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Підсумовуючи аналіз всіх вище наведених показників, можна охарактеризувати фінансовий стан ПАТ «УкрСиббанк» як задовільний, про що свідчить поступове збільшення показників ефективності діяльності, фінансової стійкості та ліквідності.

У ПАТ «Укрсиббанк» моніторинг кредитного ризику визначають як комплекс відповідних дій банку щодо отримання і аналізу інформації за клієнтом і кредитною угодою на протязі строку дії кредитної угоди. Моніторинг надає можливість оперативного реагування на виникаючі ризики виконання зобов'язань позичальником за кредитною операцією та знижує обсяг кредитів проблемного характеру.

Моніторинг кредитного договору містить: моніторинг виконання позичальником умов кредитного договору, в першу чергу – своєчасності розрахунків за кредитом та процентами; моніторинг фінансового становища на підставі отриманої фінансової інформації; моніторинг цільового використання кредитних коштів, досягнення запланованих показників бізнес-плану позичальника; моніторинг забезпечення; моніторинг інформації нефінансового характеру і т.і.

У банку в процес моніторингу кредитного ризику задіяно наступні комітети: комітет по управлінню активами та пасивами банку; продуктово-тарифний комітет; кредитні комітети; комітет по роботі з клієнтами в статусі «особлива увага» та «сумнівний»; управління менеджменту активами та пасивами (УМАП); казначейський департамент; департамент ризик-менеджменту (ДРМ).

На підставі інформації, що міститься у кредитній заявці, наданій бізнес-підрозділами, а також інформації про благонадійність і репутацію клієнта, наданій Департаментом безпеки та інформації про юридичні ризики, що можуть виникнути у процесі кредитування, наданій Юридичним Департаментом, ДРМ визначає рівень платоспроможності клієнта та ймовірність його дефолту і передає своє заключення на розгляд кредитного комітету разом з оцінкою ризиків кредитної операції, рівня відшкодування з огляду на надане забезпечення та рекомендаціями щодо встановлення або зміну лімітів кредитування.

Управлінський облік в процесі моніторингу кредитного ризику в ПАТ «УкрСиббанк» ведеться задля забезпечення керівництва банку і його підрозділів фінансовою і нефінансовою інформацією оперативного характеру у встановленій ними формі з метою планування, оцінювання, контролю і використання власних ресурсів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ У ПАТ «УКРСИББАНК»

3.1 Розвиток рейтингової системи оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника ПАТ «УкрСиббанк»

Вище в роботі кредитний ризик розглядався нами як імовірнісна характеристика зміни здатності контрагента відповідати за своїми зобов'язаннями, у тому числі, умовними. При цьому, на рівень втрат впливає як фінансовий стан контрагента, особливості угоди, так і достовірність оцінки потенційного рівня втрат кредитором. Рівень потенційних втрат може бути вимірний за допомогою оцінки ймовірності дефолту і збитків у разі дефолту. При цьому, в процесі оцінки рівня потенційних втрат важливим є визначення рейтингу позичальника.

Далі будемо розуміти рейтинг як інтегральний показник, що характеризує рівень кредитного ризику контрагента з позиції ймовірності дефолту за виниклого зобов'язання. Такий підхід дозволяє зробити зауваження, що кредитний рейтинг – це ранжування контрагентів на основі інтегрального показника, що відображає параметри їх діяльності з заданою ймовірністю їх дефолту.

Підкреслимо, що процес присвоєння рейтингу того чи іншого контрагента здійснюється в рамках рейтингової системи. Під рейтинговою системою оцінки кредитного ризику розуміється комплекс взаємодіючих елементів, що дозволяють оцінити рівень кредитного ризику контрагента за допомогою інтегрального показника, що відображає його ранг за заданою шкалою рейтингової оцінки. Елементами рейтингової системи оцінки є: суб'єкт, об'єкт, методи та інструменти, рейтингова шкала [8].

За означенням, рейтингова система оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника являє собою комплекс кількісних і якісних

показників позичальника, що мають певний ризик-вагу. Підсумковим результатом оцінки показників є розрахунковий рейтинг, який висловлює думку комерційного банку про здатність позичальника обслуговувати свої боргові зобов'язання. При цьому, рейтингова оцінка кредитного ризику – це спроба менеджменту банку визначити кількісну міру передбачуваного ризику виникнення збитків по кожній позиції, кожному позичальнику або портфелю в цілому.

На основі вищевикладеної інформації можна схематично представити елементи рейтингової системи оцінки кредитного ризику комерційного банку як взаємодіючу систему об'єкта дослідження (позичальника), суб'єкта рейтингування (кредитно-аналітичний департамент комерційного банку) і комплексу методів та інструментів оцінки (моделі присвоєння рейтингів). Результатом взаємодіючих елементів є розрахунковий рейтинг, який визначає рівень кредитного ризику за заданою шкалою.

Концептуальна модель рейтингової системи оцінки кредитного ризику ПАТ «УкрСиббанк» включає в себе універсальний та специфічний блоки. Специфічний блок враховує галузеву специфіку контрагента для трьох галузей: торгівлі, виробничих компаній і компаній, що займаються наданням нерухомості в оренду.

На рисунку 3.1 наведено елементи рейтингової системи оцінки кредитного ризику.

До спільних кількісних показників оцінки кредитного ризику віднесемо наступні:

- коефіцієнт покриття процентних платежів;
- період амортизації фінансового боргу (Борг / EBITDA);
- рентабельність, розрахована по EBITDA.

До якісних показників відповідно віднесено:

- структура власності;
- якість менеджменту;
- відкритість і прозорість компанії;

- позиція компанії на ринку;
- диверсифікація постачальників і покупців;
- бар'єри доступу на ринок.

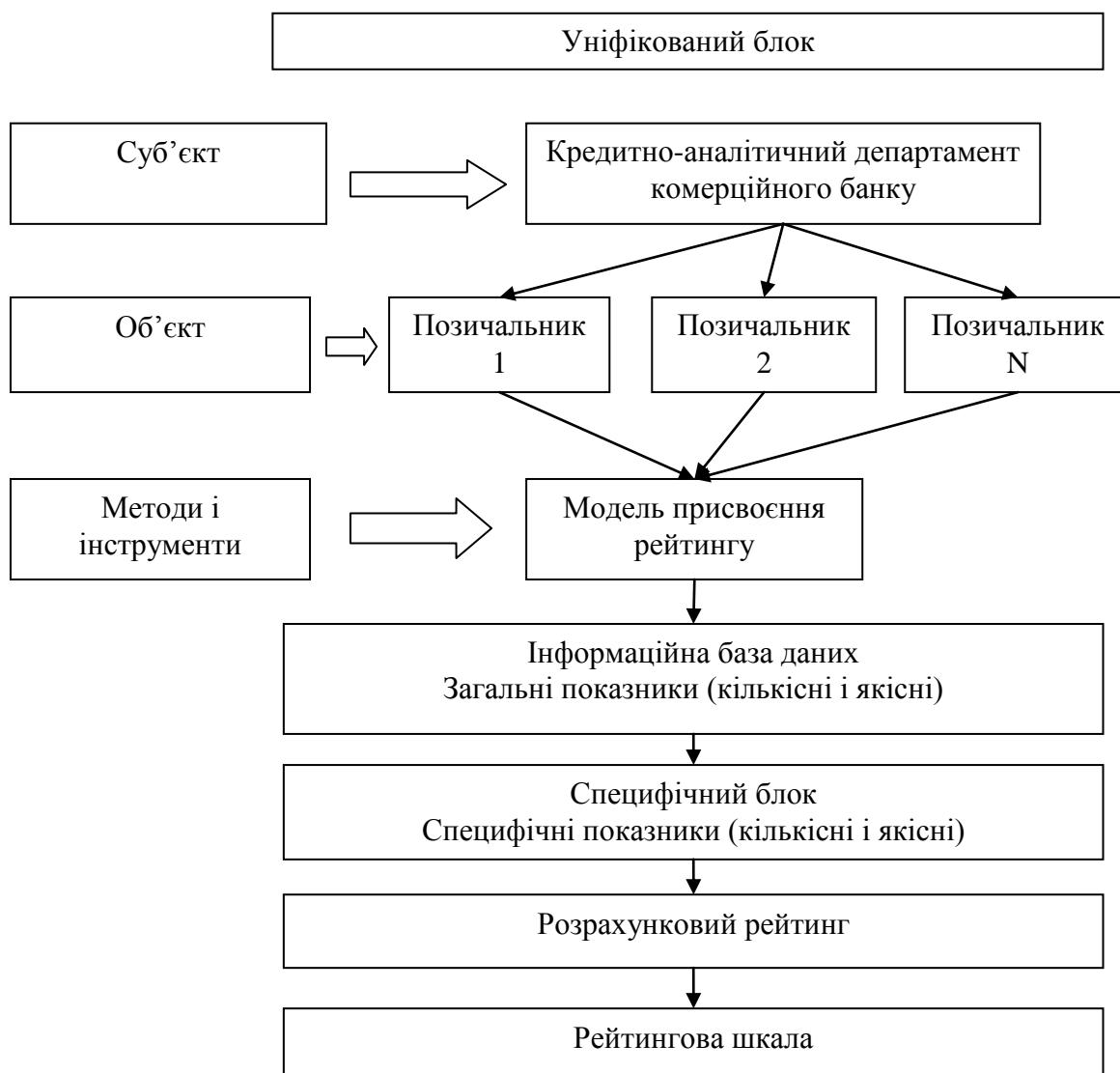

Рисунок 3.1 – Елементи рейтингової системи оцінки кредитного ризику [7]

Далі виділимо складові елементи специфічного блоку для різних галузей. Для підприємств роздрібної торгівлі пропонуємо:

- кількісні показники: оборотність запасів (дні), валова рентабельність;

– якісні показники: оцінка коливань попиту на реалізовані товари, географічна диверсифікація мережі магазинів/точок продажів, організація процесу продажу (мерчендайзинг).

Для підприємств, що працюють на ринку нерухомості, нами розроблений наступний перелік індикаторів:

– кількісні показники: коефіцієнт обслуговування боргу (операційний грошовий потік / витрати по обслуговуванню боргу); співвідношення наданої позики з ринковою вартістю фінансованої нерухомості (LTV (loan-to-value));

– якісні показники: диверсифікація договорів оренди за строками, за валютами, класом нерухомого майна, місцем розташування об'єкта.

Для виробничих компаній пропонуємо використовувати наступний набір показників:

– кількісні показники: відношення вільного грошового потоку (FCF) до боргових зобов'язань (FCF розраховується як різниця між операційним грошовим потоком і капітальними вкладеннями позичальника за звітний період), рентабельність активів;

– якісні показники: оцінка технології виробництва, диверсифікація продукції, волатильність цін використовуваної у виробництві сировини.

Зважаючи на динамічність розвитку банківської практики в області створення рейтингових систем оцінки кредитного ризику, ми стверджуємо, що формування рейтингових систем, що дозволяють одержати достовірну оцінку кредитного ризику корпоративного позичальника, можливо при дотриманні наступних умов:

– накопичення та аналітичної обробки достатньої статистичної бази даних у розрізі галузей економіки;

– використання багатофакторних, що володіють високим ступенем чутливості до ризику, методів оцінки;

– наявність персоналу, що володіє відповідним практичним досвідом.

Слід зауважити, що однією з проблем при побудові вказаних рейтингових систем є обмежений обсяг накопичених українськими комерційними банками

статистичних даних в розрізі контрагентів та галузевих особливостей їх діяльності. Одночасно, певною перешкодою при використанні відповідної зарубіжної практики є недосконалість бухгалтерської звітності, складеної за українськими стандартами бухгалтерського обліку (П(С)БО). Особливості П(С)БО обмежують можливість коректного використання загально визнаних показників, що застосовуються в практиці закордонних банків. До таких показників, зокрема, відноситься прибуток до сплати відсотків, податків, вирахування амортизації і зносу (ЕВІТДА), вільний грошовий потік (FCF) і деякі інші.

Іншою проблемою української банківської практики є вузький діапазон рейтингової шкали, що не відповідає вимозі Базельського комітету про доцільність виділення як мінімум семи не дефолтних категорій оцінки кредитного ризику. Однією з причин такого становища є недостатність накопиченої статистичної бази даних по контрагентах, що дозволяє об'єднувати їх у кластери за заданою банком ознакою.

У той же час, основоположний документ в галузі оцінки кредитного ризику в українській банківській практиці – Положення «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями», затверджене Постановою Правління Національного Банку України від 25.01.2012 № 23, зі змінами, не повною мірою відповідає потребам сучасної практики оцінки кредитного ризику (містить всього лише п'ять категорій стану обслуговування боргу).

Третьою проблемою є те, що в практиці українських комерційних банків при застосуванні рейтингових систем не враховується галузева специфіка діяльності контрагента, яка відіграє ключову роль у достовірності оцінки кредитного ризику позичальника. На практиці це проявляється в тому, що кількісні та якісні параметри діяльності контрагента оцінюються, як правило, за єдиним ваговим коефіцієнтам без урахування галузевих особливостей, а також

циклічних коливань галузі, що не завжди дозволяє об'єктивно оцінити кредитний ризик.

З огляду на сказане, ми підкреслюємо, що впровадження внутрішніх рейтингових систем оцінки кредитного ризику позичальника має повноцінну основу для розвитку при наявності відповідного нормативного забезпечення. На жаль, вказане Положення не визначає поняття дефолту. У зв'язку з цим, критерії класифікації позичальників, що використовуються в цьому Положенні, перш за все, відносяться до критеріїв кредитного ризику, в той час, як присвоєний у рамках IRB-підходу кредитний рейтинг визначає рівень кредитного ризику з позиції ймовірності дефолту. Крім того, класифікація позичальників за п'ятьма категоріями якості за кредитом у відповідності з цим Положенням не відповідає рекомендаціям Базельського комітету в частині побудови рейтингової системи та рейтингової шкали.

Одночасно, чинне нормативне положення регулятора, наприклад, не дозволяє достовірно оцінити діяльність холдингової компанії. Дотримання рекомендацій органу нагляду найчастіше не дозволяє виявити фінансовий стан холдингу як середній або гарний, оскільки в його звітності відображені збитки. Відомо, що джерелом погашення банківських кредитів холдингових компаній зазвичай є грошові потоки, що генеруються його дочірніми структурами. При цьому, розмір отриманого доходу (дивідендів) холдингової компанії може коливатися від періоду до періоду. При цьому, постійні операційні витрати холдингової компанії в окремі періоди не можуть покриватися дивідендними доходами, що може стати причиною збиткової діяльності. Однак, збитки в даному випадку не є загрозливим подією для фінансового становища холдингової компанії, оскільки він (фінансовий стан) залежить від сукупних результатів діяльності дочірніх підприємств.

У зв'язку з цим, в міжнародній практиці при оцінці фінансового становища контрагента велика увага приділяється аналізу консолідованої звітності групи, що дозволяє виявити характер і джерело отриманого фінансового результату. Збиток, відображений у фінансовій звітності

позичальника, може мати, наприклад, не операційну природу, не пов'язану з його основною діяльністю, і, як наслідок, носити надзвичайний, але не грошовий характер (фактичного відтоку грошових коштів у позичальника не відбувається), а значить, не представляти загрози в обслуговуванні боргових зобов'язань. Застосування чинного Положення не дозволяє врахувати цю сторону взаємовідносин холдингової компанії, а значить, достовірно оцінити рівень кредитного ризику позичальника та врахувати можливі ризики його діяльності.

При дослідженні практики українських банків в області оцінки кредитного ризику нами визначено, що основною проблемою впровадження внутрішніх рейтингових систем в практику українських банків є недосконалість методик оцінки кредитного ризику позичальника, що виражається в наступному:

– використовувані методики оцінки кредитного ризику часто є відокремленими документами, не інтегрованими в систему менеджменту. В практиці європейських банків присвоєний рейтинг позичальника враховується у внутрішніх вимогах до забезпечення зобов'язань, впливає на порядок ціноутворення кредитного продукту. У практиці українських банків присвоєння рейтингу позичальника в основному носить формальний характер, не впливає на взаємовідносини з клієнтом;

– негнучкість застосовуваних методик, які не враховують важливі особливості бізнесу клієнта, що здійснюють вплив на оцінку кредитного ризику банком. Це закладено, насамперед, у регулятивних правилах оцінки кредитного ризику, які не враховують все різноманіття взаємовідносин в компаніях, а отже, не дозволяють отримати достовірну оцінку.

У сформованих умовах чинного нормативно-правового забезпечення оцінки кредитного ризику використання внутрішніх рейтингових систем не є офіційною вимогою НБУ. По суті, впроваджені великими українськими банками внутрішні рейтингові системи оцінки є нелегітимними. У зв'язку з цим, широке застосування внутрішніх моделей оцінки кредитного ризику

українськими комерційними банками обмежене діючою нормативною базою. Тому ми пропонуємо використовувати дані рейтингової системи оцінки кредитного ризику контрагента для формування резервів на можливі втрати по позиках у практиці тих банків, які отримують дозвіл регулюючого органу на використання IRB-підходу у своїй діяльності.

Третя група проблем пов'язана з розробкою пропозицій щодо розвитку рейтингової системи оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника. Грунтуючись на досвіді зарубіжних банків і провідних рейтингових агентств, ми пропонуємо методику оцінки кредитного ризику корпоративного позичальника, засновану на диференціації набору показників, використовуваних для оцінки кількісних даних позичальника з урахуванням сфери діяльності (галузі) контрагента, а також пропонуємо набір якісних параметрів рейтингової моделі, що дозволить отримати повну оцінку перспектив обслуговування позичальником основного боргу і процентів.

Для вибору переліку якісних параметрів оцінки кредитного ризику контрагента, що працює в конкретній галузі економіки, доцільно визначити індикатори ефективності діяльності підприємства і ключові параметри, що характеризують стабільність його діяльності в галузі. З урахуванням того, що в обсязі виданих ПАТ «УкрСиббанк» кредитів значну частку становлять кредити підприємствам роздрібною та оптовою торгівлі, вони були обрані в якості об'єкта дослідження. Даній групі позичальників притаманні такі якісні параметри: сезонність надходження виручки, коливання попиту на товар, що реалізовується, регіональна диверсифікація точок продажів, виручка на один квадратний метр, середній розмір чека по порівнянним продажам (так званий показник Like-for-like sales), а також і деякі інші. Група пропонованих якісних параметрів для використання в моделі присвоєння рейтингу характеризує стабільність операційної діяльності компанії та досвід роботи на відповідному сегменті ринку [5].

Розрахунок і оцінка фінансових показників доповнює уявлення про рівень кредитного ризику позичальника за такими критеріями, як його здатність

обслуговувати боргові зобов'язання, ефективність операційної діяльності та ін. Оцінка виділених груп фінансових коефіцієнтів дозволяє розмежувати компанії, що мають схожі бізнес-стратегії і фінансову політику.

До переліку рекомендованих показників оцінки кредитного ризику ми відносимо: оборотність запасів; коефіцієнт покриття процентних платежів; валову рентабельність; період амортизації боргу; коефіцієнт обслуговування боргу.

Отже, запропонована модель рейтингової системи оцінки має наступний вигляд (табл 3.1).

Таблиця 3.1 – Модель запропонованої рейтингової системи

№з/п	Кількісні параметри оцінки	Бал	Вага параметра
1	Оборотність запасів (дні)	Від 1 до 5	10 %
2	Коефіцієнт покриття процентних платежів		10 %
3	Валова рентабельність		10 %
4	Період амортизації фінансового боргу		15 %
5	Коефіцієнт обслуговування боргу		15 %
	Разом кількісна оцінка		60 %
	Якісні параметри	Бал	Вага параметра
1	Менеджмент	Від 1 до 5	4 %
2	Власники і Група		5 %
3	Відкритість і прозорість компанії		5 %
4	Оцінка коливань попиту на реалізуємі товари		5 %
5	Географічна диверсифікація мережі магазинів/точок продажу		3 %
6	Сезонність діяльності (отримання доходів)		3 %
7	Позиція компанії на ринку и конкуренція		4 %
8	Організація процесу продажів (мерчендайзинг)		3 %
9	Якість постачальників, умови складування		3 %
10	Якість магазинів, інвестиції в їх розвиток		2 %
11	Бар'єри входу в галузь		3 %
	Разом якісна оцінка		40 %
	Разом кількість балів		100 %
	Коректування: дані проміжної звітності		Бали
	Результат проміжної звітності свідчить про значне поліпшення фінансових показників діяльності в порівнянні з попереднім періодом		+1
	Результат проміжної звітності свідчить про невелике поліпшення фінансових показників діяльності в порівнянні з попереднім періодом		+0,5

Продовження таблиці 3.1

	Результат проміжної звітності свідчить про незмінність фінансових показників діяльності в порівнянні з попереднім періодом	0
	Результат проміжної звітності свідчить про незначне погіршення фінансових показників діяльності в порівнянні з попереднім періодом	-0,5
	Результат проміжної звітності свідчить про значне погіршення фінансових показників діяльності в порівнянні з попереднім періодом	-1
	Разом кількість балів	

Найбільшу вагу у пропонованій моделі оцінки відводиться кількісним показникам (60 %), як більш об'єктивним, що розраховуються на основі річної фінансової звітності компанії-позичальника. Вага якісних параметрів обмежена 40 %, що пояснюється суб'єктивним підходом до присвоєння балів.

Для апробації запропонованої моделі оцінки підприємств роздрібної торгівлі нами були обрані компанії-позичальники, які були визнані дефолтними на кінець 2012 року. Розрахунок фінансових показників проводився на основі річної фінансової звітності. При цьому, результат проміжної звітності був врахований як коригування підсумкової кількості балів по позичальнику. Отримані результати тестування із запропонованої моделі були порівняні з оцінкою фінансового стану в системі ПАТ «УкрСиббанк».

Отже:

– компанія 1

$$\text{Рейтинг}_1 = 1 \times 0,1 + 3 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 3 \times 0,15 + 1 \times 0,15 + 2 \times 0,04 + 2 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 3 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 2 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,03 - 1 = 0,68.$$

– компанія 2

$$\text{Рейтинг}_2 = 1 \times 0,1 + 2 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 2 \times 0,15 + 1 \times 0,15 + 2 \times 0,04 + 2 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 3 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 2 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 2 \times 0,03 - 1 = 0,43.$$

– компанія 3

$$\text{Рейтинг}_3 = 2 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,15 + 2 \times 0,04 + 2 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 3 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,03 - 1 = 0,25.$$

– компанія 4

$$\text{Рейтинг}_4 = 1 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 1 \times 0,03 - 1 = 0,00.$$

– компанія 5

$$\text{Рейтинг}_5 = 1 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,15 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 2 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 2 \times 0,03 - 1 = 0,06.$$

– компанія 6

$$\text{Рейтинг}_6 = 1 \times 0,1 + 2 \times 0,1 + 1 \times 0,1 + 1 \times 0,15 + 3 \times 0,15 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 2 \times 0,03 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 2 \times 0,03 - 1 = 0,46.$$

– компанія 7

$$\text{Рейтинг}_7 = 2 \times 0,1 + 2 \times 0,1 + 2 \times 0,1 + 1 \times 0,15 + 3 \times 0,15 + 1 \times 0,04 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,05 + 1 \times 0,03 + 2 \times 0,03 + 3 \times 0,04 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,03 + 1 \times 0,02 + 2 \times 0,03 - 1 = 0,74.$$

Порівняння результатів оцінки наведено в таблиці 3.2.

З даних таблиці 3.2 видно, що модель рейтингової оцінки, запропонована нами, характеризується більш консервативним підходом і більш високою є її передбачувальна сила.

Таблиця 3.2 – Порівняння результатів оцінки кредитного ризику позичальників

Компанія	Галузь	Комерційний банк	Оцінка автора	Стан на поточний момент
1	Торгівля паливом	середнє	середнє	дефолт
2	Торгівля автомобілями	середнє	пагане	дефолт
3	Торгівля автомобілями	середнє	пагане	дефолт
4	Торгівля автомобілями	середнє	пагане	дефолт
5	Торгівля автомобілями	середнє	пагане	дефолт
6	Торгівля продуктами харчування	середнє	пагане	дефолт
7	Торгівля продуктами харчування	середнє	пагане	дефолт

В сучасних умовах тривалої нестабільності на міжнародному рівні особливу увагу слід приділяти оцінці стресостійкості компаній у різних макроекономічних умовах. У зв'язку з цим, одним з напрямків розвитку рейтингових систем оцінки кредитного ризику, запропонованих нами, є обов'язкове коригування результатів оцінки ймовірності дефолту контрагента з урахуванням стрес-тестування, що дозволить врахувати вплив наслідків економічного спаду на ймовірність дефолту контрагентів банку. У цьому зв'язку для підвищення об'єктивності результатів оцінки кредитного ризику (присвоєння кредитного рейтингу) ми пропонуємо проводити на регулярній основі оцінку ймовірності дефолту з урахуванням стрес-тестування.

Ймовірність дефолту позичальника базується на історичних даних про накопичені дефолти і оновлюється, як мінімум, раз у рік. Додання до отриманих результатів оцінки ймовірності дефолту результатів стрес-тестування дозволить врахувати рівень кредитного ризику в нестабільному макроекономічному середовищі, об'єктивну потребу в резервуванні капіталу. Одночасно, нові дані про рівень кредитного ризику повинні перевірятися регулятором з точки зору обґрунтованості прийнятих банком рішень.

Застосування IRB-підходу пов'язане з обробкою і зберіганням значного масиву статистичних даних, що пред'являє додаткові вимоги до ІТ-архітектури, що дозволяє оперативно управляти якістю даних. У цьому зв'язку для

українських комерційних банків була б вельми корисною практика побудови системи управління якістю даних зарубіжних комерційних банків. Тому ми пропонуємо створювати в структурі комерційного банку спеціальні уповноважені органи, до компетенції яких повинен входити контроль якості даних. Діяльність таких підрозділів дозволить здійснювати контроль своєчасного оновлення рейтингів контрагентів, виключати можливість появи технічних помилок при відображенні даних про позичальника в інформаційних системах банку, підтримувати стабільність використовуваних баз даних.

Отже, реалізація розроблених у дослідженні пропозицій щодо розвитку рейтингової системи оцінки кредитного ризику дозволить підвищити достовірність оцінки кредитного ризику, а також сформувати достатні резерви на покриття втрат у випадку його реалізації в нестабільному макроекономічному середовищі.

3.2 Впровадження експертної оцінки надлишкової диверсифікації кредитного портфеля ПАТ «УкрСиббанк» у систему моніторингу кредитного ризику банку

Збільшення кредитних операцій в період економічного зростання і, навпаки, їх скорочення, і зростання ризиків в періоди рецесії, ускладнення зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку банківського кредитування робить все більш актуальною проблему адекватного моніторингу та розробки систем управління банківськими ризиками.

Ефективне управління кредитним ризиком як на рівні сукупного кредитного портфеля, так і в розрізі окремих позичальників, кредитних продуктів і операцій є одним з пріоритетних завдань системи ризик-менеджменту в банківських установах. Оскільки кредитування являє собою один з основних дохідних і водночас ризикованих напрямів банківської

діяльності, актуальним є вдосконалення системи управлінського впливу на кредитний ризик. Серед відомих методів управління кредитним ризиком як один з найбільш доступних і ефективних методів управління досить часто і вченими, і банківськими працівниками розглядається метод диверсифікації кредитного портфеля. Однак, його сутність та застосування в основному описується теоретично, при цьому, присутня проблема вдосконалення методологічного визначення даного підходу, в тому числі, формування його економіко-математичної моделі. Крім того, банківська практика показує можливість виникнення як позитивного, так і негативного впливу при застосуванні методу диверсифікації: необхідний моніторинг так званого ефекту надмірної диверсифікації. Дані аспекти вимагають розробки нових методологічних основ при побудові моделі диверсифікації кредитного портфеля з урахуванням моніторингу ефекту надмірної диверсифікації як можливого ризику в системі управління кредитним ризиком [3].

У класичному розумінні диверсифікація передбачає розподіл активів та/або зобов'язань у різні за своїми характеристиками об'єкти інвестування та/або ресурси, завдяки чому досягається мінімізація загального рівня ризику. Даний метод найбільш часто розглядається в контексті банківського кредитного портфеля. Диверсифікація кредитів банків передбачає розподіл кредитних ресурсів у формі кредитів між різними за своїми параметрами кредитними інструментами, що призводить до зниження загального рівня ризикованості кредитного портфеля. Диверсифікація, як метод управління кредитним ризиком серед інших методів управління має ряд вагомих переваг: є найбільш простим і прозорим методом управління; найменш витратний метод, оскільки не вимагає проведення додаткового детального аналізу сфери кредитування, не пов'язаний з додатковими витратами. Завдяки даним перевагам він найбільш часто використовується і вважається ефективним внутрішньобанківським методом управління кредитним ризиком. Однак, диверсифікація як метод управлінського впливу на кредитний ризик у своєму позитивному арсеналі таїть ризик виникнення зайвої диверсифікації, що може

призвести не до зниження, а до додаткового генерування кредитного ризику, і як наслідок, і можливих збитків банку.

Ризик виникнення надмірної диверсифікації можна визначити як ймовірність збільшення кредитного ризику, збільшення можливих збитків та/або скорочення запланованого рівня доходів. Дана ситуація може виникати внаслідок неадекватної оцінки кредитного проекту, можливостей банку щодо його реалізації, виникнення можливих втрат за кредитом в результаті дій банківських службовців (реалізаторів кредитної політики) при проведенні диверсифікації в просторовому, продуктовому, галузевому та ін. розрізах, що вимагає глибоких знань ринку, особливостей галузі, наявності відповідних фахівців.

Економіко-математична модель інтерпретації методу диверсифікації кредитного портфеля банку може бути подана у вигляді залежності (3.1):

$$P(n) = e^{-\alpha n} + e^{\frac{\beta}{n}} \quad (3.1)$$

де $P(n)$ – ймовірність невиконання зобов'язань за виданими кредитами;

n – кількість виданих кредитів;

α – коефіцієнт ефекту диверсифікації;

β – коефіцієнт ефекту надмірної диверсифікації;

$e^{-\alpha n}$ – відображає процес зниження ймовірності втрат при проведенні диверсифікації кредитного портфеля;

$e^{\frac{\beta}{n}}$ – відображає процес збільшення ймовірності неповернення із зростанням кількості виданих кредитів при надмірній диверсифікації.

У відповідності із запропонованою економіко-математичною моделлю поведінка сукупного кредитного ризику може бути представлена у вигляді функціональної залежності, що знижується до певної точки – «точки

максимальної диверсифікації» – після чого відбувається накопичення кредитного ризику, що обумовлює висхідний характер кривої.

Модель відображає ефективний рівень диверсифікації (α), дозволяє врахувати ризик надмірної диверсифікації (β), а також визначити оптимальну кількість кредитів, тобто, оптимальне значення глибини диверсифікації (N_{opt}). N_{opt} відображає ефективний рівень диверсифікації, який дозволяє уникнути ризику надмірної диверсифікації (3.2):

$$N_{opt} = \sqrt{\frac{\beta}{\alpha}} \quad (3.2)$$

Застосування моделі диверсифікації кредитного портфеля в системі кредитного ризик-менеджменту ускладнюється необхідністю відстежування фактів неповернення кредитів банком в результаті впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, а також виявлення випадків, які можна віднести до ситуації надмірної диверсифікації та розрахунку їх ймовірності відповідно. За даними напрямками банківські аналітики стикаються з відсутністю необхідної статистичної бази (особливо в частині надмірної диверсифікації). У представлений математичній моделі диверсифікації дана проблема була вирішена шляхом прийняття умови про однаковий характері втрат як при ефективному, так і при надмірному рівнях диверсифікації. Однак, прийняття такої умови можливе лише для групи подібних позичальників, по якій є факт неповернення, тобто, у випадку агрегування окремих позичальників в групи і визначення ймовірності неповернення не для конкретного позичальника, а для групи подібних позичальників. В даній ситуації прийняття припущення про рівність ймовірностей логічне і науково справедливе [1].

Практика сучасного банківського ризик-менеджменту свідчить про доцільність застосування експертних методів визначення ступеня кредитного ризику, зокрема, побудови експертних систем, які базуються на використанні знань висококваліфікованих фахівців. Тому актуальною є побудова експертної

системи, яка дозволить оцінити коефіцієнт надмірної диверсифікації (β) з урахуванням основних напрямів диверсифікації (просторовий, продуктовий, галузевий), а також визначити пов'язаний з цим кредитний ризик.

Вагомою перевагою експертної оцінки надмірної диверсифікації є можливість урахування основних напрямів проведення диверсифікації за допомогою побудови спеціальної анкети, що містить відповідні підрозділи (таблиці Д.1-Д.4 Додатку Д). Перевагою експертного методу є вирішення проблеми відсутності необхідної статистичної бази для розрахунку ймовірностей як кредитного ризику, так і ризику надмірної диверсифікованості, що і є умовою для коректного використання методик, які базуються на застосуванні ймовірнісних підходів.

У той же час, необхідно враховувати, що застосування евристичних методів у системі управління кредитним ризиком обмежено з причини того, що експерт, компетентний у своїй предметній області, здатний оцінити, як відповідний вид кредиту впливає на складність оформлення і адекватність оцінки банківським працівником рівня кредитного ризику по даному кредиту. Однак, сформулювати підсумкові висновки, особливо в кількісному вираженні, експерту досить складно. Крім того, завдання ускладнюється в умовах, коли банк пропонує велику кількість типів кредитних продуктів.

Однак, незважаючи на явні недоліки експертного методу в умовах відсутності статистичних даних, його застосування в рамках вирішення поставленої наукової задачі є обґрунтованим. Синергія математичних та експертних оцінок лежить в основі ефективного управління кредитним ризиком, у зв'язку з чим пропонується впровадження в економіко-математичну модель диверсифікації портфеля кредитів елементів експертної оцінки ефекту надмірної диверсифікації (β). Це дозволить провести подальшу квантифікацію оптимальної глибини диверсифікації портфеля.

Проведення експертизи передбачає виконання наступних етапів:

– вилучення знань (відбір складу експертів по виділеному напрямку і робота з ними);

- формулювання завдання і збір відповідей;
- документування отриманої інформації;
- представлення знань (формування комплексу отриманої інформації);
- обробка відповідей експертів;
- виведення знань і передача їх користувачу (формулювання висновків, оформлення і видача результатів експертизи).

Параметр моделі β , який відображає появу неефективної диверсифікації, пропонується визначати за допомогою виявлення ступеня впливу відповідного виду кредиту на складність і адекватність оцінки банківським працівником рівня кредитного ризику по конкретному виданому кредиту. Тобто, здійснюється експертним шляхом визначення кредитів, за якими ймовірність неправильної оцінки кредитного ризику максимальна і може збільшуватися зі зростанням обсягів кредитування. Для проведення опитування кредити, що складають кредитний портфель, необхідно класифікувати з урахуванням видів і типів наданих банком кредитних продуктів (таблиці Д.1-Д.4 анкети). Запропонована методика оцінки ефекту надмірної диверсифікації базується на внутрішньобанківських, так званих, технологічних факторах (так, працівники, які реалізують кредитну політику банку, можуть неадекватно оцінити сам кредитний проект, можливості банку щодо його реалізації та можливі втрати за кредитами), які зумовлюють виникнення надмірної диверсифікації [2].

У концептуальному плані особливістю даного дослідження є квантифікація експертних оцінок. Для цього завдання було поставлене таким чином, щоб визначити можливість виникнення кредитного ризику шляхом виставлення балів за відповідною шкалою (найбільш складний кредит оцінюється максимальним балом – 10, найменш складний – 1). Експертами (15 експертів) виступили кредитні аналітики, банківські менеджери вищої ланки та інші банківські фахівці ПАТ «УкрСиббанк».

В рамках побудови системи експертної оцінки були розроблені та надані для заповнення анкети, за результатами яких проводилася співбесіда з експертами для уточнення отриманих відповідей.

Анкета складається з чотирьох основних розділів, що містять 13, 10, 6, 11 питань відповідно, а також додаткового питання щодо експертної оцінки значущості кожного з підрозділів (оцінка від 0 до 1). Експертне дослідження передбачало оцінку ступеня складності кредитів в розрізі наступних можливих їх класифікацій:

- кредити, класифіковані у відповідності з чинним банківським планом рахунків (табл. Д.1);

- кредити, класифіковані у відповідності з видами економічної діяльності (згідно з класифікацією НБУ), при цьому, види економічної діяльності у підрозділі були використані вибірково (табл. Д.2);

- кредити, класифіковані у відповідності зі строком кредитування (короткострокове або довгострокове) і видом позичальника (суб'єкт господарювання, фізична особа, органи державної влади) (табл. Д.3);

- іпотечні, інвестиційні і споживчі кредити, заставою за якими виступає іпотека (табл. Д.4).

Спочатку анкета містила три перших підрозділи, поява четвертого – результат співбесіди з експертами, які відзначили необхідність урахування в анкеті такого роду кредитів з причини їх високої схильності кредитному ризику.

Одна з основних цілей проведення експертизи – отримання узгодженої думки експертів. Узгодженість оцінюється за допомогою коефіцієнтів рангової кореляції і конкордації. Ступінь узгодженості оцінок характеризується коефіцієнтом конкордації W , рівень його значущості визначається критерієм Пірсона з $(n - 1)$ ступенями свободи.

Коефіцієнт рангової кореляції оцінює узгодженість ранжирування альтернатив двома експертами.

Коефіцієнт конкордації – узгодженість ранжирування всіх членів комісії чи деяких з них.

Розрахунки свідчать про досить високий ступень узгодженості думок експертів для всіх напрямків диверсифікації, що дозволяє відкинути гіпотезу про випадковість збігу думок експертів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Аналіз результатів експертної оцінки коефіцієнта надмірної диверсифікації β

№ з/п	Відповідна таблиця класифікації кредитів	k	$X_{\text{ср}}$	T_i	W, %	λ^2	λ^2_m
1	Ступінь складності в залежності від виду кредита, що надається	13	42	51	31,31	22,54	21,026
2	Ступінь складності в залежності від виду економічної діяльності, в яку надається кредит	10	33	26,5	58,41	31,54	16,919
3	Ступінь складності в залежності від строку кредитування	6	21	2,5	60,33	18,1	11,0705
4	Ступінь складності іпотечних, інвестиційних і споживчих кредитів	11	36	23	97,87	58,72	18,307
5	Вагові коефіцієнти таблиць	4	1,5	X	0,17	X	X

Тут k – кількість питань в кожному з представлених в анкеті підрозділів (кількість факторів); $X_{\text{ср}}$ – середній ранг фактора; T_i – сума показників пов'язаних (рівних) рангів j-го ранжування; W – коефіцієнт конкордації; λ^2 – критерій Пірсона.

Значення розрахованих коефіцієнтів конкордації дозволяє характеризувати узгодженість думок експертів по другому та третьому підрозділах як задовільну ($W \geq 0,5$). Гарною ($W \geq 0,7$) вважається узгодженість думок експертів щодо ступеня складності іпотечних, інвестиційних і споживчих кредитів (підрозділ 4). Значимість коефіцієнтів конкордації підтверджена (табл. 3.3).

Мінімальним коефіцієнтом конкордації відзначена ступінь узгодженості експертів щодо значущості підрозділів анкети, оскільки оцінюється тільки один фактор. У зв'язку з чим, ґрунтуючись на співбесіді з представниками банківського топ-менеджменту, було запропоновано встановити наступні значення вагових коефіцієнтів для кожної таблиці: $d_1 = 0,4$ (вид кредитного

продукту); $d_2 = 0,15$ (вид економічної діяльності); $d_3 = 0,05$ (строк кредитування); $d_4 = 0,4$ (вид кредиту).

Перевірка запропонованої експертної системи з визначенням коефіцієнта надмірної диверсифікації на предмет узгодженості думок експертів та випадковості їх збігу характеризує запропоновану методику як доцільну, оскільки коефіцієнти конкордації досить високі, а розрахункові значення значно перевищують табличні.

Характеризуючи отримані результати, необхідно зазначити, що в якості найбільш ризикованих експертами були виділені іпотечні промислові кредити, кредити для реалізації нових інвестиційних проектів, а також на розширення існуючого виробництва. Це може бути пояснено наступними фактами:

- довгостроковий період кредитування кредитів;
- складнощі з реалізацією застави в умовах України;
- відсутність можливості точної оцінки і прогнозування ринкових тенденцій, які безпосередньо впливають на платоспроможність позичальників та вартість застави;
- труднощі в отриманні адекватної оцінки ефективності інвестиційних проектів та ін.

За результатами співбесід найбільшу складність в оцінці викликали кредити, що надані органам державної влади та місцевого самоврядування. В більшості своїй експерти пояснили цей факт відсутністю необхідного практичного досвіду роботи з подібними кредитами. При виставленні балів за кредитами, виданими фізичним особам в розрізі запропонованих класифікацій, навпаки, думки експертів були досить однорідні і, як наслідок, значний рівень узгодженості думок. Кредити, видані позичальникам – фізичним особам, експерти оцінили як найменш ризиковані з точки зору складності оформлення і оцінки адекватності банківським працівником рівня кредитного ризику за ним.

За критерієм видів економічної діяльності до кредитів, при видачі яких існує максимальна ймовірність генерування додаткового кредитного ризику, було віднесено будівництво, сільське господарство, а також послуги, пов'язані з

рибним господарством (рибальство, розведення і т.д.). Це може бути пояснено рядом фактів, які були виділені за підсумками співбесід з експертами:

– галузь рибного господарства: відсутність значного практичного досвіду роботи банків у цій сфері, схильність риби до масових захворювань, складності при організації збуту живої риби та інші фактори, що вимагають специфічних знань кредитних аналітиків;

– сільське господарство: сезонний характер і тривалий цикл виробничого процесу, накопичення сезонних витрат, тривалі періоди збуту продукції, вплив природно-кліматичних факторів, відсутність надійного ліквідного забезпечення ускладнюють аналіз кредитних ризиків;

– будівництво: поточна іпотечна криза, непрозора схема формування собівартості новобудов ускладнюють аналіз їх рентабельності та окупності, високі ризики в будівельній сфері.

Оскільки серед факторів ризику виникнення надмірної диверсифікації виділяють недостатній професіоналізм працівників або брак відповідних фахівців, здатних адекватно оцінити рівень прийнятого банком кредитного ризику, необхідно також враховувати кількість кредитів, що припадають на одного працівника кредитного відділу, тобто, ступінь його завантаженості (z):

$$z = \frac{\text{Сукупний кредитний портфель} + n}{\text{Кількість працівників}} \quad (3.3)$$

Коефіцієнти α і β повинні мати однаковий діапазон змін, у зв'язку з чим виникає об'єктивна необхідність впровадження в кінцеву формулу показника β (3.4) коефіцієнта масштабування (δ).

Таким чином, підсумкова формула і методика визначення коефіцієнта надмірної диверсифікації β буде мати вигляд (3.4), (табл. 3.4):

$$\beta = \delta \times z \times \sqrt[3]{\frac{\text{Разом } C_1}{n} \times d_1 \times \frac{\text{Разом } C_2}{n} \times d_2 \times \frac{\text{Разом } C_3}{n} \times d_3 \times \frac{\text{Разом } C_4}{n} \times d_4 \times} \quad (3.3)$$

де n – кількість нових виданих кредитів при проведенні диверсифікації сукупного кредитного портфеля;

d_1 – ваговий коефіцієнт, що відображає ступінь значущості відповідної шкали;

c_1 – ступінь складності за відповідною шкалою;

z – коефіцієнт завантаженості працівників кредитного відділу;

δ – коефіцієнт масштабування.

Таблиця 3.4 – Підведення підсумків експертної оцінки ефекту надмірної диверсифікації (β)

№ з/п	Вид кредиту (табл. Д.1 – с1)	Вид економічної діяльності (табл. Д.2 – с2)	Строк кредитування (табл. Д.3 – с3)	Вид іпотечного, інвестиційного, споживчого кредитів (табл. Д.4 – с4)	Ступінь складності (с1)	Ступінь складності (с2)	Ступінь складності (с3)	Ступінь складності (с4)
1								
2								
3								
...								
n								

Отже, для ПАТ «УкрСиббанк» маємо:

$$z = \frac{\text{Сукупний кредитний портфель} + n}{\text{Кількість працівників}} = \frac{310000 + 10000}{10000} = 32$$

$$\beta = \delta \times z \times \sqrt[3]{\frac{\text{Разом } C_1}{n} \times d_1 \times \frac{\text{Разом } C_2}{n} \times d_2 \times \frac{\text{Разом } C_3}{n} \times d_3 \times \frac{\text{Разом } C_4}{n} \times d_4} =$$

$$= 1,2 \times 32 \times \sqrt[3]{\frac{115}{10000} \times 0,5 \times \frac{90}{10000} \times 0,25 \times \frac{48}{10000} \times 0,125 \times \frac{99}{10000} \times 0,125} = 0,008$$

Ймовірність невиконання зобов'язань за виданими кредитами становитиме:

$$P(n) = e^{-\alpha n} + e^{-\frac{\beta}{n}} = e^{-0,001 \times 10000} + e^{-\frac{0,008}{10000}} \rightarrow 1,0$$

Таким чином, ПАТ «УкрСиббанк» слід суттєво скоротити диверсифікацію кредитного портфеля з метою мінімізації відповідного кредитного ризику.

Оптимальне значення глибини диверсифікації (N_{opt}):

$$N_{opt} = \sqrt{\frac{\beta}{\alpha}} = \sqrt{\frac{0,008}{0,001}} = 2,828.$$

Отже, представлена модель дозволяє в процесі проведення диверсифікації кредитного портфеля визначити рівень можливого ризику надмірної диверсифікації.

Висновки до розділу 3

Нами з'ясовано, що процес присвоєння рейтингу того чи іншого контрагента здійснюється в рамках рейтингової системи. Під рейтинговою системою оцінки кредитного ризику нами розуміється комплекс взаємодіючих елементів, що дозволяють оцінити рівень кредитного ризику контрагента за допомогою інтегрального показника, що відображає його ранг за заданою шкалою рейтингової оцінки. Концептуальна модель рейтингової системи оцінки кредитного ризику ПАТ «УкрСиббанк» включає в себе універсальний та специфічний блоки. Специфічний блок враховує галузеву специфіку контрагента для трьох галузей: торгівлі, виробничих компаній і компаній, що

займаються наданням нерухомості в оренду. Нами виділено складові елементи специфічного блоку для різних галузей.

Слід зауважити, що однією з проблем при побудові вказаних рейтингових систем є обмежений обсяг накопичених українськими комерційними банками статистичних даних в розрізі контрагентів та галузевих особливостей їх діяльності. Ми підкреслюємо, що впровадження внутрішніх рейтингових систем оцінки кредитного ризику позичальника має повноцінну основу для розвитку при наявності відповідного нормативного забезпечення.

Для вибору переліку якісних параметрів оцінки кредитного ризику контрагента, що працює в конкретній галузі економіки, доцільно визначити індикатори ефективності діяльності підприємства і ключові параметри, що характеризують стабільність його діяльності в галузі.

Інтегрування в економіко-математичну модель диверсифікації елемента експертної оцінки надмірної диверсифікації дозволяє більш точно визначити оптимальну глибину диверсифікації, сприяє вирішенню проблеми відсутності необхідної статистичної бази в банківській установі у частині виникнення ризику надмірної диверсифікації. Запропонована експертна система оцінки кредитів може бути доповнена альтернативними кредитними класифікаціями, які прийняті в конкретному банку і враховують специфіку класифікації його кредитних продуктів. При цьому, отримані бальні оцінки можливо додатково зважувати на відповідні вагові коефіцієнти, які розраховані з урахуванням значущості кредитів для даного банку, тобто, виходячи з частки тих або інших кредитів на балансі банку (для підрозділу 1), основної галузевої спрямованості кредитування в банку (для підрозділу 2) і т.д.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ В ПАТ «УКРСИББАНК»

4.1 Система управління охороною праці в ПАТ «УкрСиббанк»

Вивчення й вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов, у яких відбувається праця людини – одне з найбільш важливих завдань у розробці нових технологій і систем виробництва. Дослідження й виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, і розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні й сприятливі умови для праці людини. Комфортні й безпечні умови праці – один з основних факторів, який впливає на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників.

Державне, регіональне і галузеве управління охороною праці, численні наглядові і контрольні інспекції не забезпечать безпечне ведення робіт, якщо це не стане головним повсякденним завданням і моральним обов'язком для усіх без винятку – роботодавців, керівників, інженерно-технічних працівників, кожного працюючого. Для вирішення всіх проблем у сфері охорони праці потрібний системний підхід створення ефективної системи управління охороною праці (СУОП) на кожному підприємстві, установі, організації незалежно від форми власності і розмірів [5].

Останніми роками охорона праці перебуває на етапі кардинальних перетворень. Багато підприємств проявляють зацікавленість щодо використання моделі управління охороною праці, що передбачає взаємну соціальну й економічну відповідальність бізнесу і працівників у процесі забезпечення безпечних умов праці з метою підвищення ролі соціального партнерства в створенні здорового психологічного клімату на підприємстві та максимізації добробуту як окремого працівника, так й організації в цілому.

Серед категорій, за допомогою яких прийнято характеризувати підприємство, звичайно виділяють економічні й технологічні показники. Однак, вони займають провідне положення лише в тому випадку, якщо дотримано основну умову діяльності підприємства як суб'єкта господарювання – забезпечується безпека виробничих процесів і трудової діяльності індивіда [30].

Незадовільний стан охорони праці на підприємстві призводить до гальмування економічного та соціального прогресу країни в цілому. За підрахунками експертів.

Управління охороною праці є цільовою підсистемою загальної системи управління ПАТ «УкрСиббанк» (надалі за текстом – Банк). Система управління охороною праці (СУОП) – це частина загальної системи управління Банком, цілеспрямована дія посадових осіб та спеціалістів всіх рівнів, яка сприяє запобіганню нещасним випадкам та професійним захворюванням на виробництві, а також небезпеки для третіх осіб. СУОП включає в себе комплекс взаємопов'язаних заходів на виконання вимог законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці з метою забезпечення безпечних і здорових умов праці на робочих місцях.

СУОП передбачає підготовку, прийняття та реалізацію рішень щодо здійснення правових, організаційно-технічних, соціально-економічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Вимоги Положення про СУОП ПАТ «УкрСиббанк» є обов'язковими для виконання всіма посадовими особами (керівниками усіх рівнів) та спеціалістами Банку.

Об'єктом управління охороною праці є діяльність структурних підрозділів і відділень Банку по забезпеченню безпечних і здорових умов праці в них, на робочих місцях і Банку в цілому.

Управління охороною праці здійснюють:

- в Банку в цілому – Голова Ради Директорів;
- в структурних підрозділах – керівники структурних підрозділів;

- в відділеннях Банку – керівники відділень.

Організаційно-методичну роботу з управління охороною праці, оперативне керівництво, підготовку управлінських рішень та контроль за їх виконанням здійснює відділ охорони праці, який безпосередньо підпорядковано Голові Ради Директорів.

Нормативною основою системи управління охороною праці є:

- законодавство України про охорону праці;
- Кодекс законів про працю України;
- Державні нормативні акти з охорони праці (ДНАОП та ін.);
- нормативно-правові документи з питань охорони праці, затверджені в установленому порядку органами державного управління та нагляду;
- будівельні і санітарні норми та правила (ДБН, БНіП та ін.) в частині забезпечення вимог охорони праці та пожежної безпеки;
- нормативно-правові документи з охорони праці, прийняті в установленому порядку в Банку.

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи проходять за рахунок Банку інструктажі, навчання та перевірку знань з питань охорони праці, надання першої допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правил поведінки у разі виникнення аварії.

Організацію навчання та перевірки знань з питань охорони праці в Банку здійснює відділ охорони праці. Посадові особи до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз на три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань пожежної безпеки. Перевірка знань працівників з питань охорони праці проводиться за нормативно-правовими актами з охорони праці, додержання яких входить до їхніх функціональних обов'язків.

Спеціальне щорічне навчання і перевірку знань з питань охорони праці проходять посадові особи та інші працівники, зайняті на роботах, зазначених у Переліку робіт з підвищеною небезпекою та Переліку робіт, де є потреба у професійному доборі. Спеціальне навчання з питань охорони праці проводиться суб'єктом господарської діяльності, який отримав в установленому порядку

відповідний дозвіл.

Навчання і перевірку знань з питань охорони праці проходять: посадові особи Банку, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці; особи, відповідальні за технічний стан і безпечну експлуатацію машин, механізмів, обладнання підвищеної небезпеки; посадові особи, службові обов'язки яких пов'язані з: керівництвом та контролем за виконанням робіт з підвищеною небезпекою; будівництвом, експлуатацією, реконструкцією, технічним переоснащенням, консервацією та ліквідацією об'єктів підвищеної небезпеки. Позачергове навчання і перевірка знань посадових осіб, а також фахівців з питань охорони праці проводяться при переведенні працівника на іншу роботу або призначенні його на іншу посаду, що потребує додаткових знань з питань охорони праці.

Посадові особи, у тому числі фахівці з питань охорони праці Банку, якщо стався нещасний випадок (професійне отруєння) груповий або із смертельним наслідком, повинні протягом місяця пройти позачергове навчання і перевірку знань з питань охорони праці, якщо комісією з розслідування встановлено факт порушення ними вимог нормативно-правових актів з охорони праці.

Отже, управління охороною праці в ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється згідно Законів України та інших нормативно правових актів. Оскільки у відділенні ПАТ «УкрСиббанк» кількість працюючих становить 32 особи, то функції служби з охорони праці по сумісництву виконує керівник відділення чи заступник. Служби з охорони праці у відділенні немає, не створено наказ про призначення відповідального з охорони праці, але цим має займатися головний офіс. При влаштуванні на роботу кожен майбутній працівник проходить інструктаж з охорони праці, та підписує інструкцію про ознайомлення з охороною праці в банку. Прийшовши на практику, студент в першу чергу ознайомлюється з основними положеннями про особливості діяльності банку, умовами колективного договору, інструкціями з охорони праці та протипожежного інструктажу.

4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в ПАТ «УкрСиббанк»

Відповідно до теми дипломної роботи як об'єкт дослідження в розділі «Охорона праці» нами взято адміністративний відділ ПАТ «УкрСиббанк» у зв'язку з отриманням у даному відділі необхідної вихідної інформації для написання роботи.

Приміщення розташоване в панельному будинку на першому поверсі. У аналізованому приміщенні знаходиться 12 робочих місць, обладнаних комп'ютерами.

Плани приміщення представлені на рисунках 4.1. та 4.2.

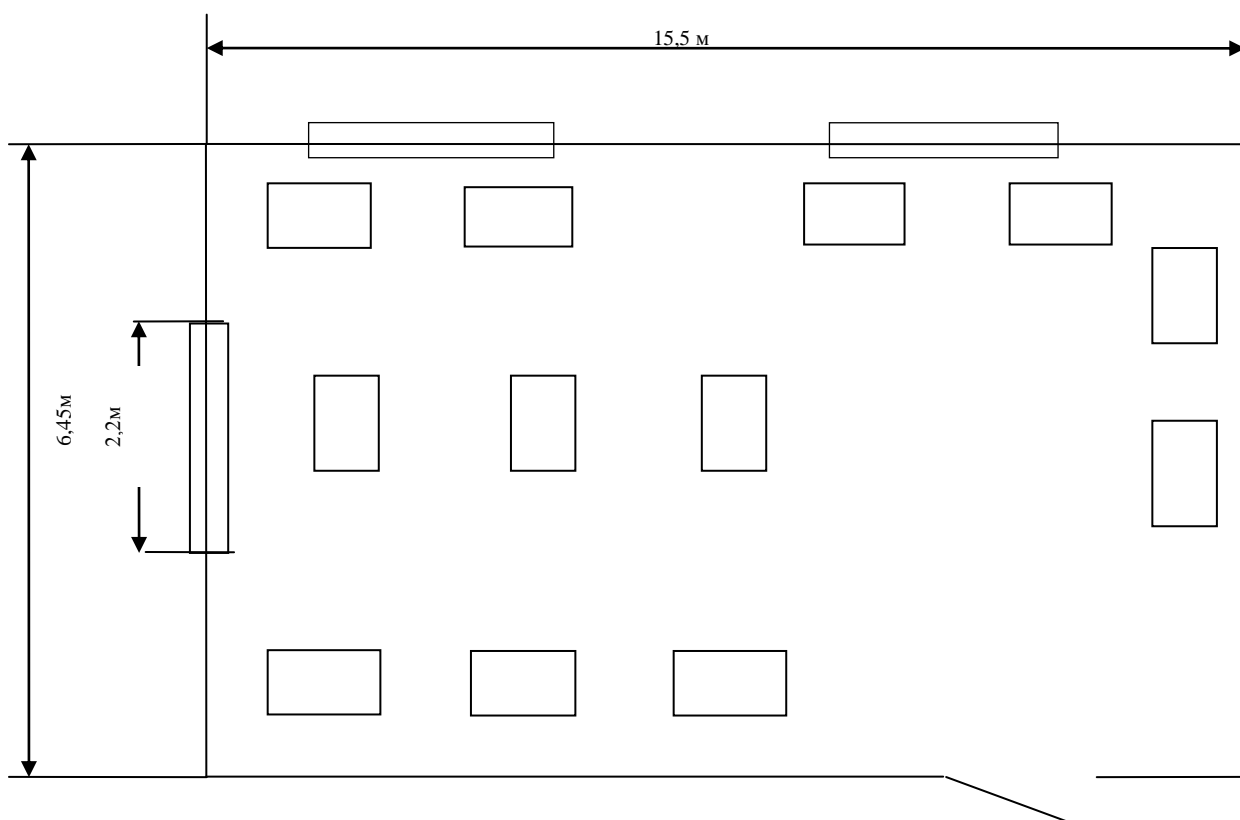

Рисунок 4.1 – План приміщення (вигляд зверху)

Загальна площа приміщення становить 100 м^2 , висота – 3,2 м. На кожного працівника приходиться $8,33 \text{ м}^2$, що відповідає нормам СНиП 2.09.04-87 [90].

Відповідно до цих норм, на кожного працівника повинне приходиться в управлінських приміщеннях не менш 4 м^2 робочої площі. Висота приміщення – не менше 2,5 м.

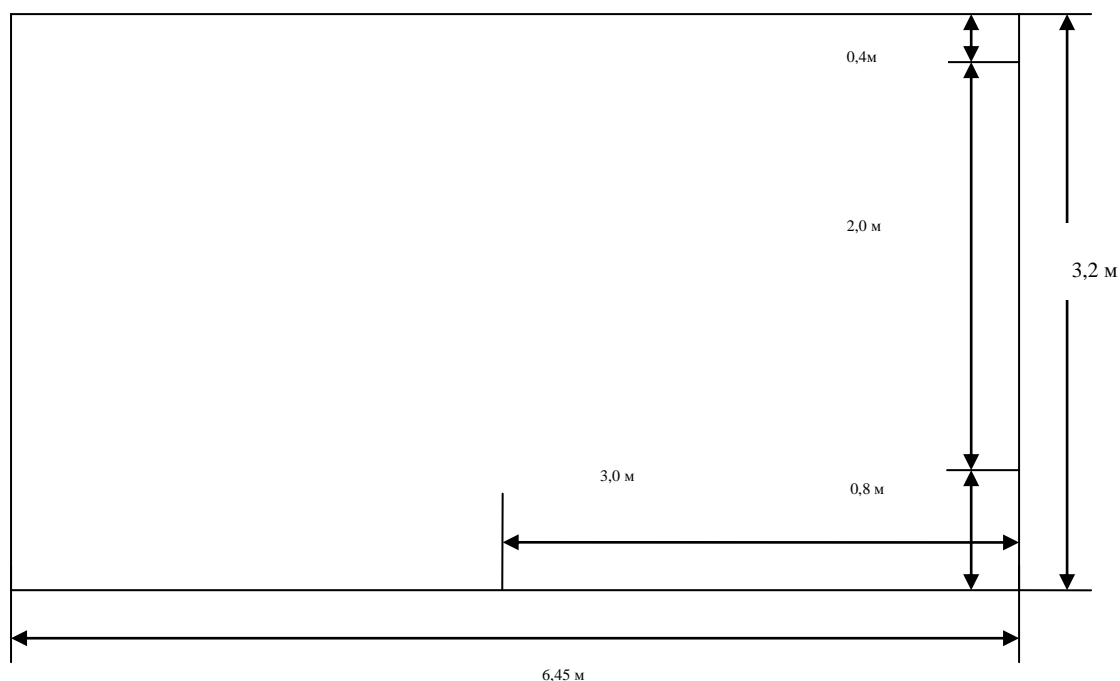

Рисунок 4.2 – План приміщення (вигляд збоку)

Всі отримані результати аналізу небезпечних та шкідливих факторів приміщення зведемо у таблиці 4.1.

У повітрі будь-якого приміщення майже завжди присутні умовно-патогенні бактерії і плісняві гриби.

Імовірність збільшення їх кількості в офісних приміщеннях пов'язана з параметрами мікроклімату (температура повітря, відносна вологість, наявність постійно вологих поверхонь) і з кількістю людей, які щодня перебувають на роботі або відвідують офіс.

Мікроорганізми стають особливо небезпечними для здоров'я при їх великому скупченні у повітрі, яке вдихається, або коли знижуються захисні властивості організму.

У сучасних містах мало хто з жителів може похвастатися гарним імунітетом, тому проблема мікробіологічного забруднення стає все більш гострою.

Таблиця 4.1 – Підсумкова таблиця значень параметрів

Найменування параметра	Значення параметра		Нормативний документ
	Фактичне	Нормоване	
Освітленість штучна, лк	301	300	СниП II-4-79
Значення КПО, %	0,4	1,0	СниП II-4-79
Повітрообмін, м ³ /год взимку влітку	1500	60	СниП 2.09.04-87
	339	60	СниП 2.09.04-87
Температура повітря, °С взимку влітку	17	21-23	ДСН 3.3.6.042-99
	24	22-24	ДСН 3.3.6.042-99
Відносна вологість повітря, % взимку влітку	65	<75	ДСН 3.3.6.042-99
	55	<60	ДСН 3.3.6.042-99
Швидкість переміщення повітря, м/с взимку влітку	0,047	<0,2	ДСН 3.3.6.042-99
	0,011	<0,2	ДСН 3.3.6.042-99

Активне розмноження мікроорганізмів і цвілевих грибів відзначається в офісних приміщеннях у наступних випадках:

- при знаходженні офісів в старих будинках (при загальній проблемі біопшкодження спора будівель, коли пліснявими грибами заражені стіни, і навіть під новими оздоблювальними матеріалами відбувається їх розмноження);
- в офісах, де велика кількість відвідувачів і погана система вентиляції. Кожна людина приносить собою з навколишнього середовища спори цвілевих грибів, бактерії. При поганому провітрюванні і підвищеній вологості бактерії отримують можливість для розповсюдження і розмноження;
- в приміщеннях з підвищеною вологістю повітря.

Отже, для поліпшення умов праці в досліджуваному приміщенні необхідно покращити природне освітлення шляхом застосування матеріалів, що підвищують відбиття світла від внутрішніх поверхонь приміщення, а також зняти сонцезахисні жалюзі. Можна також збільшити коефіцієнт запасу шляхом застосування скла, яке краще пропускає природне освітлення. Для зменшення надлишкового повітрообміну пропонуємо скоротити час провітрювання.

4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «УкрСиббанк»

Останні 10 років відзначається постійне збільшення інтенсивності техногенних випромінювань. Практично будь-яке робоче місце в офісі обладнане комп'ютером та іншої оргтехнікою. З кожним роком зростає енергоспоживання, збільшується навантаження на кабелі. У зв'язку з цим, збільшуються значення техногенних електромагнітних полів на робочих місцях. У той же час, різні будівлі (в тому числі бетонні конструкції) затримують природне геомагнітне поле землі, що благотворно позначається на здоров'ї людини. Таким чином, виникає електромагнітна дисгармонія з природою, що може стати причиною різних патологій.

Несприятливий вплив електромагнітних полів проявляється передусім у порушеннях нервової, імунної та ендокринної систем.

Повністю виключити вплив електромагнітних полів на робочому місці неможливо, однак, варто задуматися при збільшенні значень електромагнітного поля вище певного рівня. Електромагнітне поле, шкідливе для здоров'я людини можна визначити за допомогою звичайного монітора на основі електронно-променевої трубки.

Підвищений електромагнітний фон зустрічається в офісних приміщеннях в основному в наступних випадках:

- непередбачуване збільшення навантаження на електричний кабель

будівлі, що проходить поблизу робочих місць;

- наявність об'єктів, що є джерелами ЕМП. Наявність поблизу офісних приміщень ліній електропередач, розташування в офісних будівлях технологічного устаткування, трансформаторів, силових кабелів;
- неправильно організоване робоче місце: велика кількість включеної офісної техніки, безладно лежать дроти, не виключені невикористовувані прилади.

Виробнича діяльність людства, розвиток виробництв, хімічні забруднення призвели до різкого зменшення кількості легких іонів в повітрі, особливо негативних. Велике скупчення оргтехніки, моніторів і комп'ютерів в офісах руйнують корисні негативні аероіони в приміщеннях і генерують шкідливі позитивні іони. Природні аероіони розряджаються у фільтрах кондиціонерів і повітря виходить хоча і чисте, але «мертве». Навіть хімічно чисте повітря, що втратило такі свої фізичні властивості як іонізація стає менш стійким до несприятливих впливів. Відзначено, що люди, які подовгу працюють у таких приміщеннях, хворіють частіше. Аероіони, проникаючи в легені людини, заряджають кров, роблять клітини і тканини організму більш стійкими, тобто підвищують імунітет.

Дуже часто при створенні та організації робочих місць забувається, що для комфортних умов роботи важливі значення складових мікроклімату приміщення: температура повітря, відносна вологість, швидкість руху повітря, температура поверхонь, радіаційна температура. Людським організмом мікроклімат сприймається як багатофакторна функція, всі його компоненти знаходяться у взаємозв'язку один з одним. Певному поєднанню температури, вологості, швидкості руху повітря в приміщенні притаманні відповідні відчуття людини: комфортні або некомфортні. Так, наприклад тепле повітря з низькою вологістю (настільки часто властивий сучасним квартирах і офісах) висушує оболонки очей, рота, верхніх дихальних шляхів і може призвести до утворення тріщин слизових оболонок і кровотечі дрібних судин. І навпаки: тривале і часте перебування людей в умовах підвищеної вологості обтяжує перебіг багатьох

захворювань. Особливо чутливі до високої вологості хворі на гіпертонічну хворобу та атеросклероз. При високій вологості створюються сприятливі умови для зростання цвілі, хвороботворних бактерій у повітрі.

При роботі на персональних комп'ютерах мають місце наступні небезпечні й шкідливі виробничі фактори:

- фізичні: наявність шуму й вібрації;
- м'яке рентгенівське випромінювання;
- електромагнітне випромінювання;
- ультрафіолетове й інфрачервоне випромінювання;
- підвищене значення напруги в електричному колі;
- електростатичне поле між екраном і оператором;
- наявність пилу, озону, оксидів азоту;
- психофізіологічні статичні й динамічні перенапруги;
- перенапруга органа зору.

Монітор, робота якого заснована на використанні електронно-променевої трубки, являє собою джерело досить інтенсивного випромінювання у вигляді змінних електричних і магнітних полів із частотою від 60 Гц. Екран монітора також є джерелом слабого рентгенівського випромінювання, що виникає в результаті гальмування електронів об екран.

Тривалий вплив даного фактора на організм людини приводить до виникнення різних захворювань. При роботі з комп'ютером мають місце фактори психофізіологічної групи, серед яких найбільш значним є перенапруга органів зору. Нечітке зображення й мерехтіння екрана підвищують погрозу здоров'ю.

До шкідливих факторів також відноситься шум при роботі принтера або комп'ютера. Тривала дія шуму викликає зниження працездатності, прискорює розвиток зорового стомлення, підвищує витрати енергії, може поступово привести до втрати слуху й до глухоти.

Розглянуте приміщення по пожежній небезпеці у відповідності зі Сніп 2.01.02-85, відноситься до категорії В – пожежонебезпечні приміщення. У

приміщенні присутні наступні пожежонебезпечні матеріали й речовини: пластмаса, деревина, папір. У коридорах будинку вивішені «Плани евакуації людей при пожежі», де зазначені шляхи евакуації людей і місце розташування щитів з інвентарем для гасіння. У комплект щита входять вогнегасники, ящик з піском, гаки, лопати, лом і сокира.

Отже, несприятливий вплив електромагнітних полів проявляється передусім у порушеннях нервової, імунної та ендокринної систем. Повністю виключити вплив електромагнітних полів на робочому місці неможливо, однак, варто задуматися при збільшенні значень електромагнітного поля вище певного рівня. Дуже часто при створенні та організації робочих місць забувається, що для комфортних умов роботи важливі значення складових мікроклімату приміщення: температура повітря, відносна вологість, швидкість руху повітря, температура поверхонь, радіаційна температура. При роботі на персональних комп'ютерах мають місце певні небезпечні й шкідливі виробничі фактори.

Висновки до розділу 4

Управління охороною праці в ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється згідно Законів України та інших нормативно правових актів. Оскільки у відділенні ПАТ «УкрСиббанк» кількість працюючих становить 32 особи, то функції служби з охорони праці по сумісництву виконує керівник відділення чи заступник. Служби з охорони праці у відділенні немає, не створено наказ про призначення відповідального з охорони праці, але цим має займатися головний офіс. При влаштуванні на роботу кожен майбутній працівник проходить інструктаж з охорони праці, та підписує інструкцію про ознайомлення з охороною праці в банку. Прийшовши на практику, студент в першу чергу ознайомлюється з основними положеннями про особливості діяльності банку,

умовами колективного договору, інструкціями з охорони праці та протипожежного інструктажу.

Адміністративний відділ ПАТ «УкрСиббанк» розташований в панельному будинку на другому поверсі. У аналізованому приміщенні знаходиться 12 робочих місць, обладнаних комп'ютерами. Загальна площа приміщення становить 100 м², висота – 3,2 м. На кожного працівника приходиться 8,33 м², що відповідає нормам СНиП 2.09.04-87.

За безпекою ураження електричним струмом управлінське приміщення відділу належить до приміщень без підвищеної небезпеки ураження електричним струмом працюючих. Нечітке зображення й мерехтіння екрана підвищують погрозу здоров'ю. До шкідливих факторів також відноситься шум при роботі матричного принтера або комп'ютера.

Для поліпшення умов праці в досліджуваному приміщенні необхідно покращити природне освітлення шляхом застосування матеріалів, що підвищують відбиття світла від внутрішніх поверхонь приміщення, а також зняти сонцезахисні жалюзі. Можна також збільшити коефіцієнт запасу шляхом застосування скла, яке краще пропускає природне освітлення. Для зменшення надлишкового повітрообміну пропонуємо скоротити час провітрювання.

ВИСНОВКИ

Кредитний ризик апріорі супроводжує весь комплекс кредитних відносин, які виникають у процесі здійснення певної кредитної угоди та надання позики потенційному клієнтові банку. Кредитний ризик доцільно визначити у такий спосіб: це – кількісно оцінена можливість невідповідності очікуванням обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків, пов'язаних з поверненням тіла кредитів та відсотків за ними, у результаті цілеспрямованого або стихійного порушення порядку здійснення процесу банківського кредитування, яка призводить до зміни фінансового стану та динаміки розвитку банку. Кредитний ризик являє собою єдність окремих різновидів ризиків, що виділяються залежно від характеру причин їх виникнення та напрямів прояву в процесі банківського кредитування.

Нами визначено, що важливою складовою процесу управління кредитним ризиком є моніторинг останнього, під яким пропонуємо розуміти процедуру систематичного відстежування, ідентифікації, оцінки і аналізу зміни даних про стан кредитного ризику на рівні кредитного портфелю банку, індивідуального позичальника та показників кредитного ризику з метою оптимізації кредитного ризику та оцінювання якості й ефективності, управління та контролю, динаміки та прогнозування розвитку кредитної діяльності.

Нами з'ясовано, що методологія управління кредитним ризиком передбачає розподіл елементів моніторингу останнього між окремими етапами процесу управління. На основі ідентифікації кредитного ризику формується якісна оцінка (рейтинг) кредитного ризику. Серед усіх елементів моніторингу кредитного ризику універсальний характер, з позиції важливості для повноцінної реалізації процесу управління, має елемент аналізу. Ідентифікувавши потенційні ризикові події, можна переходити до

безпосередньої оцінки ймовірних наслідків настання виявлених кредитних ризиків.

Крім формування впорядкованої організаційної структури, яким є розподіл функцій та формування зв'язків між підрозділами банку, в процесі моніторингу кредитного ризику важливими є також управлінські рішення щодо організації і кадрового забезпечення відповідних процедур. Ми визначили, що організаційна функція моніторингу кредитного ризику передбачає також формування необхідного інформаційно-нормативного забезпечення.

В загальному випадку, до процесу моніторингу кредитного ризику мають бути залучені такі функціональні та структурні підрозділи банку: спостережна рада – у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду; правління банку – у межах своїх повноважень та відповідальності перед спостережною радою банку, вкладниками/контрагентами та органами банківського нагляду; підрозділ з ризик-менеджменту – у межах своїх функцій щодо виявлення, кількісної та якісної оцінки, контролю та моніторингу ризиків; бек-офіси – у межах своїх функцій контролю за дотриманням встановлених вимог; фронт-офіси – у межах своїх функцій прийняття банком ризиків у рамках доведених повноважень.

Нами дійдено висновків, що, порівняно з темпами зростання загального обсягу пасивів по I групі банків, темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж в цілому по банківській системі. Проведений аналіз власного капіталу довів, що за визначений період він зменшився у першу чергу за рахунок зменшення статутного капіталу. Щодо структури балансового капіталу, то переважаючу роль у ній на протязі періоду дослідження продовжував займати статутний капітал.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу зобов'язань по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу пасивів ПАТ

«УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Порівняно з темпами зростання загального обсягу активів по I групі банків, спостерігаємо що темпи зміни загального обсягу активів ПАТ «УкрСиббанк» менші, ніж по I групі банків, і менші, ніж по в цілому по банківській системі.

Підсумовуючи аналіз всіх вище наведених показників, можна охарактеризувати фінансовий стан ПАТ «УкрСиббанк» як задовільний, про що свідчить поступове збільшення показників ефективності діяльності, фінансової стійкості та ліквідності.

У ПАТ «УкрСиббанк» моніторинг кредитного ризику визначають як комплекс дій банку по отриманню та аналізу інформації по клієнту та кредитній угоді протягом строку дії кредитного договору. Моніторинг дозволяє оперативно реагувати на виникаючі ризики виконання зобов'язань позичальником по кредитній операції та знижує обсяг проблемних кредитів.

Моніторинг кредитної угоди включає: моніторинг виконання позичальником умов кредитної угоди, в першу чергу – своєчасності розрахунків по кредиту та відсоткам; моніторинг фінансового стану на підставі наданої фінансової інформації (звітності); моніторинг цільового використання кредитних коштів, досягнення запланованих показників бізнес-плану /техніко-економічного обґрунтування позичальника; моніторинг забезпечення; моніторинг нефінансової інформації (юридичні аспекти, репутація позичальника, інше).

У банку в процес моніторингу кредитного ризику задіяно наступні комітети: комітет по управлінню активами та пасивами банку; продуктово-тарифний комітет; кредитні комітети; комітет по роботі з клієнтами в статусі «особлива увага» та «сумнівний»; управління менеджменту активами та пасивами (УМАП); казначейський департамент; департамент ризик-менеджменту (ДРМ).

На підставі інформації, що міститься у кредитній заявці, наданій бізнес-підрозділами, а також інформації про благонадійність і репутацію клієнта, наданій Департаментом безпеки та інформації про юридичні ризики, що можуть виникнути у процесі кредитування, наданій Юридичним Департаментом, ДРМ визначає рівень платоспроможності клієнта та ймовірність його дефолту і передає своє заключення на розгляд кредитного комітету разом з оцінкою ризиків кредитної операції, рівня відшкодування з огляду на надане забезпечення та рекомендаціями щодо встановлення або зміну лімітів кредитування.

Управлінський облік в процесі моніторингу кредитного ризику в ПАТ «УкрСиббанк» ведеться з метою забезпечення керівництва банку та його підрозділів оперативною фінансовою і нефінансовою інформацією у визначеній ними формі для планування, оцінки, контролю й використання своїх ресурсів.

Нами з'ясовано, що процес присвоєння рейтингу того чи іншого контрагента здійснюється в рамках рейтингової системи. Під рейтинговою системою оцінки кредитного ризику нами розуміється комплекс взаємодіючих елементів, що дозволяють оцінити рівень кредитного ризику контрагента за допомогою інтегрального показника, що відображає його ранг за заданою шкалою рейтингової оцінки. Концептуальна модель рейтингової системи оцінки кредитного ризику ПАТ «УкрСиббанк» включає в себе універсальний та специфічний блоки. Специфічний блок враховує галузеву специфіку контрагента для трьох галузей: торгівлі, виробничих компаній і компаній, що займаються наданням нерухомості в оренду. Нами виділено складові елементи специфічного блоку для різних галузей.

Слід зауважити, що однією з проблем при побудові вказаних рейтингових систем є обмежений обсяг накопичених українськими комерційними банками статистичних даних в розрізі контрагентів та галузевих особливостей їх діяльності. Ми підкреслюємо, що впровадження внутрішніх рейтингових систем оцінки кредитного ризику позичальника має повноцінну основу для розвитку при наявності відповідного нормативного забезпечення.

Для вибору переліку якісних параметрів оцінки кредитного ризику контрагента, що працює в конкретній галузі економіки, доцільно визначити індикатори ефективності діяльності підприємства і ключові параметри, що характеризують стабільність його діяльності в галузі.

Інтегрування в економіко-математичну модель диверсифікації елемента експертної оцінки надмірної диверсифікації дозволяє більш точно визначити оптимальну глибину диверсифікації, сприяє вирішенню проблеми відсутності необхідної статистичної бази в банківській установі у частині виникнення ризику надмірної диверсифікації. Запропонована експертна система оцінки кредитів може бути доповнена альтернативними кредитними класифікаціями, які прийняті в конкретному банку і враховують специфіку класифікації його кредитних продуктів. При цьому, отримані бальні оцінки можливо додатково зважувати на відповідні вагові коефіцієнти, які розраховані з урахуванням значущості кредитів для даного банку, тобто, виходячи з частки тих або інших кредитів на балансі банку (для підрозділу 1), основної галузевої спрямованості кредитування в банку (для підрозділу 2) і т.д.

Управління охороною праці в ПАТ «УкрСиббанк» здійснюється згідно Законів України та інших нормативно правових актів. Оскільки у відділенні ПАТ «УкрСиббанк» кількість працюючих становить 32 особи, то функції служби з охорони праці по сумісництву виконує керівник відділення чи заступник. Служби з охорони праці у відділенні немає, не створено наказ про призначення відповідального з охорони праці, але цим має займатися головний офіс. При влаштуванні на роботу кожен майбутній працівник проходить інструктаж з охорони праці, та підписує інструкцію про ознайомлення з охороною праці в банку. Прийшовши на практику, студент в першу чергу ознайомлюється з основними положеннями про особливості діяльності банку, умовами колективного договору, інструкціями з охорони праці та протипожежного інструктажу.

Адміністративний відділ ПАТ «УкрСиббанк» розташований в панельному будинку на другому поверсі. У аналізованому приміщенні

знаходиться 12 робочих місць, обладнаних комп'ютерами. Загальна площа приміщення становить 100 м^2 , висота – 3,2 м. На кожного працівника приходить 8,33 м^2 , що відповідає нормам СНиП 2.09.04-87.

За безпекою ураження електричним струмом управлінське приміщення відділу належить до приміщень без підвищеної небезпеки ураження електричним струмом працюючих. Нечітке зображення й мерехтіння екрана підвищують погрозу здоров'ю. До шкідливих факторів також відноситься шум при роботі матричного принтера або комп'ютера.

Для поліпшення умов праці в досліджуваному приміщенні необхідно покращити природне освітлення шляхом застосування матеріалів, що підвищують відбиття світла від внутрішніх поверхонь приміщення, а також зняти сонцезахисні жалюзі. Можна також збільшити коефіцієнт запасу шляхом застосування скла, яке краще пропускає природне освітлення. Для зменшення надлишкового повітрообміну пропонуємо скоротити час провітрювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни [Текст] / А. П. Альгин. – М. : Дело, 1989. – 187 с. ISBN 5-244-00221-X .
2. Арсанукаева А. С. Кредитный мониторинг как система управления кредитным риском [Текст] / А. С. Арсанукаева // Финансовый менеджмент. – 2008. – № 1. – С. 85–91.
3. Асамбаев Н. Оценка, анализ, измерение и управление рисками [Текст] / Н. Асамбаев // Управление риском. – 2002. – № 1. – С. 9–18. ISBN 5-87852-094-X
4. Банківський менеджмент : підручник / О. А. Кириченко, В. І. Міщенко, В. П. Щербань та ін. ; за ред. О.А. Кириченка. - К. : Знання, 2005. – 831 с.
5. Бедрий, Я. І. Охорона праці [Текст] : Навчальний посібник / Я. І. Бедрий. – К.: ЦУЛ, 2011. – 322 с. ISBN 966-8340-31-0
6. Беляков А. В. Кредитный риск: оценка, анализ, управление [Текст] / А. В. Беляков, Е. В. Ломакина // Финансы и кредит. – 2000. – № 9. – С. 20–28.
7. Благодир Я. Я. Управління кредитними ризиками на основі удосконалення їх оцінки [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / Я. Я. Благодир – Львів : ЛНУ, 2006 – 24 с. ISBN 5-94723-967-1. 2.
8. Бордакова М.В. Особенности построения внутренних моделей рейтинговой системы оценки кредитного риска корпоративных заемщиков [текст] / М.В. Бордакова // Банковские услуги. – 2012. – № 8. С. 9-21 (1,33 п.л.).
9. Буздалин А. В. Кредитный риск как мера субъективной уверенности [Электронный ресурс] / А. В. Буздалин. – Режим доступа: http://www.buzdalin.ru/text/Credit_Risk.pdf. – 15.03.2011 г. – Заглавие с экрана.
10. Бушуева, И. Алгоритм диверсификации кредитов коммерческого банка [Текст] / И. Бушуева, В. Демьяненко // Банковское дело. – 2000. – № 6. – С. 20–22. ISBN 978-5-91290-128-7

11. Васюренко, П. Банківський менеджмент [Текст] : навч. посіб. / П. Васюренко, В. В. Зянько. – Вінниця: ВНТУ. – 2007 – 148 С. – ISBN 966-580-096-5. – С.70.
12. Васюренко, О. В. Банківські операції [Текст] : Навчальний посібник. – К.: Т-во «Знання», 2005. – 242 с. – ISBN 966-572-380-2.
13. Васюренко, О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст] : Навч. посіб. / О. В. Васюренко, К.О. Волохата. – К.: Знання, 2006. – 463 с. – ISBN 966-4567-432-12.
14. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
15. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком [Текст] : навч.-метод. посіб. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с. ISBN 978 611 01 0211 7
16. Вітлінський В. В. Кредитний ризик комерційного банку [Текст] / В. В. Вітлінський. – К. : Знання, 2000. – 251 с. ISBN:978-966-368-041-5. 6.
17. Вітлінський В. Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка [Текст] / В. Вітлінський, О. Пернарівський // Банківська справа. – 1997. – № 5. – С. 63–66. ISBN 978 611 01 0211 7
18. Вітлінський В. Поглиблений кількісний аналіз кредитоспроможності позичальника як засіб зниження кредитного ризику [Текст] / В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, Я. Наконечний, О. Пернарівський // Банківська справа. – 1998. – № 6. – С. 45–49. ISBN 5-7749-0200-5.
19. Глущенко В. В. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины [Текст] / В. В. Глущенко, В. А. Фурсова. – Х. : ХНУ, 2007. – 275 с. ISBN 5-7749-0200-5. 14
20. Глущенко В. В. Фінансові ризики комерційного банку [Текст] / В. В. Глущенко, А. І. Граділь. – Х. : ХНУ, 2007. – 202 с.
21. ГОСТ 12.1.004-91 ССБТ. Пожарная безопасность [Електронний ресурс] Общие требования: / Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа <http://vsegost.com/Catalog/32/3254.shtml>. - Назва з екрану.

22. ГОСТ 12.1.005-88 ССБТ. Общие санитарно – гигиенические требования к воздуху рабочей зоны [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/15/1583.shtml>

23. ГОСТ 12.0.002-80 ССБТ. Основные понятия. Термины и определения [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/23/23141.shtml>.

24. ГОСТ 12.0.003-74 ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/41/41131.shtml>.

25. ГОСТ 12.1.003-83 ССБТ. Шум. Общие требования безопасности [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/80/803.shtml>.

26. ГОСТ 12.1.009-76 ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/34/34276.shtml>.

27. ГОСТ 12.1.019-79 ССБТ. Электробезопасность. Общие требования [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/14/14408.shtml>.

28. ГОСТ 12.1.033-81 ССБТ. Пожарная безопасность. Термины и определения [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/39/39663.shtml>.

29. ГОСТ 12.2.033-78 ССБТ. Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования [Электронный ресурс]: Система стандартов безопасности труда. - Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/15/15210.shtml>.

30. Гринько, О. Л. Управління кредитним ризиком банку на основі методу диверсифікації [Текст] / О. Л. Гринько, В. В. Хохлов, Г. С. Корягіна // Світ фінансів. – 2008. – № 3. – С. 99–105.

31. Грудзевич, У. Я. Аналіз банківської діяльності [Текст]: навчальний посібник / У. Я. Грудзевич; НБУ. – К. : УБС НБУ, 2007. – 222 с. – ISBN 966-346-039-3. ISBN 966-7668-32-0

32. Грушко В. І. Управління фінансовими ризиками [Текст] / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, Р. В. Пікус. – Київ : Інститут економіки та права “Крок”, 2000. – 168 с. **ISBN** 978-966-8958-85-4

33. Гуржій Н. М. Управління маркетинговою діяльністю підприємств в умовах ринкової економіки [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н. М. Гуржій; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. – Донецьк, 2007. – 19 с. **ISBN** 966-642-186-0

34. Долин, П.А. Справочник по технике безопасности. – 5 –е издание перераб. и доп. [Текст] / Долин П.А. – М: Энергоиздат, 1985. – 800с.

35. Ермасова Н. Б. Управление кредитными рисками в банковской сфере [Текст] / Н. Б. Ермасова // Финансы и кредит. – 2004. – № 4. – С. 16–20.

36. Євтух О. Типові ризики іпотечного капіталу та управління ними [Текст] / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2001. – № 11 – С. 42–45.

37. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків [Текст] / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : “Університетська книга”, 2007. – 523 с.

38. Заруба, О. Д. Банківський менеджмент і аудит [Текст]. – К.: Лібра, 2006. – 218 с. – **ISBN** 966-782-571.

39. Заруба, О. Д. Фінансовий менеджмент у банках [Текст]. – К.: Знання, 2004. – 172с. – **ISBN** 966-444-511-19.

40. Ибраимова А. Управление кредитным риском коммерческого банка в современных условиях [Текст] / А. Ибраимова // Проблемы материальной культуры. – (Серия “Экономические науки”). – С. 43–46. **ISBN** 978-966-8958-85-4

41. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском [Текст] / С. Н. Кабушкин. – М. : Новое издание, 2004. – 336 с. **ISBN** 5-98119-126-0

42. Кейнс Дж. М. Избранные произведения [Текст] : пер. с англ. / [Кейнс Дж. М.] ; предисл., коммент., сост. А. Г. Худокормов. – М. : Экономика, 1993. – 543 с. **ISBN** 978-5-93255-302-2

43. Кириченко, О.А. Банківський менеджмент [Текст] / О. А. Кириченко. – К.: Знання-прес, 2002. – С.72. **ISBN** 966-7767-50-7

44. Ковалев П. П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками [Текст] / П. П. Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2005. – № 4. – С. 12–21. **ISBN** 978-966-8958-85-4

45. Ковальов О. П. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації [Текст] / О. П. Ковальов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2. – С. 63–70. **ISBN** 978-966-8958-30-4

46. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – 01.04.2012. – Назва з екрану.

47. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку [Текст] : навч. посіб. / С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. – Суми : Університетська книга, 2003. – 734 с. **ISBN** 978-966-8958-31-1

48. Колодізев, О. М. Фінансовий менеджмент у банках : концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері [Текст] : Навчальний посібник / О. М. Колодізев, І. М. Чмутова. – Х.: ИНЖЕК, 2004. – 408 с. – **ISBN** 966-333-19. – С.199.

49. Копбаева Г. Ш. Управление кредитными рисками [Текст] / Г. Ш. Копбаева // Деньги и кредит. – 2002. – № 1. – С. 48–51.

50. Кох, Тимоти У. Управление банком [Текст] : пер. с англ. В 5 кн., в 6 ч. Ч. II / Тимоти У. Кох. – Уфа : Спектр, 2003. – 164 с.

51. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 86 с.

52. Кунцевич, В. О. Аналіз сучасного методологічного забезпечення оцінки ризиків, пов'язаних із кредитуванням підприємств [Текст] / В. О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 80–86.

53. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности [Текст] / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 224 с.

54. Любунь, О. С. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. С. Любунь, В. І. Грушко. – К.: Слово, 2004. – 296 с. – ISBN 966-999-523-1.

55. Маршалл, Джон Ф. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям [Текст]: пер. с англ. / Джон Ф. Маршалл, Випул К. Бансал. – М.: Инфра-М, 1998. – 784 с.

56. Мещеряков, А.А. Фінансовий менеджмент у банках [Текст] : Навчальний посібник / А. А. Мещеряков, Л. В. Лисяк. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208с. – ISBN 966-324-478-11.

57. Мещеряков, А. А. Організація діяльності комерційного банку [Текст]: Навчальний посібник / А. А. Мещеряков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 608 с. – ISBN 966-357-547-14.

58. Мороз, А.М. Банківські операції : Підручник. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.

59. Мороз, А. М. Енциклопедія банківської справи [Текст] / Під ред. д.е.н., проф. Мороза А. М. – К.: Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.

60. Омелянович, Л.О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : навчальний посібник / Л.О. Омелянович. – Донецьк: Дон ДУЕТ, 2006. – 209 с.

61. Офіційний сайт ПАТ «УкрСиббанк» : Режим доступу <http://www.ukrsibbank.com/uk/pid8586/financial-reports.html>

62. Павлюк С. Кредитні ризики та управління ними [Текст] / С. Павлюк // Фінанси України. – 2003. – № 11. – С. 105–111.

63. Парасій-Вергуненко, І. М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: Навчально-методичний посібник / Мін-во освіти і науки України; КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.

64. Пернарівський О. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків [Текст] / О. Пернарівський // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 44–48.

65. Подольчак Н. Ю. Класифікація ризиків та методи їх зниження [Текст] / Н. Ю. Подольчак // Вісник Національного університету “Львів. політехніка”. – 2002. – № 457. – С. 23–32.

66. Потійко Ю. Теорія та практика управління різними видами ризиків у комерційних банках [Текст] / Ю. Потійко // Вісник НБУ. – 2004. – № 4. – С. 58–60.

67. Примостка Л. О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління [Текст] / Л. О. Примостка // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 118–125. ISBN 978-966-8958-85-4

68. Примостка, Л. О. Фінансовий менеджмент в банку / [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Примостка; Мін-во освіти і науки України; КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2003. – 468 с. – ISBN 966-574-233-7.

69. Притоманова О. М. Моделювання кредитного ризику комерційного банку на основі нейронечітких технологій [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання” / О. М. Притаманова. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – 20 с.

70. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України [із змінами та доповненнями]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=212114&p=1258284687440561> – 23.02.2011. – Назва з екрану.

71. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення [Електронний ресурс] : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – 01.04.2012. – Назва з екрану.

72. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [Електронний ресурс] : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV, зі змін. та доп. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – 01.04.2012. – Назва з екрану.

73. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного Банку України від

25.01.2012 № 23, зі змін. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15). – 15.09.2013. – Назва з екрану.

74. Про об'єкти підвищеної небезпеки [Електронний ресурс] : Закон України від 17.12.1993 № 3745-ХІІ, зі змін. та доп. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15). – 01.04.2012. – Назва з екрану.

75. Про охорону праці [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.1992 № 2694-ХІІ, зі змін. та доп. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15). – 01.04.2012. – Назва з екрану.

76. Про пожежну безпеку [Електронний ресурс] : Закон України від 17.12.1993 № 3745-ХІІ, зі змін. та доп. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15). – 01.04.2012. – Назва з екрану.

77. Пустовалова Т. А. Теория и практика управления кредитным риском коммерческого банка [Текст] / Т. А. Пустовалова // Вестник СПбГУ. – 1998. – Вып. 4 (№ 26). – С. 127–131. – Сер. 5.

78. Раєвська Т. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків [Текст] / Т. Раєвська // Вісник НБУ. – 2005. – № 8. – С. 9–14.

79. Риск-менеджмент инноваций [Текст] : монографія / Т. А. Васильева, О. Н. Диденко, А. А. Епифанов [и др.]. – Сумы : Деловые перспективы, 2005. – 260 с. – ISBN 966-96545-0-5.

80. Романов В. С. Классификация рисков: принципы и критерии [Электронный ресурс] / В. С. Романов. – Режим доступа : <http://www.alllinks.ru/articles/business/66/>. – 12.11.09 р. – Заглавие с экрана.

81. Роуз, П.С. Банковский менеджмент: Предоставление финансовых услуг [Текст] : пер. с англ. / П.С. Роуз. – М.: Дело Лтд., 1995. – 743 с.

82. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : “Університетська книга”, 2007. – 314 с.

83. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень ДСН 3.3.6.042-99

84. Серебрякова Е. А. Управление кредитными рисками коммерческого банка [Текст] / Е. А. Серебрякова // Вестник СевКавГТУ. – 2003. – № 3 (11). – С. 110–114. – (Серия “Экономика”).

85. Синки, Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] : пер. с англ. / Дж.Ф. Синки. – М.: Catallaху, 1994. – 937 с.

86. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг [Текст] / Дж. Синки. – Изд. 2-е., перераб. и доп. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1024 с. – ISBN 5-9614-0344-0.

87. Слобода Л. Я. Роль та функції кредитних ризиків у банківській діяльності [Текст] / Л. Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 128–137.

88. Словарь финансовых терминов [Текст] : пер. с англ. – М. : Нимфа М, 1998. – 68 с.

89. Слов'янська, Н. Г. Банківські операції [Текст] : підручник / Н. Г.Слов'янська; ред. В. І. Міщенко. – К. : Знання, 2006. – 727 с. - (Вища освіта XXI століття). – ISBN 966-8148-27-4.

90. СНИП 2.09.04-87. Административные и бытовые здания и сооружения. Затверджені постановою Держбуду СРСР від 30 грудня 1987 р. № 313.

91. СНИП II-4-79. Естественное и искусственное освещение. Затверджені Постановою Держбуду СРСР від 27 червня 1979 р. № 100.

92. СНИП 2.04.05-91. Отопление, вентиляция и кондиционирование. Затверджені постановою Держбуду СРСР від 28 листопада 1991 р. № 46.

93. СНИП 2.01.02-85. Противопожарные нормы. Затверджені постановою Держбуду СРСР №1 від 24 квітня 1991 р. № 22.

94. Соколинская Н. Э. Кредитные риски в российском банковском секторе: факторы и менеджмент [Текст] / Н. Э. Соколинская // Банковские услуги. – 2006. – № 5. – С. 2–29.

95. Струченкова Т. Современные подходы к регулированию банковских рыночных рисков [Текст] / Т. Струченкова // Банковское дело. – 2004. - № 6. – С. 21–26. ISBN 985-461-292-9

96. Фінкельштейн О. Б. Фінансові ризики у системі банківських ризиків [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 “Фінанси, грошовий обіг і кредит” / О. Б. Фінкельштейн. – К. : КНЕУ, 2001. – 24 с.

97. Фурсова В. А. Управління фінансовими ризиками в комерційних банках України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.02.03 “Організація управління, планування й регулювання економікою” / В. А. Фурсова. – Х. : ХНУ, 2006. – 22 с. ISBN 978-966-8958-28-1

98. Хохлов Н. В. Управление риском [Текст] : учеб. пособ. / Н. В. Хохлов. – М. : Юнити-Дана, 2001. – 239 с. – ISBN 5-238-00119-3.

99. Энциклопедия финансового риск-менеджмента [Текст] / под ред. А. А. Лобанова и А. В. Чугунова. . – Изд. 2-е., перераб. и доп. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 878 с. – ISBN 5-9614-0285-1.

100. Яворський Р. Розвиток банківської системи в Україні [Текст] / Р. Яворський // Матеріали досліджень переможців всеукраїнського конкурсу “Економічні реформи в Україні”. – Київ, 1999. – 244 с.

101. Basel Committee on Banking Supervision – The New Basel Capital Accord : consultative document [Electronic resource] / Basel : Bank for International Settlements, 2001. – Access : www.oenb.at/en/img/nbca_total_tcm1613392.pdf. – Title from the screen.

102. Braess Paul. Versicherung und Riziko [Text] / Paul Braess. – Wiesbaden: Betriebswirtschaftlicher Verlag dr. Th. Gabler, 1960. – 151 s.

103. Dimakos X. K. Integrated Risk Modelling [Text] / X. K. Dimakos, Aas K // Statistical Modelling. – 2004. – № 4. – P. 265–277.

104. Duffie D. Innovations in Credit Risk Transfer: Implications for Financial Stability [Text] / Duffie D // Stanford University, Draft: July 2, 2007. – 47 p.

105. Gastineau G. L., Kritzman M. P. Dictionary of Financial Risk Management. – Access : www.amex.com/servlet/AmexFnDictionary. – 15.11.2010. – Title from the screen.

106. Gunter Loffler. Avoiding rating bounce: Why rating agencies are slow to react to new information / Gunter Loffler. – Access : www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B6V8F4D0Y5691&_user=10&_coverDate=03%2F01%2F2005&_rdoc=1&_fmt=high&_orig=search&_sort=d&_docanchor=&view=c&_acct=C000050221&_version=1&_urlVersion=0&_userid=10&md5=3a28317fbb96315a2427600fc1181ca6. – 15.11.2009 p. – Title from the screen.

107. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework [Electronic resource] / Basle Committee on Banking Supervision. – Access : // www.bis.org. – 15.11.2010. – Title from the screen.

108. Kuritzkes A. What we know, don't know and can't know about bank risk: a view from the trenches [Text] / A Kuritzkes, T. Schuermann // Princeton University Press, Draft: September 2007, This Print: March 23, 2008. – 58 p.

ДОДАТКИ

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Ступінь складності в залежності від виду кредиту, що надається

Рахунок	Вид кредиту, що надається	Ступінь складності
20	Кредити, що надані суб'єктам господарювання	X
201	Кредити, надані за операціями РЕПО суб'єктам господарювання	...
202	Кредити, надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання	...
206	Кредити в поточну діяльність, надані суб'єктам господарювання	...
207	Кредити в інвестиційну діяльність, надані суб'єктам господарювання	...
208	Іпотечні кредити, надані суб'єктам господарювання	...
21	Кредити, надані органам державної влади	X
210	Кредити, надані органам державної влади	...
211	Кредити, надані органам місцевого самоврядування	...
212	Іпотечні кредити, надані органам державної влади	...
213	Іпотечні кредити, надані органам місцевого самоврядування	...
22	Кредити, надані фізичним особами	X
220	Кредити на поточні потреби, надані фізичним особам	...
221	Кредити в інвестиційну діяльність, надані фізичним особам	...
222	Кредити, надані за врахованими векселями фізичним особам	...
223	Іпотечні кредити, надані фізичним особам	...

Який необхідно, на Вашу думку, встановити ваговий коефіцієнт (d_1) =
 ___???

Таблиця Д.2 – Ступінь складності в залежності від виду економічної діяльності, в яку надається кредит

№ з/п	Вид економічної діяльності	Ступінь складності
1	Сільське господарство	...
2	Послуги, пов'язані з рибним господарством	...
3	Будівництво	...
4	Готелі і ресторани	...
5	Наземний транспорт	...
6	Операції з нерухомістю	...
7	Торгівля транспортними засобами і їх ремонт	...
8	Освіта	...
9	Охорона здоров'я і соціальна допомога	...
10	Діяльність в сфері розваг, організація відпочинку населення	...

Який необхідно, на Вашу думку, встановити ваговий коефіцієнт (d_2) = ___???

Таблиця Д.3 – Ступінь складності в залежності від строку кредитування

№ з/п	Вид кредитування у відповідності зі строком	Позичальник	Ступінь складності
1	Короткострокове кредитування	Фізична особам	...
2		Суб'єкт господарювання	...
3		Органи державної влади	...
4	Довгострокове кредитування	Фізична особам	...
5		Суб'єкт господарювання	...
6		Органи державної влади	...

Який необхідно, на Вашу думку, встановити ваговий коефіцієнт (d_3) = ___???

Таблиця Д.4 – Ступінь складності іпотечних, інвестиційних і споживчих кредитів

Вид кредита	Ступінь складності
Іпотечні кредити	
Іпотечний земельний кредит	...
Іпотечний житловий кредит	...
Іпотечний промисловий кредит	...
Іпотечний комерційний кредит	...
Інвестиційні кредити	
Кредит на модернізацію існуючих виробничих ліній	...
Кредит для реалізації нових інвестиційних проектів	...
Кредит на розширення існуючого виробництва	...
Кредит для задоволення потреб державних органів управління	...
Споживчі кредити	
Кредити на поточні потреби	...
Автокредитування	...
Інші споживчі кредити на поточні потреби, заставою за якими є іпотека	...

Який необхідно, на Вашу думку, встановити ваговий коефіцієнт (d_4) = ___???

Проставте ваговий коефіцієнт (ступінь значимості) для кожної таблиці (внизу таблиць).

Додаток Є

Таблиця Є.1 – Нормативно-правова база з питань ОПБНС (станом на 01.09.2013 р.)

№ п.п.	Нормативно-правові акти (Закони, накази, Положення, інструкції тощо), що повинні бути на підприємстві (установі, організації)	Відмітка про наявність	Відмітка про відповідність чинному законодавству	Висновки/ Коментарі
1	Програма (текст) вступного інструктажу з охорони праці та тексти інструктажу на робочих місцях.	+	+	Відповідає
2	Положення про систему управління охороною праці (СУОП).	+	+	Відповідає
3	План локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій.	+	+	Відповідає
4	Журнали:			Відповідає
	реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами (форма Н-Н); реєстрації нещасних випадків, що сталися з працюючими на виробництві (Форма Н-1, Н-5, НПВ); обліку повідомлень про нещасний випадок; обліку професійних захворювань (отруень); обліку об'єктів підвищеної небезпеки; реєстрації інструкцій з охорони праці у закладі освіти; обліку видачі інструкцій з охорони праці у закладі освіти; реєстрації вступного інструктажу з питань охорони праці; реєстрації протоколів лабораторних досліджень умов праці.	+	+	Відповідає
5	Інструкції з охорони праці (перші примірники).	+	+	Відповідає
6	Акти реєстрації нещасних випадків, що сталися з вихованцями, учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами за формою Н-Н.	+	+	Відповідає

Продовження таблиці Є.1

7	Акти розслідування нещасних випадків, професійних захворювань і аварій з працюючими на виробництві за формами Н-1, Н-5. НПВ.	+	+	
8	Акти розслідування професійних захворювань за формою П-4.	+	+	Відповідає
9	Карта обліку професійного захворювання (отруєння).	+	+	Відповідає
10	Матеріали розслідування нещасних випадків (повідомлення), професійних захворювань (перші примірники).	+	+	Відповідає
11	Приписи органів державного нагляду, накази та заходи щодо їх виконання.	+	+	Відповідає
12	Приписи фахівців служби охорони праці.	+	+	Відповідає
13	План роботи служби охорони праці.	+	+	Відповідає
14	Протоколи перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб підприємства.	+	+	Відповідає
15	Протоколи лабораторних досліджень атестації робочих місць за умовами праці.	+	+	Відповідає
16	Матеріали перевірки стану умов і безпеки праці комісією закладу освіти і затверджені заходи для усунення виявлених порушень.	+	+	Відповідає
17	Комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, що передбачені колективним договором.	+	+	Відповідає
18	Матеріали аудиту охорони праці, у тому числі оцінки технічного стану виробничого обладнання, атестації робочих місць за умовами праці на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці.	+	+	Відповідає

Таблиця Є.2 – Акт перевірки стану охорони праці в ПАТ «УкрСиббанк»
на 01.09.2013 року

№	Найменування заходів з охорони праці	Відмітка про виконання (в балах)
1	Організаційні заходи	4
1.1	Виконання заходів, передбачених колдоговорами, угодою.	
1.2	Наявність наказу про призначення відповідальних осіб за станом охорони праці:	
	- в установі, в кабінетах, майстернях, лабораторіях, дільницях і ін.	
	- при експлуатації електрогосподарства	
	- при експлуатації котлів і обладнання котельної	
1.3	Наявність акту перевірки готовності закладу до нового року.	
2	Забезпечення безпечного проведення виробничого процесу	4
2.1	Розміщення обладнання і його відповідність нормам охорони праці в приміщеннях.	
2.2	Наявність і стан захисних пристроїв на обладнанні	
2.3	Оформлення і ввід в експлуатацію по акту кабінетів, лабораторій, дільниць підвищеної безпеки і інших приміщень установ, закладу.	
2.4	Організація збереження кислот, лугів і інших ядохімікатів, горючих речовин і ЛЗР.	
2.5	Відповідність кабінету вимогам Правил.	
3	Забезпечення повітряно-теплого режиму, нормальної освітленості і гігієни	4
3.1	Наявність паспорта на обладнання	
3.2	Наявність допуску до роботи у операторів	
3.3	Наявність паспортів на вентиляційні установки	
3.4	Наявність графіку планово-попереджувального ремонту вентустановок і його виконання	
3.5	Наявність акту СЕС по перевірці повітряно-теплого режиму	
3.6	Наявність акту СЕС по перевірці освітленості приміщення	
3.7	Наявність акту СЕС по перевірці на запиленість, загазованість.	
3.8	Санітарний стан приміщень, кабінетів	
3.9	Проведення паспортизації робочих місць за умовами праці з участю інструментальних замірів СЕС	
4	Безпечна експлуатація електроустановок і електромережі.	4
4.1	Наявність електросхем електроустановок і електроосвітлення	
4.2	Наявність допуску до роботи у електрика і співробітників, працюючих на електроустановках	
4.3	Наявність акту перевірки контура захисного заземлення, грозозахисту, тощо	
4.4	Наявність акту випробування опору ізоляції електропроводки.	

4.5	Випробування індивідуальних захисних засобів.	
4.6	Наявність журналу експлуатації електроустановок і електроосвітлення	
5	Пожежна безпека	
5.1	Наявність поетапних планів евакуації. Проведення тренувань.	
5.2	Наявність своєчасної зарядки вогнегасників	4
5.3	Наявність протипожежного обладнання і інвентаря відповідно до норм	
6	Пропаганда знань з охорони праці.	
6.1	Проведення та оформлення інструктажів з охорони праці з працюючими і учнями відповідно до Типового положення про навчання з питань охорони праці.	4
6.2	Наявність інструкцій з охорони праці, їх відповідність умовам роботи	
6.3	Проведення інструктажів з охорони праці із співробітниками в кабінетах підвищеної небезпеки	
6.4	Наявність інструкцій по охороні праці в кабінетах і підрозділах	
6.5	Проведення і оформлення інструктажів з охорони праці при проведенні позашкільних, позакласних заходів, пов'язаних з підвищеною небезпекою	
6.6	Наявність інструкцій з охорони праці про проведенні заходів і занять поза навчально-виховним закладом, установою	
6.7	Наявність плакатів, попереджувальних написів, стенда або куточка з охорони праці	
6.8	Наявність кабінету охорони праці, безпеки життєдіяльності.	
6.9	Наявність служби охорони праці відповідно до ст. 15 Закону України „Про охорону праці,, Типового положення про службу охорони праці”	
7	Забезпечення спецодягом і медобслуговуванням.	
7.1	Забезпечення працюючих певних категорій спецодягом, спецвзуттям і засобами індивідуального захисту	
7.2	Забезпечення медогляду осіб, працюючих на установках підвищеної небезпеки (електрики, кочегари), збереження спецодягу, прання і ремонт	4
7.3	Наявність санітарних книжок на працюючих в харчоблоках (проведення періодичних медоглядів)	
7.4	Наявність аптечок в кабінетах і приміщеннях підвищеної небезпеки (майстерні, спортзал, котельня, пральня і ін)	
8	Додержання трудового законодавства.	
8.1	Правильність накладання дисциплінарних стягнень	
8.2	Порядок ведення трудових книжок, їх облік і збереження	
8.3	Дотримання режиму праці і відпочинку	
8.4	Наявність правил внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкцій (розділу в них Охорона праці) Громадський контроль Робота комісії з питань охорони праці, громадського інспектора з охорони праці, представника профспілки з питань охорони праці. Розгляд питань по охороні праці на засіданнях профспілкового комітету	4

Таблиця Є.3 – Перелік витрат ПАТ «УкрСиббанк» на охорону праці

№	Назва групи витрат	Назва різновиду витрат	Сума витрат		
			2010 р.	2011 р.	2012р.
1	Додаткові до страхових відшкодувань потерпілим у наслідок травм і професійних захворювань	<ul style="list-style-type: none"> - Тимчасова непрацездатність - Одноразова допомога, включаючи членів родини і утриманців загиблих - Відшкодування витрат лікувальним установам - Санаторно-курортне обслуговування - Витрати на соціальну допомогу інвалідам - Інші доплати 	2310	3079	3457
			-	-	-
			-	-	-
			-	-	3102
			-	-	-
			-	-	-
2	Пільги і компенсації працюючим у важких і шкідливих умовах	<ul style="list-style-type: none"> - Додаткові відпуски - Скорочений робочий день - Лікувально-профілактичне харчування - Надання молока чи інших рівноцінних продуктів. - Підвищені тарифні ставки - Доплати за умови і інтенсивність праці 	-	-	-
3	Витрати на профілактику травматизму і професійних захворювань	<ul style="list-style-type: none"> - Витрати на працезахоронні заходи за колективним договором - Витрати на додаткові до колективного договору працезахоронні заходи - Витрати на працезахоронні заходи з інших джерел фінансування 	2670	2412	2305
			-	-	-
			-	-	-
4	Витрати на ліквідацію аварій і нещасних випадків на виробництві	<ul style="list-style-type: none"> - Вартість зіпсованого обладнання, будівель, інструментів - Витрати на порятунок потерпілих, розслідування нещасного випадку - Виплати заробітної плати і доплати за час вимушених простоїв - Вартість ремонту частково зіпсованого обладнання, будівель, інструментів - Вартість підготовки та перепідготовки працівників замість вибулих у наслідок загибелі чи інвалідності 	-	-	-

№	Назва групи витрат	Назва різновиду витрат	Сума витрат		
			2010 р.	2011 р.	2012р.
5	Штрафи та інші відшкодування	<ul style="list-style-type: none"> - Штрафи підприємства, організації за недотримання нормативних вимог охорони праці - Штрафи працівників за порушення законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці - Компенсації працівникам за зупинку робіт органами держнагляду за охороною праці - Компенсаційні виплати населенню за пошкодження їх житлового фонду, частки майна і забруднення навколишнього середовища. Інші санкції. 	-	-	-